

Kjønnforskjeller i standpunkt til EU

Et spørsmål om sosiale kjennetegn og verdier?

Martin Fladvad Olausen

Masteroppgave ved Institutt for Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2009

“You see there is only one constant. One universal.
It is the only real truth.
Causality.
Action, reaction. Cause and effect.”

Merovingian – The Matrix Reloaded (2003)

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på et langt studie, et studie som har vært både lærerikt og interessant, med mange spennende temaer å bryne seg på. Å skrive oppgaven har vært utfordrende, men likevel en morsom prosess hvor læringsutbyttet har økt for hver eneste dag. Mottoet ”Man lærer noe nytt hver eneste dag” har aldri passet bedre.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Ottar Hellevik (veileder høst 2008 og vår 2009). For det første en takk for at jeg fikk benytte datamateriale fra Norsk Monitor og for tilrettelegging av dataene. Men jeg vil spesielt takke for raske og konstruktive tilbakemeldinger, og gode forslag til løsninger, som har gjort veien frem mot målet enklere. Takk også til Synovate for å stille data fra Norsk Monitor til rådighet for analysen.

Mine medstudenter fortjener en takk, det har vært trivelige dager med dere på lesesalen og pauserommet. Jeg vil spesielt takke Jonas Tysland for hjelp med databehandling da frustrasjonen var stor.

Til slutt vil jeg takke mor og far, Ingebjørg og Arne. Jevnlige telefonsamtaler og støtteerklæringer har gjort godt i en travel hverdag.

Forfatteren er ansvarlig for bruk av dataene i denne oppgaven, og feil som eventuelt måtte oppstå.

Oslo, 17.5.2009

Martin Fladvad Olaussen

Antall ord: 36 933

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
INNHOLDSFORTEGNELSE	5
FIGURER OG TABELLER	8
1. INNLEDNING	11
1.1 OPPGAVENS FORUTSETNINGER.....	11
1.2 OPPGAVENS PROBLEMSTILLING	13
1.3 OPPGAVENS VIDERE GANG	15
2. DEN TEORETISKE BAKGRUNNEN OG TIDLIGERE EMPIRI SOM RAMMER FOR OPPGAVEN	17
2.1 KAPITTELETS RAMMER	17
2.2 VERDIFORSKNING – HVORDAN KAN VERDIER FORKLARE ADFERD?.....	18
2.2.1 <i>Sentrale bidrag i verdiforskningen</i>	18
2.2.2 <i>Verdier i Norsk Monitor</i>	20
2.2.3 <i>Verdier og kausalitet</i>	23
2.3 KJØNNSFORSKNINGEN.....	25
2.3.1 <i>Hvorfor studere kjønnsforskjeller</i>	25
2.3.2 <i>Tidligere forskning om kjønn og velgeradferd</i>	27
2.4 EU-FORSKNINGEN – HVORDAN HAR VELGERADFERD BLITT FORKLART?.....	29
2.4.1 <i>Hvordan dannes velgernes standpunkt?</i>	29
2.4.2 <i>Tidligere forskning om EU-standpunkt i Norge</i>	30
3. UTLEDNING AV HYPOTESER OG PRESENTASJON AV AKTUELLE VARIABLER	38
3.1 UTFORMING AV HYPOTESER.....	38
3.1.1 <i>Om kausalitet</i>	38
3.1.2 <i>Hypoteseutledning</i>	39
3.2 OM DE UAVHENGIGE VARIABLENE – SOSIALE KJENNETEGN OG VERDIER	40
3.2.1 <i>Sosiale kjennetegn som uavhengige variabler</i>	41
3.2.2 <i>Verdier som uavhengige variabler</i>	42
3.3 TIDSPERIODER I ANALYSEN	44
4. FORSKNINGSDESIGN OG METODE	47

4.1	VALIDITET OG RELIABILITET	47
4.1.1	<i>Reliabilitet</i>	48
4.2	OPPGAVENS DATA	48
4.3	OPERASJONALISERING AV VARIABLER	50
4.3.1	<i>Hvordan skal den avhengige variabelen behandles?</i>	50
4.3.2	<i>Hvordan skal uavhengige variabler behandles?</i>	52
4.4	HVORDAN FINNE SVAR PÅ OPPGAVENS PROBLEMSTILLING?	57
4.4.1	<i>Om OLS-regresjon kontra logistisk regresjon</i>	59
5.	ANALYSE AV PROBLEMSTILLINGEN	61
5.1	KAPITTELETETS RAMMER.....	61
5.2	ANALYSE FOR 1991 OG 1993.....	63
5.2.1	<i>Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter</i>	63
5.2.2	<i>Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?</i>	69
5.3	ANALYSE FOR 1995 OG 1997.....	72
5.3.1	<i>Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter</i>	72
5.3.2	<i>Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?</i>	78
5.4	ANALYSE FOR 1999 OG 2001.....	80
5.4.1	<i>Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter</i>	80
5.4.2	<i>Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?</i>	85
5.5	ANALYSE FOR 2003.....	87
5.5.1	<i>Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter</i>	87
5.5.2	<i>Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?</i>	92
5.6	ANALYSE FOR 2005 OG 2007.....	94
5.6.1	<i>Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter</i>	94
5.6.2	<i>Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?</i>	100
5.7	OPPSUMMERING AV ANALYSEKAPITTEL	102
5.7.1	<i>Sosiale kjennetegn</i>	104
5.7.2	<i>Verdier</i>	108
6.	KONKLUSJON	111
6.1	SVAR PÅ OPPGAVENS PROBLEMSTILLING.....	111

6.2	GJENNOMGANG AV OPPGAVENS HYPOTESER OG FORVENTNINGER	111
KILDELISTE		117
APPENDIKS		122

Figurer og tabeller

Figur 2.1. Verdikartet for de to første dimensjonene moderne-tradisjonell og idealistisk-materialistisk. Verdier ytterst på radikal side vist ved fylt trekant, ytterst på konservativ side ved åpen trekant. (NM 2005)	23
Figur 2.2. Verdier som mellomliggende variabel i forklaringsmodell for atferd.....	24
Figur 2.3. Modell for forklaring av sammenhengen mellom sosiale kjennetegn og adferd. .	25
Figur 2.4. Prosent ja, nei og vet ikke i standpunkt til EU, fordelt for kvinner og menn. N= 32 155. (NM 1991-2007)	27
Tabell 2.1. Begrunnelser for eget EU-standpunkt blant menn og kvinne. Prosent av nevnte argument. Spørsmål stilt åpent for respondenten.	36
Figur 3.1. Kausalmodell for variabler som inngår i analysen.	44
Tabell 3.1. Fordeling på avhengig variabel - Standpunkt til EU-medlemskap, positiv, negativ eller ikke tatt noe standpunkt. Differanse mellom andel negative og positive Alle tall oppgitt i prosenter. (NM 1991-2007).	45
Tabell 4.1. Balanse mellom negativt og positivt standpunkt til EU for menn og kvinner. Forskjell i balanse i standpunkt til EU mellom kvinner og menn. Alle tall oppgitt i prosenter. (NM 1991-2007).	51
Tabell 4.2. Balanse mellom negativt og positivt standpunkt til EU for menn og kvinner for sammenslåtte undersøkelsesår. Forskjell i balanse i standpunkt til EU mellom kvinner og menn. Alle tall oppgitt i prosenter. (NM 1991-2007).	51
Tabell 4.3. Fordeling på verdiindeksene. Gjennomsnittskåre for normerte indekser mellom 0 og 100. N = 33 283. (NM 1991-2007).	56
Tabell 5.2.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 1991-1993. N = 6598.	64
Tabell 5.2.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1991-1993. N = 6598.	65
Tabell 5.2.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1991 og 1993.	70
Figur 5.2.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 1991-1993. N = 6598.	72

Tabell 5.3.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 1995-1997. N = 6920.	73
Tabell 5.3.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1995-1997. N = 6920.	74
Tabell 5.3.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1995-1997.	78
Figur 5.3.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 1995-1997. N = 6920.	80
Tabell 5.4.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 1999 og 2001. N = 6999.....	80
Tabell 5.4.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1999-2001. N = 6999.	82
Tabell 5.4.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1999-2001.	85
Figur 5.4.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 1999-2001. N = 6999.	87
Tabell 5.5.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 2003. N = 3545.....	88
Tabell 5.5.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2003. N = 3545.....	89
Tabell 5.5.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2003.....	92
Figur 5.5.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 2003. N = 3545.....	94
Tabell 5.6.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 2005-2007. N = 7290.	95
Tabell 5.6.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2005-2007. N = 7290.	96
Tabell 5.6.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2005-2007.	100

Figur 5.6.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler.. NM 2005 og 2007. N = 7290.	102
Figur 5.7.1 Indirekte effekt mellom kjønn og EU standpunkt som går via ulike sosiale kjennetegn som første mellomliggende variabel i prosent av bivariat sammenheng. NM 1991 – 2007.....	104
Tabell 5.7.2. Direkte effekt av sosiale kjennetegn på standpunkt til EU. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1991 – 1997 og 2005 – 2007.....	107
Figur 5.7.1 Indirekte effekt mellom kjønn og EU standpunkt som går via verdier som første mellomliggende variabel i prosent av bivariat sammenheng. NM 1991 – 2007.....	108
Tabell 5.7.3. Bivariat sammenheng mellom kjønn og verdier som mellomliggende variabler. Forskjeller mellom kvinner og menn i indeksskåre, normert fra 0 til 100. NM 1995-1997 og 2003.....	109
Tabell 5.7.4. Direkte effekt av verdier på standpunkt til EU. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter multiplisert med 100. NM 1995-1997 og 2003.	110

1. Innledning

1.1 Oppgavens forutsetninger

28. november 1994 stemte 57 prosent av kvinnene ”nei” til norsk medlemskap i EU. Blant menn var tilhengerne i flertall, neiprosenten var 48 (Bjørklund 1994:3; Todal Jenssen og Bratterud 1997:1). Vi får dermed en prosentdifferanse på 9 prosentpoeng mellom kvinner og menn. Oppfølgingsspørsmålet på et slikt utsagn er naturligvis hvorfor kvinner er mer negativ til EU enn menn? Svaret på spørsmålet ville nok avhenge av hvem vi spurte, hvilken profesjon personen hadde. I denne oppgaven søker jeg et svar på spørsmålet innenfor det vitenskapelige fagområdet statsvitenskap.

Et mål med å drive samfunnsvitenskapelig forskning er å kunne si noe, og etablere noen fakta, om den virkelige verden (King, Keohane & Verba 1994: 6). Formålet med vitenskapen er altså å kunne forklare hvorfor noe er som det er, eller hvorfor det har endret seg. De slutninger man trekker i en vitenskapelig oppgave starter med et teoretisk utsagn, som sier at et fenomen har sammenheng med et annet fenomen på en eller annen måte (Stinchcombe 1987: 15). For eksempel at forskjellig kjønn har en sammenheng med forskjeller i standpunkt til EU.

Den kvantitative forskningen benytter en statistisk metode for å finne svar, og man søker etter å finne generelle beskrivelser eller å teste kausale hypoteser (King, Keohane & Verba 1994: 3). Én retning innen den kvantitative forskningen er å finne årsaksforklaringer (Kalleberg 1998: 28-30) Det vil si at vi tenker oss at et fenomen inntreffer i tid før et annet fenomen. Denne retningen innen den vitenskapelige forskningen blir betegnet som kausalanalyse. (Stinchcombe 1987: 29). Målet for en forsker i en slik prosess er å finne sammenhenger mellom variabler, og se om forskjeller for én variabel går sammen med forskjeller i andre variable (Hellevik 1978: 527).

Forskningen ledes derfor av noen enkle prinsipper. For det første er det et mål å trekke slutninger basert på empirisk informasjon. For det andre er forskningsprosedyrene offentlige i den forstand at metodene som benyttes kan etterprøves. For det tredje er konklusjonene som trekkes usikre. Slutninger som trekkes er ikke perfekte, men med en tilfredsstillende

analyse kan vi trekke slutninger innefor et univers som ikke skyldes tilfeldigheter. For det fjerde er innholdet i forskningen metoden som benyttes. Metoden setter altså grenser for hva som kan forskes på (King, Keohane & Verba 1994: 7-9).

En interessant forskjell som kan forklares i samfunnsvitenskapelige analyser er forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Ser vi tilbake i tid, til den første folkeavstemningen om EF i 1972, viste det seg den gangen at det ikke var særlig stor forskjeller i standpunkt til EF mellom menn og kvinner (Gleditsch og Hellevik 1977). Imidlertid gikk utviklingen den vei, når man begynte å nærme seg folkeavstemningen om EU i 1994, at det faktisk *var* en betydelig forskjell mellom menn og kvinner i deres EU-standpunkt. Forskjellen kom til uttrykk ved at kvinner var mer negativ til EU enn hva menn var. Dette fikk man befestet ved folkeavstemningen hvor altså hele 57 % av kvinnene stemte nei til EU (Berglund 1997).

I etterkant av folkeavstemningen om EU i 1994 har det blitt kommentert hvorfor disse forskjellene oppstår, og forklaringene er mange. Denne oppgaven velger å ta utgangspunkt i verdiforskningen som det fremste forklaringsgrunnlaget for å finne svar på hvorfor vi har forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Verdiforskningen er et anerkjent forskningsfelt for nettopp å forklare adferd hos mennesker, som for eksempel velgeradferd. I tillegg til at verdier kan forklare forskjellen er det også mulig å trekke inn andre mellomliggende variabler som har en klar sammenheng med både kjønn og EU-standpunktet. Variabler som kan tjene den hensikt å forklare sammenhengen er ulike sosiale kjennetegn.

Det neste spørsmålet er hva som er de vitenskapelige rammene for oppgaven? Svaret på dette spørsmålet vil sette begrensninger for hva jeg kan trekke slutninger om. For det første tilhører denne oppgaven den kvantitative forskningstradisjonen, hvor statistisk materiale fra Norsk Monitor benyttes for å trekke slutninger om den sosiale verden. Jeg ønsker å trekke slutninger om noe, om sammenhenger mellom noen variable, i et forsøk på å generalisere til et større univers. For det andre tar oppgaven utgangspunkt i et kausalforhold, en årsakssammenheng, for å trekke slutninger. Oppgaven er derfor begrenset til tid og rom innenfor denne kausalmodellen. For det tredje befinner oppgaven seg innenfor forskningstradisjonen verdiforskning, som i aller høyeste grad må kunne sies å være en kumulativ forskningstradisjon. Tidligere forskning har lagt grunnlag for nye ideer, som har drevet verdiforskningen videre.

1.2 Oppgavens problemstilling

Tatt det ovenstående i betraktning skaper dette et grunnlag for meg for å danne følgende problemstilling for oppgaven:

Kan sosiale kjennetegn og verdier forklare forskjeller mellom menn og kvinner i standpunkt til EU?

Problemstillingen bringer på banen tre spørsmål som jeg kort skal besvare nedenfor. Utførlig redegjørelse vil bli gjort senere i oppgaven. For det første hvorfor verdier skal forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner? Det er klart at forskjellene som eksisterer for kvinner og menns standpunkt til EU neppe kan forklares av biologiske forhold. Forskjellene oppstår som følge av noe annet, noe sosialt. Gruppeinteresser kan selvsagt være én forklaring for hvorfor forskjellig standpunkt oppstår, at kvinner for eksempel er overrepresentert i offentlig sektor, en samfunnsgruppe som så seg best tjent med at Norge ikke var med i EU. Imidlertid er det et spennende prosjekt å undersøke om verdier som forskningsgren kan forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Verdier kan være et nyttig supplement til sosiale kjennetegn på grunn av styrken til sammenhengen med atferd (Hellevik 2002b: 156) Som jeg senere skal vise i oppgaven kan det pekes på ulike mekanismer som kan hevdes å påvirke et forhold mellom kjønn som sosialt kjennetegn og adferd i form i av standpunkt til EU. Det er viktig å presisere at verdier bare er ett grunnlag å se på. Noe annet hadde for eksempel vært å fokusere på formelle og uformelle normer som påvirker handlingsvalg. Men på bakgrunn av min egen interesse, og den vide forskningen som er gjort om verdier, ønsker jeg i oppgaven å fokusere på verdiens forklaringskraft.

Grunnlaget for at verdier kan tenkes å ha en forklaringskraft i forhold til oppgavens problemstilling er at spørsmålet om norsk EU-medlemskap er et komplekst spørsmål for velgerne som de gjerne har vanskeligheter med å ta stilling til. Philip Converse skrev allerede i 1964 at "large portions of an electorate do not have meaningful beliefs" (Converse 1964: 245). Likevel tar velgerne standpunkt til komplekse spørsmål, som for eksempel EU. Hvis da velgerne ikke har klare oppfatninger om det spørsmålet som det skal tas standpunkt til, hentes begrunnelser for standpunktet i for eksempel verdier. Og det fattes et standpunkt som er i samsvar med velgerens verdier (Oskamp & Schultz 2005: 151). Det vil med andre ord si at når vi er på utkikk etter å analysere en forskjell i standpunkt til EU kan verdier være et godt forklaringsselement.

For det andre er det et spørsmål om hvorfor oppgaven fokuserer på det politiske området EU, og standpunktet til EU-medlemskap? EU-debatten har vært, og er, en sentral politisk debatt helt siden dannelsen av EEC. Norske velgere har vist et stort engasjement når det gjelder EU. Dette ser vi på oppslutningen om folkeavstemningen i 1994 som var rekordhøy med 89 prosent valgdeltakelse. Debatten i Norge har i tillegg hatt mye å si for dannelse av politiske koalisjoner og for velgeradferd. All den tid Norge som nasjon ikke er tilsluttet organisasjonen EU fullt ut, vil EU ligge som en samfunnspolitisk debatt, mer eller mindre viktig på den politiske dagsorden. Et aktuelt eksempel når dette skrives er finanskrisen som truer mange lands økonomi. Island, som per dags dato ikke er tilknyttet EU, har opplevd finanskrisen særlig hardt. Dette har medført at EU-debatten har fått en oppblomstring på Island, og mange er av den oppfatning at ”skaden” kunne vært minimert dersom Island hadde vært tilknyttet EU. Skapes det en EU-debatt på Island, vil dette ha effekt for Norge som følge av et nordisk samarbeid, hvor Norge eventuelt kunne bli stående igjen alene utenfor EU som eneste land i Norden. Problemstillinger om EU, og hvordan dette har delt befolkningen, har alltid vært i min interesse. Å få kunne skrive om nettopp dette blir derfor et mål i seg selv for min del.

For det tredje bringer problemstillingen på banen et spørsmål om hvorfor vi skal finne forskjeller mellom menn og kvinner? Å fokusere på forskjeller mellom kjønn har en lang historie. Siden 1970-tallet har ulike forskere vært interessert å forklare forskjeller mellom kjønn i forbindelse med for eksempel valgadferd eller politisk deltakelse. Kjønn er jo nettopp en åpenbar sosial forskjell. Det har vist seg at menn og kvinner innenfor mange områder, for eksempel velgeradferd, har ulike preferanser. På bakgrunn av dette vekker det da nysgjerrighet for å finne ut av hva som kan forklare kjønnsforskjeller. For analyseformål er kjønn i tillegg en nyttig og metodisk interessant variabel å ta utgangspunkt i. Variabelen kjønn har selvfølgelig ingen forutgående variabler og det vil derfor ikke være spuriøse effekter i analysen.

Oppgaven bygger på en klart definert kausalmodell. Denne kausalmodellen, som vil bli kommentert i neste kapittel, setter en ytre grense for oppgavens analyse. Grensene går ved hvilke fenomener som kan tenkes å ha påvirkning på folks standpunkt til EU, og hvordan de ulike variablene virker på hverandre. Som nevnt ovenfor kan det tenkes et vell av mulige forklaringsvariabler som kan ha forklaringskraft når det gjelder folks standpunkt til EU. Oppgaven isolerer for en rekke tenkelige forklaringsfaktorer. Ved å trekke inn sosiale

kjennetegn og verdier i oppgavens analyse er vi i stand til å se hvilken forklaringskraft dette har for den sammenheng som jeg ønsker å studere.

1.3 Oppgavens videre gang

I kapittel 2 i oppgaven skal jeg gjennomgå relevant teori og tidligere forskning som danner premisser for min egen analyse. Jeg har valgt å dele kapittelet inn i tre deler. For det første skal jeg se nærmere på verdiforskningen. Det blir da gitt en gjennomgang for å plassere verdiforskningen i statsvitenskapelig forskning og for å avdekke hva man kan finne ut av gjennom studier av verdier. Under denne delen vil undersøkelsen som denne oppgaven bygger på, Norsk Monitor, bli kommentert i utførlig grad. For det andre ser jeg nærmere på kjønnsforskning. Jeg kommer til å kommentere hva tidligere forskning har forklart av kjønnsforskjeller innenfor velgeradferd. For det tredje skal jeg se nærmere på tidligere forskning i forbindelse med velgeradferd til EU. Innenfor denne delen vil forskning som har fokusert på forskjeller i standpunkt til EU mellom kvinner og menn bli nøye kommentert. Målet for gjennomgangen av den tidligere forskningen er å plassere denne oppgaven i en samfunnsvitenskapelig tradisjon. Samtidig skal gjennomgangen fungere som grunnlag for forutsetninger jeg har i egen analyse. Det vil si at tidligere funn fungerer som ”retningslinjer” for min egen oppgave for hva vi kan forvente av svar på oppgavens problemstilling.

I kapittel 3 blir bidragene fra det forrige kapittel benyttet til å utlede hypoteser. I forlengelsen av utledningen skal jeg kommentere hvilke variabler som blir benyttet i oppgaven og hvordan disse variablene er å forstå i en kausal sammenheng. Til sammen gir det et grunnlag for å stille noen forventninger til hvilke funn vi vil kunne få i analysen. I slutten av kapittel 3 vil det bli en diskusjon av hvilke tidsperioder som skal analyseres. Det totale datagrunnlaget strekker seg fra 1991 til 2007, målt annethvert år. Imidlertid velger jeg å slå sammen ulike undersøkelsesår, men da må det være en hensiktsmessig inndeling av de ulike årene.

Kapittel 4 er kapittelet for forskningsdesign og metode i oppgaven. I denne delen er det to overordnede spørsmål som skal besvares. For det første hvordan jeg skal finne svar på oppgavens problemstilling, og for det andre hvilke slutninger jeg kan trekke av analyseresultatene. Kapittelet vil derfor gjennomgå data som benyttes i oppgaven, Norsk Monitor, og operasjonalisering og kommentering av variablene som inngår i oppgavens analyse. Til slutt vil det bli en diskusjon av hvilken metode som skal benyttes for å finne

svar på oppgavens problemstilling og eventuelle begrensninger og fordeler med denne metoden.

Kapittel 5 er oppgavens analysekapittel, det er i dette kapitlet at jeg skal gi et svar på oppgavens problemstilling. Den metoden jeg har valgt i oppgaven gjør at vi kan gi et relativt klart og entydig svar på problemstillingen hvor jeg søker å redusere sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU ned til 0, som med andre ord blir oppgavens "suksesskriterium". På grunn av det store tidsrommet vi har data fra velger jeg å dele kapitlet inn i ulike deler for undersøkelsesårene. Kapitlet blir avsluttet med en oppsummeringsdel hvor jeg vil ha en diskusjon av endringer i forklaringskraften til de mellomliggende variablene.

Kapittel 6 er oppgavens konklusjonskapittel hvor hele oppgaven knyttes sammen for å gi et konkret svar på oppgavens problemstilling. Jeg skal i tillegg gi et svar på hypoteser og forutsetninger som er utledet i oppgaven.

2. Den teoretiske bakgrunnen og tidligere empiri som rammer for oppgaven

I dette kapitlet er det tre momenter jeg skal se nærmere på, verdiforskningen, kjønnsforskningen og tidligere forskning om EU. Gjennomgangen av disse forskningsfeltene skal presisere nærmere de teoretiske rammene for oppgaven, i tillegg til å danne et grunnlag for utledning av hypoteser og forutsetninger i oppgaven.

2.1 Kapitlets rammer

For det første skal jeg gi et innblikk i den kumulative verdiforskningen. Etersom verdier er et sentralt forklaringsgrunnlag i oppgaven er det vesentlig å gi en presisering av forskningsfeltet. Som nevnt i innledningen er det en lang forskningstradisjon, hvor verdibegrepet er definert ulikt. Hovedtyngden i denne delen vil selvsagt ligge i gjennomgangen av Norsk Monitor og Ottar Helleviks verdiforskning. For det andre vil jeg gi et kort innblikk i tradisjonen vi kan kalle kjønnsforskning. Jeg fokuserer da spesielt på den delen av kjønnsforskningen som benytter kjønn i en kausalanalyse for å forklare forskjeller i adferd, og da spesielt velgeradferd. For det tredje skal jeg kommentere tidligere forskning som er gjort i forbindelse med EU, og da særlig forskning som er gjort i forbindelse med de to avholdte EU-avstemningene i Norge, 1972 og 1994. Jeg kommer til å fokusere på den delen som har forklart ulike standpunkter i EU-saken hos det norske folk.

I oppgaven kommer jeg ikke til å kommentere institusjonen EU, dens virkemåte og hvordan institusjonen påvirker Norge i praksis. Det kan selvsagt argumenteres for at virkemåten og politikken til EU vil kunne ha effekter for hvordan folk i Norge oppfatter organisasjonen. Imidlertid ligger dette utenfor oppgavens tema fordi jeg som nevnt skal forklare standpunkt med forklaringsvariablene sosiale kjennetegn og verdier. Argument for nettopp ikke å fokusere på EUs ”indre liv” kan i tillegg hentes ut fra tidligere forskning som er gjort. Nordmenns forhold til EU har vært påvirket av innenrikspolitiske forhold, og valgkampene som er drevet i forbindelse med folkeavstemningene har i stor grad vært et valg angående innenrikspolitiske tema, og i liten grad om utenrikspolitikk (Saglie 2000: 3). Argumenter velgere har hentet for å danne et standpunkt til EU er hentet ”hjemmefra”. For

kjønnsforskningen kan det argumenteres med at andre deler av forskningstradisjonen, som for eksempel kjønnsroller eller kvinnekultur, kan virke inn som forklaringsgrunnlag. Denne oppgaven avgrenser mot denne delen av forskningen, og fokuserer på den rent statistiske forskjellen som eksisterer mellom kjønnene.

2.2 Verdiforskning – hvordan kan verdier forklare adferd?

At verdibegrepet er rimelig vidt er opplagt. Verdier kan favne fra brede konsepter som for eksempel frihet, rettferdighet eller lykke til en forståelse av verdier i materiell forstand som for eksempel penger (Oskamp & Schultz 2005: 15). Det er derfor vesentlig at verdibegrepet presiseres slik at det er klart hva som menes når jeg i oppgaven skriver om verdier.

2.2.1 Sentrale bidrag i verdiforskningen

Når det gjelder verdibegrepet innen samfunnsforskningen går tradisjonen for å benytte verdier i samfunnsvitenskapelige analyser langt tilbake. Allerede på 1960-tallet benyttet Clyde Kluckhohn (1962) og Milton Rokeach (1973) verdier i sin forskning. Senere har forskere som Ronald Inglehart (1977), Scott Flanagan (1982) og Shalom Schwartz (1994) komplimentert forskningen med sine bidrag om verdier. Også i Norge har det vært en lang rekke av tilskudd til forskningen og debatten om verdier i samfunnsvitenskapelig analyse. Her under kan nevnes forskerne Oddbjørn Knutsen (1985) og Anders Todal Jenssen (1993). Sentralt i Norge står i tillegg Ottar Hellevik, og utviklingen av et verdimål gjennom Norsk Monitor, data som nettopp denne oppgaven bygger på (Hellevik 2002b: 11).

Det er to moment som er viktig i debatten om verdiforskningen. For det første hvordan verdier defineres. For det andre hvordan verdier måles.

Verdiforskeren Milton Rokeach definerer verdier som ”enduring beliefs that a specific mode of conduct is personally or socially preferable to an opposite or converse mode of conduct or end-state of existence” (Rokeach 1973: 5). Rokeach utviklet et generelt spørsmålsbatteri for å kunne sammenligne verdier på tvers av landegrenser.

Ronald Inglehart har hatt en tilnærming til verdibegrepet ut fra hva en person oppfatter som samfunnsmessige ønskelige mål. Ingleharts måte å måle verdier på er å la respondentene rangere ulike samfunnsmessige mål. Ut i fra dette kan Inglehart definere en dimensjon han kaller materialisme – post-materialisme. En typisk materialist i Ingleharts forstand er en

person som er opptatt av økonomiske og materielle verdier. Personen ønsker å sikre en økonomisk trygghet. Motsatsen er post-materialisten som heller synes å foretrekke ”åndelige” mål, som for eksempel rett til å ytre meninger. I følge Ingleharts sosialiseringshypotese er det en persons oppvekst som danner grunnlag for ens verdioppfatninger. Det utvikles da robuste verdier som man vil beholde gjennom sitt livsløp. I tillegg påvirkes verdiene ut i fra samfunnets økonomiske tilstand eller utvikling, den såkalte knapphetshypotesen. En person som er oppvokst i et samfunn med materiell trygghet vil være disponert for utvikling av post-materialistiske verdier ettersom grunnleggende økonomiske behov er dekket. Prediksjonen til Inglehart er at vi vil gå mot et stadig mer post-materialistisk samfunn, ettersom vi, i hvert fall i den vestlige verden, har hatt gode økonomiske vilkår og en økonomisk vekst siden andre verdenskrig. Inglehart har i tillegg forsøkt å forklare europeisk integrasjon ved hjelp av sin dimensjon, og predikerer at post-materialister er i større grad tilhengere av europeisk integrasjon enn hva materialister er (Inglehart 1977; 1990).

Fremsatte teorier innen samfunnsvitenskapelig forskning blir som regel utsatt for både spørsmål og kritikk, og etterprøvd av andre forskere innen fagfeltet. Så er også tilfellet for arbeidet til Ronald Inglehart, hvor hans verdimål har vært kritisert av blant annet Scott Flanagan. Scott Flanagan finner gjennom sin empiriske analyse at Ingleharts dimensjon, materialisme – post-materialisme, egentlig er et uttrykk for to ulike verdidimensjoner. Inglehart har etter Flanagans mening tatt utgangspunkt i en deduktiv tilnærming, hvor begrepene er definert først, mens hans egen tilnærming er et eksempel på induktiv forskning. Flanagan opererer selv med verdidimensjonene libertær-autoritær og materialistisk-ikke-materialistisk, og mener da at Ingleharts dimensjon ikke måler verdier nøyaktig nok fordi hans verdidimensjon egentlig er sammensatt av to akser, uttrykt gjennom Flanagans verdidimensjoner. Ingleharts tilnærming til verdimålene kritiseres også av Flanagan hvor han mener at Inglehart ikke skiller mellom verdier på et individuelt nivå og egenskaper på samfunnsnivå. Flanagan argumenterer at dette kommer til uttrykk gjennom hans egne verdidimensjoner (Flanagan 1982a; 1982b).

En annen sentral forsker innen verdiforskningen er Shalom Schwartz. Schwartz (1994) griper fatt i en anerkjent definisjon av verdier som sier at ”A value is a (1) belief (2) pertaining to desirable end states or modes of conduct, that (3) transcends specific situations, (4) guides selection or evaluation of behavior, people, and events, and (5) is ordered by importance relative to other values to form a system of value priorities.” Definisjonen

avgrenser med dette mot behov eller holdninger. Mens holdninger er knyttet til positive eller negative følelser overfor et holdningsobjekt, er verdier mer abstrakte fordi de former personligheten i større grad. Verdier er derfor mer robuste overfor endringer enn hva holdninger er. På bakgrunn av dette formulerer Schwartz sin egen definisjon av verdier som “... desirable transsituational goals, varying in importance, that serve as guiding principles in the life of a person or other social entity.” Schwartz opererer med ti forskjellige verdier, som er definert som sentrale mål. Schwartz har som formål å sammenligne verdier på tvers av landegrenser ved hjelp av sitt spørsmålsbatteri som legges til grunn for de ti ulike verdiene (Schwartz 1994: 20-23).

2.2.2 Verdier i Norsk Monitor

Som nevnt ovenfor står Ottar Hellevik, gjennom verdiforskningsprosjekt Norsk Monitor, sentralt innenfor den norske verdiforskingstradisjonen. Ettersom denne oppgaven benytter data fra Norsk Monitor er det vesentlig å gå i dybden av hvordan verdier oppfattes og måles innenfor dette prosjektet.

Norsk Monitor har en deskriptiv tilnærming til verdibegrepet, som tar utgangspunkt i hva mennesker selv oppfatter som ønskelig. Verdier defineres derfor som ”et individs oppfatninger om hva som er grunnleggende mål for egen tilværelse og samfunnsutviklingen, kalt målverdier, og oppfatninger om hvordan det er riktig å gå fram for nå disse målene, kalt middelverdier”(Hellevik 2002b: 12). En slik definisjon markerer en grense mot såkalte normative verdier, som er hva religiøse, filosofiske eller politiske skrifter sier hva vi burde ønske oss (Hellevik 2002b: 12). Norsk Monitor har en induktiv tilnærming til verdibegrepet fordi det ikke er noen teori om kulturell evolusjon som ligger til grunn for dannelsen av verdidimensjonene i Norsk Monitor. Dannelsen av verdimålene har skjedd ved utvelgelse av verdier gjort i tidligere undersøkelser, som så blir supplert med nye nødvendige verdier, ut fra det mål om å dekke et bredest mulig spektrum av preferanser for medlemmer i befolkningen. Verdiene som er formulert i Norsk Monitor er forskerdefinerte, det vil si at det ikke er respondenten som gir uttrykk for sine verdier. (Hellevik 1993; 2002b;)

Norsk Monitor har vært gjennomført annethvert år siden 1985. Gjennomføring av undersøkelsen skjer delvis gjennom CATI (Computer-Assisted-Telephone-Interviewing), men det meste måles gjennom selvutfyllingsskjema som består av et spørsmålsbatteri mellom to og tre tusen spørsmål og utsagn om forskjellige tema. Verdimalene som skal måle

nordmenns verdioppfatninger dannes på bakgrunn av ca 70 spørsmål for å lage 25 verdiindekser. Verdiene som skal måles nevnes ikke i spørsmålsformuleringen, slik at verdiene måles indirekte. De fleste indeksene er dannet på bakgrunn av to spørsmål, som fanger opp de underliggende verdioppfatninger som indeksen er ment å måle, for eksempel industrivekst mot miljøvern. De fleste spørsmålene som inngår i indeksene er stilt med fem svaralternativer, varierende fra ”helt enig” til ”helt uenig” med ”vet ikke” som midtpunkt. Påstandene i holdningsspørsmålet er formulert med motsatt tendens. Som eksempel for et verdipar: Påstand A uttrykker en preferanse for verdi X, og svaralternativene har skårer fra 0 (helt uenig) til 4 (helt enig). Påstand B uttrykker en preferanse for verdi Y og her er svaralternativene kodet motsatt (Hellevik 1999; 2002b: 19).

Svaralternativene i spørsmålene gis poeng, fra 0 til 4, slik at de ulike respondentene får en tallskåre for plassering på indeksen. Personer som kommer ut med 0 eller 4 i sammenlagt skåre på spørsmålene vil utgjøre ytterpunkter på verdiindeksen. Personer som svarer ”vet ikke” på begge spørsmål får indeksverdi 2, og utgjør da et midtpunkt. Samme resultat oppstår dersom respondenten sier seg helt enig (eller helt uenig) til begge de to motgående påstandene, eller delvis enig (eller delvis uenig) i begge påstander. Slike svar kan sies å være inkonsistente og kan tyde på at respondenten ikke har en klar mening, men følger et fast svarmønster uten å vurdere innholdet i spørsmålet. Det er ikke uvanlig å si seg enig i stedet for å svare ”vet ikke” på spørsmål, såkalt ”ja-siing” (Hellevik 1999; 2002b).

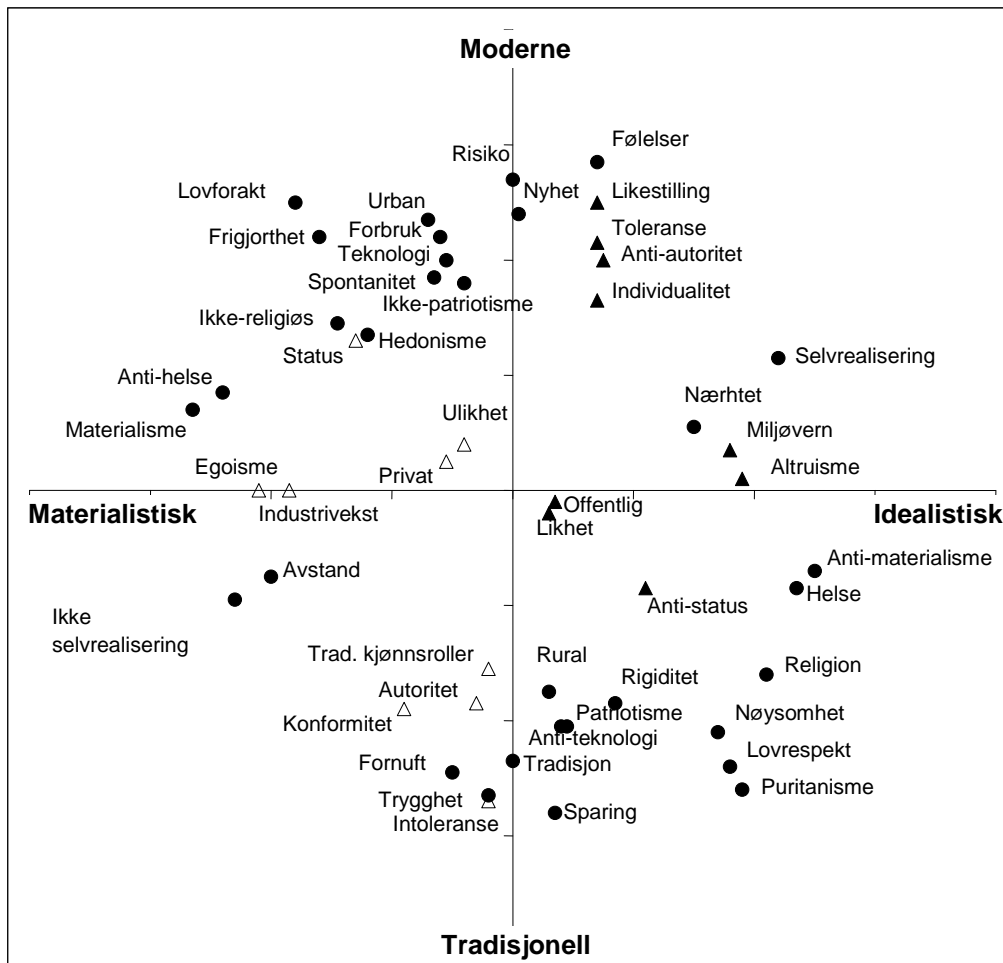
Ut ifra dette kan respondentene fordeles i ulike grupper. Fordelingen av respondenter på en indeks sier ikke noe om det absolutte nivået for en oppslutning om en verdi. Fordelingen vil avhenge av hvilke spørsmål som stilles. Imidlertid er rangeringen av respondentene mindre spørsmålsavhengig, slik at man kan si hvem som er mest og minst opptatt av en verdi. Den fjerdedel av utvalget som kommer ut med de mest ekstreme skårene regnes som innehavere av den aktuelle verdien som måles (Hellevik 1999; 2002b)

De 25 verdiindeksene måler derfor 50 verdier, eller 25 verdimotpoler. For å konstruere verdidimensjonene som uttrykkes i Norsk Monitor gjennomføres en faktoranalyse av de 25 verdiindeksene. Det gjennomføres en orthogonal analyse, slik at dimensjonene er uavhengig av hverandre. En får da målt hvilke verdipreferanser som opptrer sammen, som igjen gir uttrykk av hovedmotsetninger i den norske befolkningen i verdisyn. Dette danner tre verdidimensjoner i Norsk Monitor. Den første kalles moderne versus tradisjonell verdiorientering. Dimensjonen gir et uttrykk for kontraster mellom dem som er positive til

endring og sosiale nyskapninger, mot dem som foretrekker det etablerte og trygge. Den andre dimensjonen er materialistisk versus idealistisk verdiorientering. Denne dimensjonen markerer en kontrast mellom dem som på den ene siden vektlegger eiendeler, forbruk og økonomisk vekst, som da kalles materialister. På den andre siden finner man dem som vektlegger selvrealisering, religiøsitet og miljøvern, som kalles idealister. Den tredje dimensjonen i Norsk Monitor fanger opp den klassiske høyre-venstre skalaen innenfor politisk plassering. Dimensjonen kalles radikal versus konservativ verdiorientering. Denne dimensjonen markerer kontraster mellom dem som vektlegger offentlige løsninger, likhet og miljøengasjement, altså radikale, mot dem som vektlegger private løsninger, ulikhet og økonomisk vekst, det vil si de konservative (Hellevik 1993; 2002b)

De to førstnevnte dimensjonene benyttes for å beskrive verdilandskapet i Norge, hvor dimensjonene utgjør to akser i et aksekors. Dette skaper fire kvadranter for grupperinger av fire ulike subkulturer. Den første gruppen, som befinner seg i området tradisjonell idealist er preget av religiøsitet og respekt for lover og regler. Dette er en såkalt før-industriell subkultur. I kvadranten for tradisjonell materialist finner vi en industriell subkultur som vektlegger økonomisk vekst og trygghet. De moderne idealistene som vi finner i tredje kvadrant kan sees som gruppering av mennesker som befinner seg innenfor den voksende tertiære sektoren, gjerne det offentlige. Denne grupperingen er opptatt av verdier som selvrealisering, toleranse, likestilling og miljøvern. Grupperingen kan sies å gi uttrykk for de klassiske 68-verdiene. Den siste kvadranten, hvor vi finner de moderne materialistene, kan oppfattes som den grupperingen vi kjenner som jappene. Denne grupperingen vektlegger verdier som forbruk og nytelse, i tillegg til mindre respekt for lover og regler (Hellevik 1993; 2002b). Nedenfor er det vist en figur for verdikartet og hoveddimensjonene i Norsk Monitor (Hellevik 2008: 179).

Figur 2.1. Verdikartet for de to første dimensjonene moderne-tradisjonell og idealistisk-materialistisk. Verdier ytterst på radikal side vist ved fylt trekant, ytterst på konservativ side ved åpen trekant. (NM 2005)

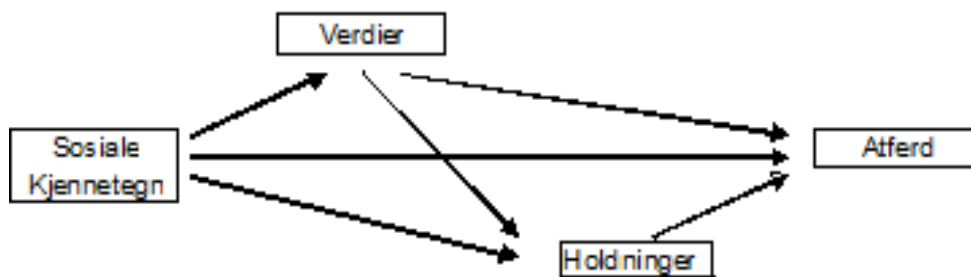
2.2.3 Verdier og kausalitet

Tradisjonelt sett har samfunnsvitenskapelige analyser vært gjennomført ved at det tas utgangspunkt i sosiale bakgrunnsvariabler, eller sosiale kjennetegn som for eksempel kjønn, alder, bosted, utdanning, yrke og inntekt, for å forklare adferd. Andre analyser har fokusert på holdninger som mellomliggende variabel for sosiale kjennetegn og adferd for å komplimentere bildet av hva som kan forklare adferd. Innenfor verdiforskningen, slik det defineres i Norsk Monitor, plasseres verdier mellom sosiale kjennetegn og holdninger i et

kausaltetsforhold. Grunnen er nettopp forhold som er beskrevet ovenfor, verdier oppfattes som mer robuste, mer generelle og er færre i antall, enn holdninger. Når denne modellen tegnes opp i Norsk Monitor går en ut i fra at sosiale kjennetegn påvirker verdier fordi verdiutviklingen til en person er påvirket av blant annet oppvekstvilkår. Videre påvirker verdier holdninger fordi verdiene utgjør en målestokk eller idealbilde som mennesker vurderer konkrete objekter etter. Holdninger vil så være positive eller negative følelsesmessig innstilling overfor et holdningsobjekt (Hellevik 1999; 2002b).

Som grunnlag for analysen i denne oppgaven benyttes kausalmodellen, hentet fra Hellevik (1999), som forklarer sammenheng mellom sosiale kjennetegn, verdier, holdninger og adferd. Den er ment å beskrive hvilken påvirkning disse variablene har på hverandre. Som modeller ellers innen samfunnsvitenskapen er ikke modellen utømmende. Den gir oss et forenklet bilde av virkeligheten, og fungerer som et hjelpemiddel som gjør det lettere for oss å se sammenhenger (Hellevik 1999; 2002b).

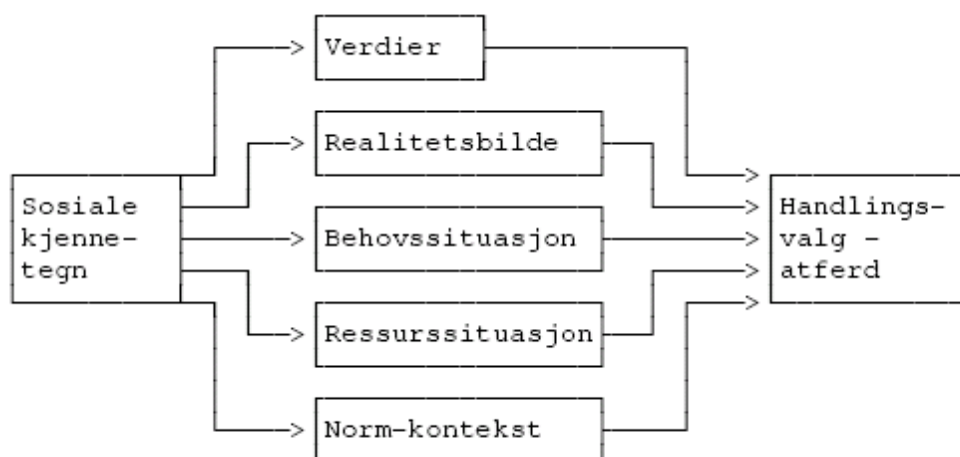
Figur 2.2. Verdier som mellomliggende variabel i forklaringsmodell for adferd.

Opgavens spørsmål er om sosiale kjennetegn og verdier kan forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Allerede i formuleringen av problemstilling har jeg begrenset forklaringsveien til modellen ved å se på sosiale kjennetegn og verdiers effekter. Et vesentlig spørsmål er hvilken plassering denne modellen har i forhold til andre beskrivelser om sammenhenger mellom sosiale kjennetegn og adferd. Som nevnt ovenfor kan det tenkes mange mulige mekanismer som virker mellomliggende for sosiale kjennetegn og adferd. Vi kan derfor komplimentere bildet med en annen modell, hentet fra Hellevik

(1999: 135), som viser andre aktuelle mellomliggende variabler mellom sosiale kjennetegn og adferd.

Figur 2.3. Modell for forklaring av sammenhengen mellom sosiale kjennetegn og adferd.

2.3 Kjønnforskningen

2.3.1 Hvorfor studere kjønnforskjeller

Statsvitenskapelig analyse som har vært opptatt av kjønn og kjønnforskjeller har en lang forankring. Spesielt er den norske statsvitenskapen sentral på dette området. Allerede i 1975 definerte Martinussen kjønn som en konfliktlinje for den politiske analysen, en variabel som kan forklare forskjeller i politisk adferd (Martinussen: 1975: 558). Ut fra dette blir da kjønn som et sosialt skille politisert, og av betydning for politiske aktører (Listhaug, Huseby og Matland 1995: 289). Av bidrag innen statsvitenskapen som har behandlet kjønn kan det nevnes blant annet Asbjørnsen & Vogt (1992), Halsaa Albrektsen (1977), Heidar (1988), Hellevik (1978), Lafferty (1981), Listhaug, Miller & Valen (1985), Means (1973), Martinussen (1975) og Raaum (1988).

Det første spørsmålet er hvorfor oppgaven fokuserer på kjønnforskjeller for standpunkt til EU? Innen samfunnsforskningen har det å fokusere på kjønnforskjeller i forhold til adferd fått stor oppmerksomhet. Forskningen har variert fra betydningen av arv/biologi kontra miljø/kultur til spørsmål om konkrete sosiale mekanismer for skille mellom kjønnene, som

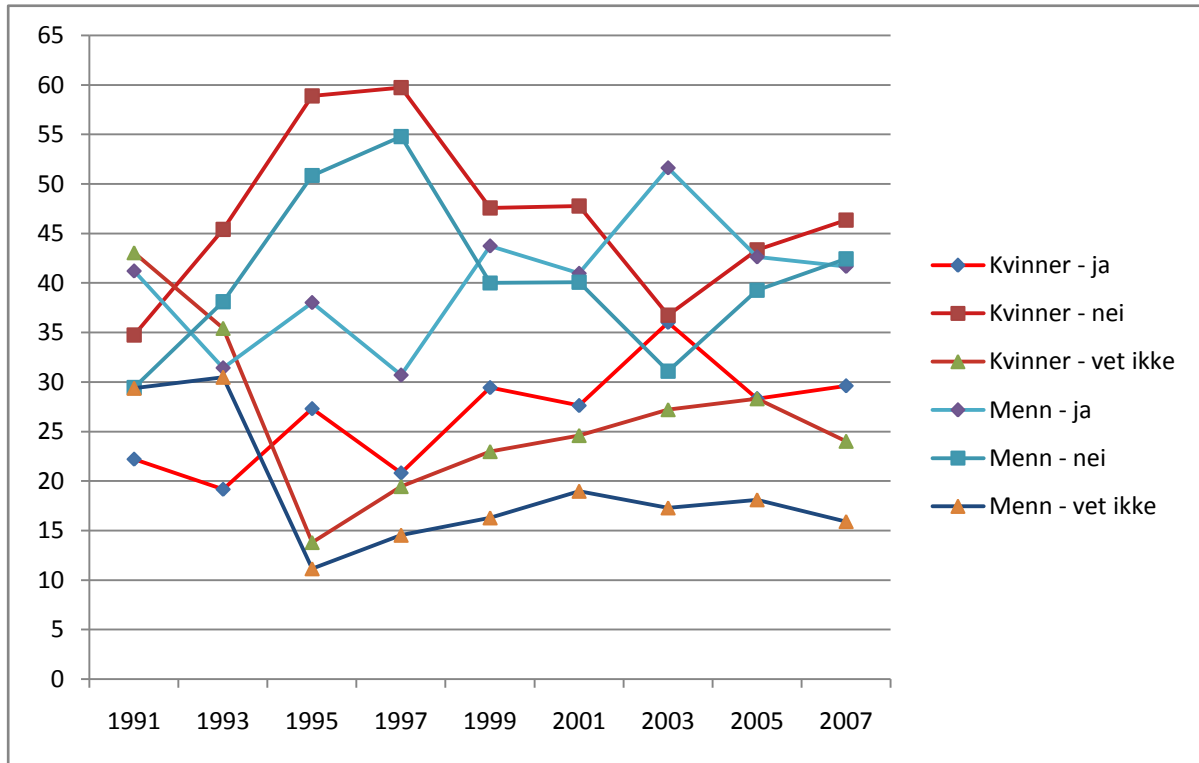
for eksempel kjønnsforskjeller eller kvinnekultur (Hellevik 1978b: 532). Forskere har hatt en motivasjon for å forklare hvorfor menn og kvinner opptrer ulikt, og har pekt på mange ulike årsaksforklaringer til hvorfor forskjeller oppstår. Denne oppgaven føyer seg derfor inn i rekken, hvor jeg tar utgangspunkt i sosiale kjennetegn og verdier for å forklare forskjeller i en bestemt type adferd mellom kvinner og menn.

Kjønnsforskjeller for standpunkt til EU er i tillegg interessant i seg selv nettopp fordi man har klart å påvise at det *er* forskjeller i standpunkt til EU mellom kjønnene. Som nevnt ovenfor ble dette bekreftet ved EU-avstemningen i 1994 hvor menn var mer positiv til EU enn kvinner. Frode Berglund fant i sin analyse at ja prosenten holdt seg rundt 10 prosent høyere blant menn enn for kvinner gjennom hele valgkampen (Berglund 1997: 19). Dette blir også bekreftet av Ryghaug og Todal Jenssen i deres sluttrapport fra Folkeavstemningsprosjektet hvor de fremhever at kvinner og offentlige ansatte hadde større tilbøyelighet til å stemme nei enn andre grupper (Ryghaug og Todal Jenssen 1999: 41).

Videre er det å fokusere på kjønnsforskjeller av metodisk interesse. Når jeg i denne oppgaven tar utgangspunkt i å forklare kjønnsforskjeller, ut i fra en modell som beskrevet over i figur 2.2, fungerer variabelen kjønn på en slik måte at det ikke er noen forutgående variabler for kjønn, fordi kjønn er en medfødt og uforanderlig egenskap. Ved å benytte kjønn i en analyse kan man utelukke at sammenheng mellom kjønn og oppgavens avhengige variabel, standpunkt til EU, skyldes påvirkningen av en bakenforliggende variabel, såkalt spuriøs sammenheng (Hellevik 1978: 244). For eksempel kan kjønn tenkes å påvirke hvilken utdanning man har, mens det motsatte er umulig.

Forskjellen i standpunkt til EU mellom menn og kvinner kan illustreres med data som denne oppgaven bygger på, Norsk Monitor. Figur 2.4 nedenfor viser hvor mange prosent positive til EU – ”ja”, negative til EU – ”nei” og ”vet ikke” fordelt mellom kvinner og menn mellom 1991 og 2007. Det er interessant å legge merke til at tendensene for opp- og nedganger i standpunkt følger de samme trendene mellom kjønnene.

Figur 2.4. Prosent ja, nei og vet ikke i standpunkt til EU, fordelt for kvinner og menn. N= 32 155. (NM 1991-2007)

2.3.2 Tidligere forskning om kjønn og velggeradferd

Tidligere forskning har spesielt søkt forklaringer på forskjeller i politisk deltakelse mellom kjønnene. I boken "Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge" gir Anders Todal Jenssen en beskrivelse av verdiforskjeller mellom kvinner og menn. Tradisjonelt sett ble kvinner ansett for å være mer tilbøyelig til å stemme borgerlig enn menn. Det fremste "kvinnepartiet" var da Kristelig Folkeparti. Det var det sterke engasjementet i de moralsk-religiøse motkulturene hos kvinner, som for eksempel avholdssaken og deltakelse i religiøse organisasjoner, som ble fremhevet som grunnlag for deres stemmegivning. På 1980-tallet endret dette bildet seg kraftig, og ved lokalvalget i 1983 var det for første gang flere kvinner enn menn som stemte på sosialistiske partier. Siden har dette mønsteret holdt seg stabilt. (Listhaug, Miller & Valen 1985: 191; Todal Jenssen 1993: 233-238)

Forklaringen som har vært gitt for dette mønsteret har pekt på kvinners økonomiske og sosiale interesser. Kvinner er for eksempel sterkt representert i lavlønnsyrker og har dermed en større avhengighet til statens velferdsordninger enn hva menn har. Todal Jenssen

fremhever videre verdiforskjeller som grunnlag for kvinners venstreorientering. Kvinner har en større omsorgs- og ansvarsfølelse som reflekteres over til samfunnspolitiske spørsmål. Som følge av dette beskrives kvinners verdier som varme, felleskapsorienterte, altruistiske, preget av medfølelse og tilbakeholdenhet. Overført til politisk adferd støtter derfor kvinner venstresidens syn på økonomisk fordeling, velferdsstaten og økonomisk regulering. Kvinner beskrives videre som mer villig til å følge samfunnets lover og regler og er mer religiøst engasjert enn hva menn er (Todal Jenssen 1993: 233-238).

Forskjeller i velgeradferd mellom kvinner og menn er diskutert av Listhaug, Huseby og Matland i "Valgadfærd blant kvinner og menn: 1957-1993". Forfatterne tar utgangspunkt i strukturelle endringer i Norge de siste 30 årene for å forklare forskjeller i velgeradferd mellom kvinner og menn, og det presiseres at endringer i sammenheng mellom kjønn og valgadfærd henger svært godt sammen med de strukturelle endringene. De viktigste endringene er da kvinners høyere utdanning, flere kvinner i arbeidslivet og kvinner i jobb i offentlig sektor. Det er først blant de yngre velgerne at endringer i adferdsmønsteret først kommer til syne. Dette fordi de yngre velgerne har svakere politisk lojalitet og er dermed i større grad utsatt for nye valgmuligheter som gjør seg gjeldende når samfunnet endres (Listhaug, Huseby og Matland 1995: 276-282).

Parallelt med strukturelle endringer har det i tillegg dukket opp politiske saker som har særlig stor gjennomslagskraft for kvinner, og da spesielt for kvinner med høy utdanning med arbeid innenfor offentlig sektor. Kvinner støtter for eksempel i større grad enn menn opp om ulike sider ved velferdsstaten. Det siste underbygges ved at kvinner er mer kollektivt orienterte, mer likhetsorienterte og mindre individualistiske enn hva menn er. I tillegg er kvinner i større grad tilhengere av miljøverdier enn menn. Når det gjelder politisk toleranse viser det seg at kvinner er mer tolerante overfor personer med annen etnisk bakgrunn enn hva menn er (Listhaug, Huseby og Matland 1995: 268-288).

Forskjeller i uttrykte verdier mellom kvinner og menn er også avdekket i Norsk Monitor. Generelt sett ser man gjennom Norsk Monitors verdiakser at kvinner har en mer idealistisk verdiorientering enn hva menn har (Hellevik 2001b: 267). Dette innebærer at kvinner scorer høyere på verdier som offentlig, likhet, helse, miljøvern, anti-materialisme, likestilling, toleranse og anti-status enn hva menn gjør.

Som beskrevet tar mye av den tidligere forskningen utgangspunkt i kvinner for å beskrive forskjeller mellom kvinner og menn med hensyn til velgeradferd. Fokuset på kvinner lar seg forklare ut i fra at det er for kvinnene vi finner de store samfunnsendringene for politisk deltakelse og adferd. For å oppsummere den ovenstående kan det trekkes frem at kvinners verdier sies å være ansvarlighet og omsorgsfølelse, felleskapsorientering, altruisme, medfølelse, tilbakeholdenhet, miljøorientering, likhetsorientering, mer toleranse overfor andre mennesker med annen etnisk bakgrunn, mer religiøst engasjert og generelt sett mer idealistiske enn menn.

2.4 EU-forskningen – hvordan har velgeradferd blitt forklart?

I denne delen av oppgaven stiller jeg for det første spørsmålet om hvordan velgenes politiske standpunkt formes. Dette har betydning for hvordan vi skal forstå EU-standpunktet hos velgerne og hva som ligger til grunn for det standpunktet som fattes. Deretter skal jeg gjennomgå tidligere forskning som nettopp har tatt utgangspunkt i velgeradferd for EU-standpunkt. Denne delen av oppgaven kan deles inn i fire deler. For det første ser jeg på hvem ja- og nei-velgerne er i forhold til sosiale kjennetegn. For det andre vil jeg se på forskning som er gjort om EU-standpunkt og ideologiske skillelinjer. I den tredje delen gjennomgår jeg hva som er skrevet om velgenes argumenter for sitt standpunkt til EU. Til slutt vil jeg se spesielt nærmere på forskjeller mellom kvinner og menn og standpunkt til EU. Formålet med gjennomgangen er å trekke analogier fra ulike empiriske funn i bidragene til verdier i Norsk Monitor for utledning av hypoteser senere i oppgaven.

2.4.1 Hvordan dannes velgenes standpunkt?

Når velgerne skal ta standpunkt til et stridsspørsmål henter de sine argumenter fra en kilde. Forskeren John R. Zaller fremstiller i boken "The Nature and Origins of Mass Opinion" en tese som sier at når elitene er uenige, følger folket gjerne de elitene som deler deres verdier og predisposisjoner. Tesen tilsier at velgerne følger elitene i deres meninger og argumenter. Dersom det imidlertid er slik at det er sterke meningsbrytninger mellom elitene, vil velgerne komme i et slags villrede om hvilke standpunkt de skal inneha. Zaller argumenterer med at velgerne da vil følge en "politisk predisposisjon" for hvilket standpunkt de skal ta i saker hvor argumentene står mot hverandre. Denne "politiske predisposisjonen" kan gjerne sees på som verdier (Zaller 1992: 42-51). Argumentene i EU-debatten er jo nettopp slik at de står

steilt mot hverandre, og det kan være vanskelig for velgerne å ta et standpunkt. Velgerne ser da til argumenter som er i overensstemmelse med egne verdier for sitt standpunkt.

Det er gjennomført en rekke analyser av egenskaper ved tilhengere og motstandere av norsk EU-medlemskap. Noen analyser har tatt utgangspunkt i argumenter hos velgerne når de blir spurt om grunnlag for deres standpunkt, for å forklare ulike interesser. Et utgangspunkt for interesseforklaringer er at det enkelte individ er en rasjonell aktør, etter ”rational choice” teorien, som drives av egeninteresser. Den kanskje mest åpenbare interessen er økonomiske interesser (Bjørklund 2005: 195). Et annet forklaringsgrunnlag er såkalte kulturforklaringer som tar utgangspunkt i ulike normer og verdier. For eksempel kan EU-motstanden blant velgere ansatt i offentlig sektor forklares ved ulikheter i verdier og holdninger blant offentlige versus privat ansatte (Bjørklund 2005: 200).

2.4.2 Tidligere forskning om EU-standpunkt i Norge

I sin analyse av EF-valget i 1972 skriver Gleditsch og Hellevik at EF-spørsmålet var såpass komplisert at enkelte hadde problemer med å forklare hvorfor de inntok et bestemt standpunkt, eller eventuelt skiftet standpunkt. Å forstå hvorfor folk inntok sitt standpunkt til EF er en kompleks prosess, der de ulike hendingene og påvirkningsforsøkene hver for seg og i forening, direkte og indirekte, er med å forme standpunkter. Enkeltfaktorers betydning, og spørsmål om dette, blir derfor i følge forfatterne meningsløse. Gleditsch og Hellevik trekker derfor frem at en har å gjøre med et sammensatt bilde, hvor mange faktorer virker parallelt med hverandre (Gleditsch og Hellevik 1977: 262-flg).

EU-Standpunkt og sosiale kjennetegn

For den siste folkeavstemningen til EU i 1994 har Frode Berglund i ”Nølede tilhenger, standhaftige motstandere” analysert ulike samfunnsgrupper og finner generelle mønster for både motstanderne og tilhengerne på bakgrunn av sosiale kjennetegn. For det første har utdanning effekt for EU-standpunkt. Velgere med høyere utdanning, det vil si universitetsnivå, er de mest positive til EU. Velgere med lav utdanning, grunnskole, er mer negative. Videre eksisterer det forskjeller i standpunkt til EU innenfor ulike yrkesgrupper. Her skiller Berglund mellom funksjonærer, selvstendige og arbeidere, og finner da at funksjonærer er mest positive til EU, men dette må selvsagt sees i sammenheng med utdannelse. Arbeidere er de mest negative til EU-medlemskap. Sektortilknytning hos velgerne har betydning. Velgere innenfor privat sektor er mer positive til EU enn hva

personer innenfor offentlig sektor er. Berglund trekker videre inn inntekt og skiller mellom dem som har under 160 000 i årslønn, dem mellom 160 000 og 299 000, og personer med over 300 000 i årslønn. Inntektsvariabelen må i likhet med yrkestilhørighet sees i sammenheng med utdanning og yrkesgrupper, og det er da naturlig at person er med høy inntekt også er mer positive til EU (Berglund 1997: 19-30).

EU-standpunkt og ideologiske skillelinjer

En annen sentral analyse av EU-valgkampen 1994 er gjort av Bernt Aardal, "Ideologier på tvers?" i boken "Brussel midt imot" redigert av Anders Todal Jensen og Henry Valen. Denne analysen ser på ja- og nei-velgerne ut fra skillelinjemodellen til Rokkan og Valen, hvor det er forsøkt å skape indekser for noen sentrale ideologiske dimensjoner for å se hvilken betydning disse har for velgerne. De ideologiske dimensjonene Aardal benytter i sin analyse er venstre – høyre (offentlig – privat), moral – religion, solidaritet – innvandring, miljøvern – økonomisk vekst, sentrum – periferi og nasjonal stolthet. Aardals analyse har et utgangspunkt i at folks stemmegivning ikke kan forklares med én enkelt faktor alene, men at det heller eksisterer en betydelig bredde i ja- og nei-sidens argumentasjon. Selv om det kan argumenteres for at hver enkel sak har sin egenart, og må forstås deretter, henviser Aardal til at tidligere analyser har vist at det finnes i en betydelig grad visse grunnmønstre for velgernes standpunkter. I norsk sammenheng er det fire forholdsvis distinkte grunnmønstre. Dette er for det første syn på forhold mellom statlig styring og markedsstyring, et moralsk – religiøst verdissyn, syn på velferdsstaten og solidaritet med vanskeligstilte grupper og syn på miljøvern og økonomisk vekst.

Aardal finner, ved gjennomføring av en multivariat analyse med data fra EU-undersøkelsen, at EU motstandere er mer orientert i venstreretning, mens tilhengere er med høyreorienterte. De som er moralsk restriktive er mer skeptisk til EU enn hva moralsk liberale er. Personer som har negative holdninger til innvandrere og innvandringspolitikk er svakt mer negative til EU enn dem som er positive til innvandring. Aardal argumenterer for at denne skillelinjen er relevant fordi spørsmål om innvandringspolitikken var sentral under EU-debatten i enkelte miljøer. En vanlig oppfatning er da at innvandringsmotstanden sto sterkere blant nei-folk enn ja-folk (Aardal 1995: 169-170). EU-motstandere er mer vernorienterte enn tilhengere til EU. EU-motstandere er i tillegg mer periferorienterte enn hva tilhengerne er, som på sin side igjen er klart mer sentrumsorienterte. Endelig finner Aardal at EU-motstanderne skårer høyere når det gjelder nasjonal stolthet enn hva tilhengerne gjør. Denne skillelinjen er ment å

fange opp stolthet av å være norsk, hvor EU-motstandere i noe større grad enn EU-tilhengere gir uttrykk for positivt syn på nasjonale verdier og nasjonal stolthet. (Aardal 1995: 165-182). Imidlertid er observasjonene til Aardal for nasjonal stolthet og solidaritet – innvandring ikke signifikant i en multivariat analyse. Aardal kan derfor ikke utelukke at resultater i disse dimensjonene skyldes tilfeldigheter.

EU-standpunkt og velgernes argumenter

I boken ”Brussel midt imot” har Kristen Ringdal sett på hva som var velgernes argumenter for et ja eller nei til medlemskap i EU. Utgangspunktet for Ringdals analyse er at de ulike argumenter som blir brukt for et ja- eller nei-standpunkt kan gi et signal om hvilke politiske områder som ble vektlagt og som hadde betydning for velgernes standpunkt. Ringdal har tatt for seg Folkeavstemningsundersøkelsen fra 1994 hvor 3000 respondenter ble spurt om hvilke argument som lå til grunn for deres standpunkt. Respondentene ble bedt om å nevne egne argumenter (åpent spørsmål).

Bildet av hvilke argumenter som lå til grunn for folks standpunkt til EU må ifølge Ringdal også sees i sammenheng med mediedekningen under valgkampen. Analyser som er gjort av valgkampen i 1994 har vist at den i en viss grad var mediedrevet. Det vil si at mediene var med på å sette dagsorden for hvilke temaer som ble diskutert i forbindelse med EU. Likevel var det ikke slik at medienes standpunkt og vinkling av saker oppsto i et vakuum. Debatten ble drevet av politikere og andre sentrale aktører, som for eksempel Europabevegelsen og Nei til EU, som prøvde å skaffe seg tilgang til mediene for å fremme sine synspunkter. Ringdal fremhever derfor at det er sannsynlig at velgernes, politikernes og medias synspunkter gjensidig påvirket hverandre (Ringdal 1995: 45-53).

Totalt ble det registrert mer enn 70 ulike ja-argumenter og 100 ulike nei-argumenter i svarene på det åpne spørsmålet. De viktigste argumentene for ja-siden var argumenter tilknyttet samarbeid og medinnflytelse ved et eventuelt medlemskap. Hele 18,8 prosent av de spurte ja-velgerne oppga dette som hovedargument. Videre var sikkerhetspolitikk, markedsadgang og økonomisk vekst viktige ja-argumenter. Mange velgere vektla også frykt for isolasjon for Norges dersom man sto utenfor EU som argument. Imidlertid var det veldig få tilhengere som nevnte hensyn til distriktpolitikk, jordbruk og fiske som argument for å bli medlem i EU. Det samlede bildet er likevel at det er en stor bredde i hva som ble nevnt som argumenter hos respondentene (Ringdal 1995: 48-49).

Blant argumenter på nei-siden var i første rekke selvråderett, sikre folkestyre og lokaldemokrati de viktigste argument. Hele 22,5 prosent av respondentene vektla dette for sitt nei-standpunkt. Andre viktige argument for nei-siden var sysselsetting og primærnæringens situasjon. Motkulturargumenter er også noe som blir trukket frem for nei-siden, hvor respondentene fryktet at vi skulle miste vår egenart. Når det gjelder økonomiske argumenter kommer disse langt ned på listen over nei-sidens argumenter. Det var altså ikke dette som ble vektlagt av EU-motstanderne for deres standpunkt (Rindal 1995: 49-50).

EU-standpunkt og forskjeller mellom kvinner og menn

Et spørsmål til slutt er hvordan EU-standpunkt har vært behandlet med hensyn til å se på forskjeller mellom kvinner og menn.

I følge Ringdal (1995) argumenterte verken ja- eller nei-siden ut fra kvinners spesielle interesse. Både tilhengere og motstandere av EU forsøkte i valgkampen å definere kvinner som en interessegruppe i EU-saken. Dette syntes ikke å ha gjort inntrykk på velgerne. Imidlertid gjennomfører Ringdal en analyse der han ser på forskjeller i bruk av hovedargument mellom ulike grupper av velgere. Ringdal viser da andelen av tilhengere og motstandere som bruker hovedargumenter, og analyserer i forhold til forskjeller mellom menn og kvinner. For ja-siden operer forfatteren med gruppene samarbeid, fred, vekst og isolasjon. For nei-siden benyttes gruppene selvråderett, distrikt, egenart og ledighet. Ringdal finner for ja-siden at 40 prosent blant menn nevner fredsargumenter, 39 prosent blant menn nevner vekstargumenter og 15 prosent nevner isolasjonsargumenter. Tilsvarende for kvinner er henholdsvis 32, 24 og 27 prosent. Menn nevner altså i større grad enn kvinner freds- og vekstargumenter, mens kvinner er i overtall når det gjelder argumenter om isolasjon. For nei-siden er det 53 prosent av mennene som nevner selvråderett som argument og 15 prosent som nevner egenart. Tilsvarende for kvinner er 46 og 24 prosent. Menn vektlegger i større grad enn kvinner selvråderett, mens kvinner er mer opptatt av egenart enn hva menn er. Ringdal finner klare kjønnsforskjeller i bruk av flere hovedargumenter (Ringdal 1995: 45-62).

Gunnar Vogt har i artikkelen ”Norsk EF-opinion 1972-1993: Gamle og nye mønstre” også sett på forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder standpunkt til EU. Vogt skriver at kvinners negative holdning overfor EF trolig kommer av andre virkelighetsoppfatninger enn de menn måtte ha. Av strukturelle forklaringer for hvorfor det kan eksistere forskjeller trekker Vogt frem den økte kvinnelige yrkesaktiviteten og utdanningen som fant sted i løpet

av 1970- og 1980 årene. Denne strukturelle endringen kan ha skjerpet kjønnsmotsetningen i politisk forståelse fordi kvinner blir gitt nye preferanser for politisk adferd. Imidlertid trekker Vogt frem at kvinner og menn har vesensforskjellige erkjennelser om hvilke samfunnsoppgaver som er viktigst, og at de ulike prioriteringene blir avgjørende for deres adferd. Her kan man vise til at kvinner i større grad enn menn er opptatt av saker av velferds- og sosialpolitisk karakter, mens menn er i større grad opptatt av saker som økonomi og utenrikspolitikk. Vogt antar da at ulikhetene i EF-syn faller inn i et tilsvarende mønster (Vogt 1993: 27).

I artikkelen "Kvinnenes 'nei' til EU" av Todal Jenssen og Bratterud ønsker forfatterne å se på hva som kan forklare at flertallet av kvinner stemte "nei" til EU ved folkeavstemningen i 1994. Som nevnt innledningsvis var 57 prosent av norske kvinner i mot den europeiske union, mens blant menn var det et flertall av tilhengere for unionen. Forfatterne peker på ulike grunnlag for denne forskjellen.

Et argument er at kvinner stemte "kvinnepolitisk". Det fordrer imidlertid at kjønnsaspektet sto sentralt i EU-valgkampen, noe som ikke er åpenbart. Kvinnepolitiske argumenter, som for eksempel likestilling, var ikke prioritert verken hos ja- eller nei-siden. Et annet moment i følge forfatterne er skille mellom argumenter knyttet opp mot kvinners interesser, og argumenter som har større appell til kvinner enn menn. For det tredje kan ideologisk orientering trekkes frem som grunnlag for forskjeller mellom kvinner og menn. For eksempel sluttet mange kvinner opp om motkulturens EU-motstand, som avholdssak og religion, mens andre kvinner var motstandere som følge av venstresosialisme eller forsvar av periferiens interesser. Disse ulike ideologiske orienteringene kan sammen ha bidratt til å skape kjønnsforskjellen i stemmegivning. Et annet grunnlag for kjønnsforskjeller i EU-standpunkt kan være ulik plassering mellom kvinner og menn i forhold til økonomiske skiller. For eksempel at mange kvinner i offentlig sektor følte at EU-medlemskapet truet deres interesser som offentlig ansatte, nettopp fordi kvinner var overrepresentert i samfunnsgrupper som anså seg best tjent med at Norge ikke ble medlem av EU (Todal Jenssen og Bratterud 1997: 358-360).

Todal Jenssen og Bratterud formulerer derfor tre hypoteser som kan forklare kjønnsforskjeller i EU-standpunkt. Dette er kampanjehypotesen, strukturhypotesen og symbolhypotesen. Kampanjehypotesen tilsier at kvinner ble mobilisert for et nei-standpunkt fordi nei-kampanjen fokuserte på negative konsekvenser for likestillingen ved et eventuelt

EU-medlemskap. Strukturhypotesen tilsier at kvinner ikke skiller seg fra menn i samme sosiale posisjon, men at den høye nei-andelen blant kvinner skyldes at kvinner er overrepresentert i samfunnsgrupper som så sine interesser truet av et EU-medlemskap. Symbolhypotesen går ut på at kvinner og menn har ulike ideologiske orienteringer som leder til ulike standpunkt i EU-saken. Innenfor denne hypotesen antas det at kvinner var mer negative til EU enn menn fordi kvinner er mer venstreorienterte enn menn, de er oftere knyttet til motkulturene, og de er mer opptatt av forsvar for periferiens interesser enn hva menn er (Todal Jenssen og Bratterud 1997: 360).

Når det gjelder kvinner og menns argumenter som danner grunnlag for kampanjehypotesen til Todal Jenssen og Bratterud er tabell fra Folkeavstemningsundersøkelsen gjengitt nedenfor i tabell 2.1. Tabellen viser kvinner og menns ja- og nei-argumenter. Det viser seg da at likestillingsargument ikke sto sentralt verken for tilhengere eller motstandere.

Kampanjehypotesen kan derfor avvises. Den generelle trenden når man ser på brukte argumenter er at menn er mer opptatt av de økonomiske sidene ved EU-saken og utenrikspolitikk, herunder forsvar og suverenitet. Nei-kvinnene er mer opptatt av velferd og miljø enn hva menn er. Både på ja- og nei-siden er kvinner mer tilbøyelig til å bruke apolitiske argumenter, som for eksempel ”isolasjonsfrykt” og ”vet hva vi har, men...” enn hva menn er. I tillegg bruker nei-kvinner i større grad enn nei-menn motkulturargumenter. Hovedinntrykket fra argumentasjonen er likevel at kvinner og menn med samme EU-standpunkt var opptatt av stort sett de samme sidene ved EU-spørsmålet. Å se på argumentene til henholdsvis kvinner og menn kan derfor ikke isolert sett forklare forskjeller mellom menn og kvinners EU-standpunkt (Todal Jenssen og Bratterud 1997: 360-364).

Tabell 2.1. Begrunnelser for eget EU-standpunkt blant menn og kvinne.
 Prosent av nevnte argument. Spørsmål stilt åpent for respondenten.

	Ja-argumenter		Nei-argumenter		
	Kvinner	Menn		Kvinner	Menn
Markedsadgang	17,0	25,6	Suverenitet, demokrati	23,6	28,7
Samarbeid, innflytelse	20,8	20,2	Mot EU-systemet	9,2	12,2
Militær sikkerhet	15,5	19,0	Økonomi, EØS	8,0	12,9
Isolasjonsfrykt	14,8	7,5	Miljøhensyn	8,3	5,7
Kulturell integrasjon	8,1	6,3	Jordbruk	7,3	6,6
Miljøhensyn	4,4	6,6	Sysselsetting	6,6	7,5
Sysselsetting	4,5	4,7	Fiske, fiskekvoter	4,7	5,9
Billigere mat	4,4	2,4	Distriktpolitikk	3,5	3,6
Europas forente stater	2,0	1,8	Motkulturer	3,9	2,0
Nedbygge primærnæringene	1,0	1,3	Velferdsstat	4,1	2,2
Velferdsstat, pensjoner	1,3	1,0	Grensekontroll, narkotika	4,0	2,5
Godt for primærnæringene	0,4	0,5	Vet hva vi har, men...	4,7	2,0
Likestilling	0,0	0,0	Likestilling	0,2	0,0
Andre ja-argument	5,7	3,2	Andre nei-argument	12,1	8,2
SUM	99,9	100,1		100,2	100,0
Antall argumenter	(647)	(1067)		(1425)	(1169)

Todal Jenssen og Bratterud finner videre at strukturhypotesen ikke kan forklare kjønnsforskjellen i EU-stemmegivning isolert sett. Det var riktignok slik at kvinner var overrepresentert i mange strukturelle grupper med nei-flertall. Imidlertid er det ifølge forfatterne vanskelig å hevde at disse gruppene så seg best tjent med nei-standpunkt så lenge det var ja-flertall blant mennene i de samme gruppene (Todal Jenssen og Bratterud 1997: 370).

Særpreget for nei-kvinnene ligger ifølge forfatterne i mer allmenne symbolske predisposisjoner. De var for eksempel mer venstreorienterte, mer periferorienterte og mer moralsk restriktive enn både EU-tilhengerne generelt og nei-mennene. Ser man funnene ut ifra ulike aldersgrupper fordeler nei-kvinnene seg slik at de yngre kvinnene argumenterer ut fra venstreorientering og eldre kvinner argumenterer på bakgrunn av moraloppfatninger. Summen av disse dras imidlertid mot samme standpunkt, nei til EU (Todal Jenssen og Bratterud 1997: 381).

Som en oppsummering av det ovenstående kan det trekkes frem at EU-motstandere er mer periferorienterte, venstreorienterte, mer opptatt av miljøvern og er mer restriktive når det

gjelder religion – moral enn hva tilhengerne av EU er. Når man ser på bruk av argumenter nevner menn oftere enn kvinner fredsargumenter og vekstargumenter, mens kvinner på sin side nevner isolasjonsargumenter hyppigere enn menn. Menn er i tillegg opptatt av de økonomiske sidene ved EU i tillegg til utenrikspolitikk og kvinner fokuserer i større grad på velferd og miljø. Todal Jenssen og Bratterud trekker frem at det som i størst grad forklarer nei-stemmegivning hos kvinner er at kvinner er mer venstreorienterte, mer periferorienterte og mer moralsk restriktive enn menn er.

3. Utledning av hypoteser og presentasjon av aktuelle variabler

I denne delen av oppgaven skal jeg knytte sammen momenter fra tidligere empiri for utledning av hypoteser. Det vil først bli diskutert premisser for hypoteseutledning. Deretter vil det bli kommentert hvilke variabler som inngår i analysen, og hvordan disse er å forstå i en kausal sammenheng. Til slutt vil det bli en kort diskusjon om hvilke tidsperioder som skal inngå i analysen, og hva som er en hensiktsmessig inndeling av tidsperiodene.

3.1 Utforming av hypoteser

3.1.1 Om kausalitet

Å forklare samfunnsmessige fenomener oppfattes ofte som ensbetydende med å søke etter årsaker til disse fenomenene, altså å finne kausale forklaringer. Dette vil si at noe er årsak til noe annet dersom det ene frembringer, eller på en annen måte produserer det andre (Skog 2004:22-23). En vanlig definisjon av kausalitet som er hentet fra Helleviks *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap* (2002a: 59) er ”at vi har et påvirkningsforhold mellom to variabler dersom det er slik at når en enhets verdi på årsaksvariabelen endres, frembringer eller produserer dette endring i verdien på effektvariabelen.” Imidlertid brukes kausaltankegangen også i tilfeller som ikke tilfredsstillende definisjonen over, for eksempel for variabler som ikke kan endres, som kjønn. Hellevik skriver derfor at ”når det ikke er tale om endring av verdi på årsaksvariabelen, kan vi forstå påvirkning som den innvirkningen det ville ha på sjansen for å få en bestemt verdi på effektvariabelen, om vi hadde skiftet enheter med ulike verdi på årsaksvariabelen ut med hverandre, samtidig som vi sørget for at de var like i andre relevante henseender.” (Hellevik 2002a: 60). Fordi vi i denne oppgaven har forutsatt en kausalsammenheng mellom de sosiale kjennetegnene, verdier og adferd, skaper dette ytre rammer for formulering av oppgavens hypoteser. Hypotesene vil da ta utgangspunkt i at forskjeller i standpunkt til EU kan forklares med verdier.

3.1.2 Hypoteseutledning

Hypotesene utformes på en slik måte at vi spør hvilke verdier som forklarer forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Det må da settes et mål for når vi kan si at en verdi forklarer noe. Et slikt mål er å vurdere styrken og retningen på regresjonskoeffisientene til verdiindeksene. Dersom det viser seg at en verdiindeks har tilfredsstillende effekter, og effektmålet peker i riktig retning, vil det gi et grunnlag for å ikke avkrefte hypotesene. Den tidligere forskningen i forrige kapittelet viste hva som kunne forklare positivt eller negativt standpunkt til EU. Selv om disse bidragene i seg selv ikke fokuserte på verdier slik det defineres i Norsk Monitor velger jeg å trekke analogier fra deres resonnementer over til verdier som måles i Norsk Monitor som kan sies å måle de samme underliggende fenomener for utledning av hypoteser i denne oppgaven.

EU-motstanderne er for det første mer orientert i venstre retning enn hva tilhengerne er. Samtidig er kvinner mer venstreorienterte enn hva menn er. Ser vi på listen over verdimotpoler i Norsk Monitor med spørsmål som inngår i indeksene, appendiks side 122-124, kan vi trekke ut verdiindeksene offentlig – privat og likhet – ulikhet som fanger opp forskjell mellom venstre- høyreorientering, og da det økonomiske venstre – høyre skillet. Dette gir et grunnlag til å stille opp en hypotese om at verdiindeksene offentlig-privat og likhet - ulikhet kan forklare forskjell i EU-standpunkt mellom menn og kvinner.

Videre ble det fremhevet at EU-motstandere er mer moralsk restriktive enn sine motstandere. Dette gjelder også for kvinner som forventes å være mer opptatt av religiøse verdier enn hva menn er. I forhold til verdiindeksene i Norsk Monitor er det naturlig å gripe fatt i indeksene religion - ikke-religiøs og puritanisme – frigjorthet som fanger opp moralsk restriktive holdninger. Verdiindeksen religion – ikke-religiøs måler ikke nødvendigvis moralsk restriktivitet direkte, men dersom personer er orientert i religiøs retning vil det samtidig gi et signal om at de er moralsk restriktive. Av dette kan vi utlede en hypotese om at verdiindeksen religion – ikke religiøs og puritanisme – frigjorthet kan ha betydning når det gjelder å forklare forskjell i EU-standpunkt mellom menn og kvinner.

Det samme kan gjelde for miljøvern, hvor både EU-motstandere og kvinner er mer opptatt av miljøvern enn henholdsvis EU-tilhengere og menn. Fra Norsk Monitor er det naturlig å ta utgangspunkt i verdiindeksen industrivekst – miljøvern. Denne verdiindeksen kan ut fra dette tenkes å bidra til å forklare sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt.

Kvinner brukte i tillegg argument om jordbruk og motkultur hyppigere enn menn for sitt standpunkt til EU. I tillegg er kvinner mer periferorienterte enn hva menn er. I forhold til verdiindeksene i Norsk Monitor kan det hevdes at disse elementene fanges opp gjennom verdiindeksen rural – urban. På bakgrunn av dette kan det utledes hypotese om at verdiindeksen rural – urban kan forklare forskjell i EU-standpunkt mellom menn og kvinner.

Jeg velger derfor å formulere følgende hypoteser:

Miljøhypotese. *Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer opptatt av miljøvern.*

Offentlig hypotese. *Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer positive til offentlige løsninger.*

Likhetshypotese. *Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer likhetsorienterte*

Religiøs hypotese. *Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer religiøse enn menn.*

Puritanisme hypotese. *Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer puritanske enn menn.*

Rural hypotese. *Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer opptatt av rurale verdier.*

3.2 Om de uavhengige variablene – sosiale kjennetegn og verdier

Utgangspunktet for denne delen er kausalmodellen presentert i figur 2.2. Som nevnt innledningsvis er det innenfor denne modellen at det søkes svar på oppgavens problemstilling, og kausalmodellen danner da rammene for hva som er aktuelt å trekke inn av variabler. I første omgang presenteres bare variablene, og plasseres inn i en kausalmodell, slik at vi får et overblikk over hvordan disse påvirker hverandre. Når det gjelder

operasjonaliseringen av variablene, og hvordan de er å forstå statistisk, vil dette bli gjennomgått under oppgavens metodekapittel.

Den avhengige variabelen er standpunkt til EU. De uavhengige variablene som blir benyttet er for det første en rekke sosiale kjennetegn. Disse kommer først i tid i kausalskjemaet, og kan påvirke den avhengige variabelen både direkte og indirekte. Etter de sosiale kjennetegnene kommer verdier i kausalmodellen. Disse ligger altså etter de sosiale kjennetegnene i tid, og blir påvirket av de sosiale kjennetegnene, og påvirker igjen den avhengige variabelen.

3.2.1 Sosiale kjennetegn som uavhengige variabler

For det første kan det hentes argumentasjon fra artikkelen til Frode Berglund om hvilke sosiale kjennetegn som kan trekkes inn. Berglund finner forskjeller innenfor velgergruppene som kan forklares med bakgrunn i ulike sosiale kjennetegn. For det andre må man se på såkalte kjønns spesifikke variabler. Det er nettopp disse som kan være i stand til å forklare kjønnsforskjeller.

I forbindelse med diskusjonen av hvilke sosiale kjennetegn som kan tenkes å forklare forskjell i standpunkt til EU mellom menn og kvinner er det viktig å skille mellom to typer variabler, kjønnsnøytrale og kjønns spesifikke variabler. De kjønnsnøytrale variablene er ukorrelert med kjønn. Dette kan dels henge sammen med biologiske forhold, eksempler på slike variabler er alder, rase eller etnisk gruppe. Det kan også være egenskaper ved familier som gjør noen variabler kjønnsnøytrale, for eksempel bosted eller klasse (Hellevik 1978a: 247). De kjønns spesifikke variablene er variabler som kan korrelere med kjønn. Eksempler på slike variabler er utdanning, yrkesposisjon og hjemmeposisjon. Disse variablene vil kunne forklare kjønnsforskjeller mellom menn og kvinner (Hellevik 1978a: 248). Når denne oppgaven tar sikte på å finne ut hva som forklarer sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt danner problemstillingen i seg selv et grunnlag for hvilke sosiale kjennetegn som skal trekkes inn i analysen. Det er da sosiale kjennetegn som er korrelert med både kjønn og EU-standpunkt som vil inngå i oppgavens analyse.

- *Kjønn*: Inkluderes i analysen siden det er forskjellen mellom kvinner og menn som skal diskuteres.

- *Utdanning*: Her har det blitt tegnet et rimelig klart bilde av at personer med høyere utdanning i større grad er tilhengere av EU-medlemskap enn personer med lav utdanning. Variabelen faller i tillegg inn under gruppen av kjønns spesifikke variabler. På grunn av dette inkluderes variabelen, og det er rimelig å anta at denne kan ha en forklaringskraft for å forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom kvinner og menn.

- *Sektor*: Variabelen er å regne som en kjønns spesifikke variabel og kan derfor forklare kjønnsforskjeller. Som det har blitt gjennomgått i forrige kapitlet er det et klart mønster at personer innenfor offentlig sektor oftere er motstandere av EU enn personer ansatt i privat sektor.

- *Stilling*: For stilling ble det vist at personer er funksjonærer eller selvstendige er mer positive til EU enn arbeidere. Stilling er en kjønns spesifikke variabel og kan derfor forklare sammenhengen som skal undersøkes.

- *Inntekt*: Personer med høy inntekt er mer positiv til EU enn personer med lav inntekt, og siden inntektsvariabelen er en kjønns spesifikke variabel vil den kunne forklare noe av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU.

3.2.2 Verdier som uavhengige variabler

I utgangspunktet kan vi si at denne oppgaven bygger på en deduktiv forståelse fordi vi tar utgangspunkt i den tidligere forskningen, hvor nettopp forskningen legger premisser for hva som forventes av funn i oppgaven. På en annen side kan oppgaven sies å ha en induktiv tilnærming, spesielt når det gjelder utvelgelsen av verdivariablene. Problemstillingen er formulert såpass åpen at den ikke legger noen føringer for hvilke verdier som forventes å ha effekt for å forklare forskjeller i standpunkt til EU. Som beskrevet består Norsk Monitor av 50 verdier, eller 25 verdipar, som er representert ved verdiindeksene. Spørsmålet blir da hvilke av de 25 verdiparene som skal inngå i oppgavens analysedel.

På bakgrunn av Aardals funn om skillelinjen solidaritet/innvandring som kan forklare forskjeller i standpunkt til EU og Todal Jenssen som har beskrevet kvinner som innehavere av verdien altruisme, vil verdiindekser som fanger opp innvandrings- og u-hjelpsspørsmål og altruisme være viktige å inkludere i analysen. Ser vi på verdiene i Norsk Monitor og de underliggende spørsmål som inngår i indeksene (appendiks side 122-124) kan vi trekke frem verdiene intoleranse – toleranse og egoisme – altruisme som vil inngå i oppgavens analyse.

Aardals funn om betydningen av den ideologiske skillelinjen nasjonal stolthet gjør at verdiindeksen patriotisme – ikke-patriotisme kan tenkes å ha betydning for å forklare forskjeller i standpunkt til EU. har videre analysert standpunkt til EU opp mot en ideologisk skillelinje kalt nasjonal stolthet. Verdiindeksen inkluderes i oppgavens analyse.

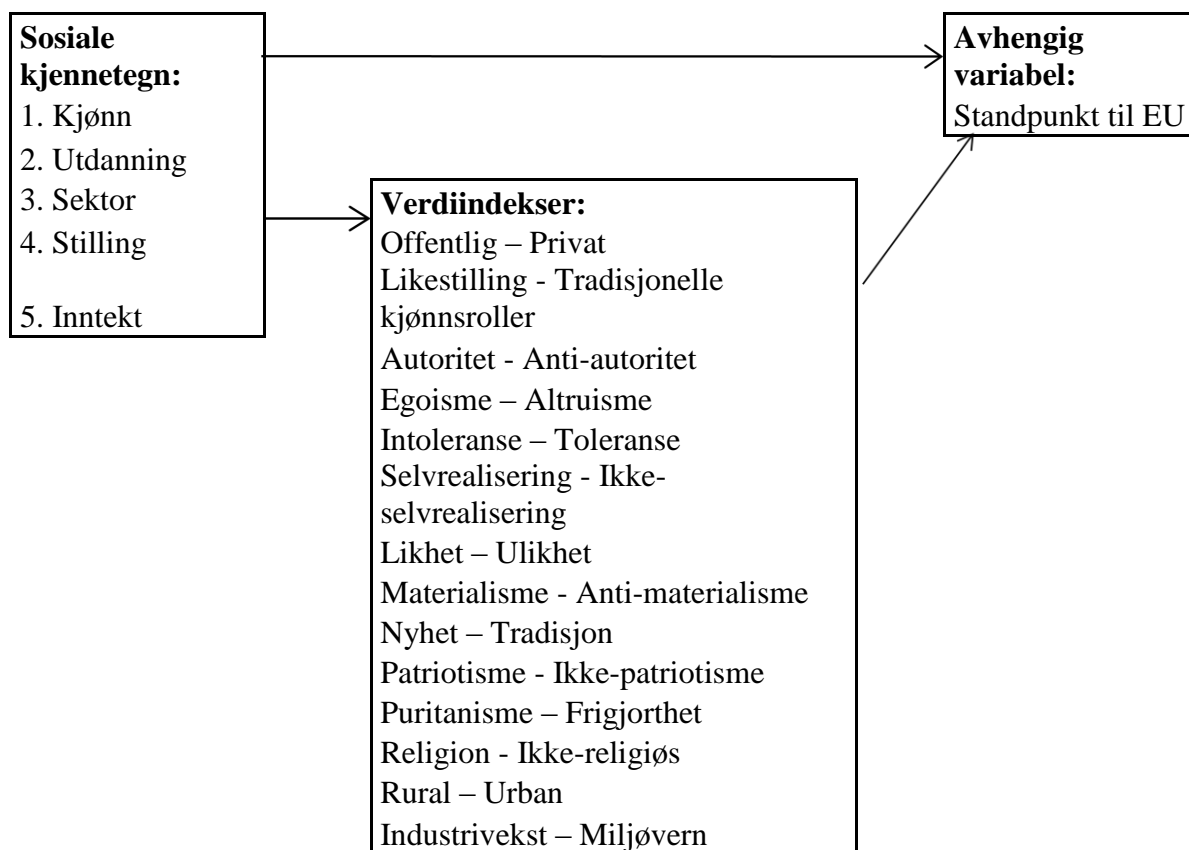
I bidraget til Todal Jenssen og Bratterud argumenterer forfatterne for at likestillingsargument ikke er avgjørende for folks standpunkt til EU. Jeg velger å etterprøve dette i denne oppgaven og inkluderer derfor verdiindeksen likestilling – tradisjonelle kjønnsroller i analysen for å se om denne verdiindeksen bidrar til å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU.

I forrige kapitlet ble kjønnsforskjeller og standpunkt til EU diskutert i forhold til motkultur og apolitiske argument. Kvinner brukte for eksempel motkultur- og apolitiske argumenter i større grad enn menn. Verdiindekser som kan sies å fange opp motkulturelementer kan derfor være sentrale å inkludere i analysen. Indeksen nyhet – tradisjon fanger opp en slags konservatisme, med en skepsis overfor det som er nytt og annerledes. Ut fra dette kan det være rimelig å forvente at personer som er tradisjonelle er mer skeptisk til EU enn nyhetsorienterte mennesker er. Verdiindeksen inkluderes derfor i analysen. Tradisjonalisme, gjerne religiøs tradisjonalisme, og apolitisk argument kan vi også finne igjen i verdiindeksene selvrealisering – ikke-selvrealisering og autoritet – anti-autoritet hvor personer som er orienterte om ikke-selvrealisering og autoritet antakeligvis kan forventes å være mer negative til EU. På bakgrunn av dette vil også disse verdiindeksene inkluderes i analysen.

I tillegg har jeg valgt å inkludere verdiindeksen materialisme – anti-materialisme fordi dette er et ”klassisk” verdipar innefor verdiforskning. Selv om verdiindeksen ikke er målt på samme måte som Ronald Inglehart måler sine materialister og post-materialister, fanger verdiindeksen opp et skille mellom dem som kan regnes som materialister og de som ikke er materialister. Jeg forventer at materialistene er mer negative til EU enn anti-materialistene og indeksen inkluderes i analysen.

Figuren nedenfor viser variablene som skal inngå i oppgavens analyse, plassert inn i kausalmodellen som ligger til grunn for oppgaven. Rekkefølgen for sosiale kjennetegn viser antatt kausalorden. Rekkefølgen gir en naturlig forståelse av hva som inntreffer først i tid. Verdiindeksene må oppfattes som sidestilte, de er ikke hierarkisk ordnet.

Figur 3.1. Kausalmodell for variabler som inngår i analysen.

3.3 Tidsperioder i analysen

Data som benyttes i denne oppgaven, Norsk Monitor, strekker seg fra 1985 og frem til 2007. Norsk Monitor er tidsserier med intervjuer som gjennomføres annenhver høst etter avholdt valg, det vil si lokalvalg eller Stortingsvalg. Den avhengige variabelen som er valgt i denne oppgaven, standpunkt til EU, har vært med i undersøkelsen siden 1991. Som følge av det brede datautvalget vi har er det naturlig å spørre hvilke tidsperioder som skal analyseres i oppgaven. Når det gjelder tidsperioder er det ulike valg en kan foreta ut fra analysens formål. Et alternativ er å se på resultater år for år. Imidlertid har jeg valgt å slå sammen utvalg for enkelte år. Begrunnelsen for dette er at jeg da fokuserer på ulike ”epoker” for spørsmålet om standpunkt til EU. Jeg slår derfor sammen utvalgsår som kan sies å representere den samme ”epoke”.

Et sentralt spørsmål er da hva som er hensiktsmessige epoker, og hva som er begrunnelsen for å slå sammen ulike undersøkelsesår. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i hvordan fordelingen på den avhengige variabelen er i de ulike måleår, og ser da på andelene innenfor

de ulike svarkategoriene i et forsøk på å finne mønster som gjør at det er naturlig å slå sammen bestemte år.

Tabell 3.1. Fordeling på avhengig variabel - Standpunkt til EU-medlemskap, positiv, negativ eller ikke tatt noe standpunkt. Differanse mellom andel negative og positive Alle tall oppgitt i prosenter. (NM 1991-2007).

Årstall	Positiv	Negativ	Ikke tatt noe standpunkt	SUM	N	Balanse negative - positive
1991	31,5	32,1	36,3	100	2928	0,6
1993	25,1	41,9	33,0	100	3044	16,8
1995	32,6	54,9	12,5	100	3009	22,3
1997	25,5	57,4	17,1	100	4253	31,9
1999	36,0	44,1	19,9	100	4078	8,1
2001	33,5	44,4	22,1	100	4055	10,9
2003	43,1	34,2	22,7	100	3953	-8,9
2005	34,5	41,6	23,9	100	3848	7,1
2007	35,2	44,5	20,3	100	3907	9,3

For det første har jeg valgt å slå sammen utvalgene 1991 og 1993. Det er riktignok et ulikt balanseforhold mellom negative og positive i disse to utvalgene. Ut fra dette kunne 1993 vært slått sammen med de to etterfølgende årene. Begrunnelsen for sammenslåingen med 1993 er at disse utvalgene har stor og forholdsvis lik andel som ikke har tatt noe standpunkt.

Videre slås undersøkelsesårene 1995 og 1997 sammen. Disse to utvalgene er årene med den største overvekten for nei, og der nei støttes av mer enn 50 prosent av befolkningen. Andelen som ikke har tatt noe standpunkt har gått mye ned siden 1991 og 1993. De to årene 1995 og 1997 er såpass like at det er naturlig å slå dem sammen.

I 1999 og 2001 ser vi at balanseforholdet mellom negative og positive er jevnere enn for de to foregående måleår. I tillegg er det en liten økning i andelen som ikke har tatt noe standpunkt. Som følge av dette blir undersøkelsesårene 1999 og 2001 slått sammen.

I 2003 ser vi for første gang siden spørsmålet om EU er tatt med i Norsk Monitor at det er flere respondenter som er positive enn negative. På grunn av dette blir undersøkelsesåret 2003 analysert alene senere i oppgaven.

Tilslutt blir årene 2005 og 2007 slått sammen. I begge årene er det en svak overvekt av negative over positive holdninger til EU-medlemskap, og andelen som ikke har tatt standpunkt er omtrent den samme.

4. Forskningsdesign og metode

Spørsmålet under denne delen er for det første hvordan vi skal finne svaret på oppgavens problemstilling, og for det andre hvilke slutninger det er mulig til å trekke av analyseresultatene. Det første spørsmålet handler om hvilken metode som skal brukes for å finne svar. Det andre spørsmålet handler om oppgavens validitet og reliabilitet.

4.1 Validitet og reliabilitet

Jeg velger å starte med det siste spørsmålet først. Det er åpenbart innen samfunnsvitenskapelig forskning at en har et ønske om å kunne si noe om verden, og at det man sier oppfyller visse krav, slik at vi med en viss sikkerhet kan si at de konklusjoner vi trekker er sanne. Dette er et spørsmål om oppgavens validitet og reliabilitet. Validitet er i følge Hellevik (2002a: 183) ”datas relevans for problemstillingen i undersøkelsen.” og er enkelt og greit gyldighet. I fastsettelsen av en undersøkelses gyldighet skiller vi mellom intern validitet og ekstern validitet (Skog 2004: 87-88). Reliabiliteten i en undersøkelse ”bestemmes hvordan målingene som leder fram til tallene i datamatriksen er utført, betegnelsen sikter til nøyaktigheten i de ulike operasjonene i denne prosessen” (Hellevik 2002a: 183). Reliabilitet er et spørsmål om hvordan innsamling av data og behandling av disse foretas (Hellevik 2002a: 183). Validitet og reliabilitet må ikke sees uavhengige av hverandre. Høy reliabilitet er en forutsetning for at data skal ha høy validitet (Hellevik 2002a: 53).

Når det gjelder den interne validiteten kan vi dele dette opp i to underpunkter. Intern validitet er for det første et spørsmål om kausalsammenheng innenfor det vi undersøker. Altså at én variabel er årsaksforklaring til en annen variabel. Her henviser jeg til Hellevik (1999; 2000) hvor det har blitt tatt utgangspunkt i en kausalmodell for plassering av verdier, i tillegg til diskusjonen under oppgavens del 3.1.1. Verdier som årsaksforklaring virker altså etter i tid for sosiale kjennetegn, men før i tid for adferd. Se figur 2.2. Det andre momentet innenfor intern validitet er begrepsvaliditet, at de begreper vi benytter i en undersøkelse faktisk måler det de er ment å måle, at de måler det på en tilfredsstillende og pålitelig måte slik at de slutninger man trekker på bakgrunn av undersøkelsen er korrekte (Skog 2004: 89). Det blir

da et spørsmål om de begreper som måles i undersøkelsen samsvarer med teoretiske definisjoner. Jeg vil kommentere de ulike variablene, hvordan de måles og hvordan de er å forstå nedenfor under del 4.3.

Ekstern validitet viser til generalitet, at man på bakgrunn av den foreliggende undersøkelsen kan slutte til et større univers (Skog 2004: 89). I denne oppgaven søkes det å trekke generelle konklusjoner til universet Norge, og da for den del av befolkningen som inngår i undersøkelsen, personer 15 år og eldre. Når det gjelder momentet om generalitet handler dette i første rekke om dataenes kvalitet. Data bør derfor kommenteres nærmere for å se om de tilfredsstillende krav til å kunne trekke generelle slutninger.

4.1.1 Reliabilitet

Reliabiliteten i en undersøkelse bestemmes av hvordan målingene som leder frem til data man har utført. Det vises da til nøyaktigheten i de ulike operasjonene i denne prosessen (Hellevik 2002a: 183). For denne oppgaven skal data fra ulike år benyttes. Det er derfor et vesentlig moment at datainnsamlingsmetoden i er tilnærmet lik for de ulike måleår. I Norsk Monitor sikres reliabiliteten ved at de fleste spørsmål er stilt hvert år undersøkelsen er gjennomført. Når det i tillegg slås sammen undersøkelser for ulike år skaper dette en stor base for analyse, som igjen gir ytterligere mer robuste tall, fordi stor N bidrar til å redusere utslagene av tilfeldige målefeil.

Reliabilitet handler i tillegg om etterprøvbarehet for undersøkelsen. Det vil si at en annen person kan gjøre den samme analyse som i denne oppgaven, med de samme data, og få samme resultat. For det første er data i oppgaven tilgjengelige, slik at andre kan utføre den samme analyse med samme data. For det andre er metoden som benyttes kjent. Resultater som denne oppgaven viser vil derfor kunne være enkelt å gjenskape for andre som ønsker å teste oppgavens konklusjoner.

4.2 Oppgavens data

Undersøkelsen som benyttes i denne oppgaven, Norsk Monitor, er gjennomført annethvert år fra og med 1985. Siste undersøkelse gjort i 2007. Undersøkelsen gjennomføres av Synovate MMI. Antall respondenter varierer mellom 3000 og 4000, og respondentene svarer på et spørsmålsbatteri med mellom 2000 og 3000 spørsmål innenfor ulike temafelt. For dataene i

Norsk Monitor foreligger ingen egen frafallsanalyse. I utgangspunktet blir det da vanskelig å si hvem dem som ikke har svart på spørsmålsskjemaet i undersøkelsen av dem som er trukket ut, men som ikke deltar i undersøkelsen. Dette kan skape problemer for å kunne trekke vitenskapelige slutninger om for eksempel generalitetet. Imidlertid blir data fra Norsk Monitor kontrollert opp mot foreliggende statistikk for å se om utvalget er representativt. Norsk Monitor blir da kontrollert opp mot blant annet valgresultat, som er en udiskutabel fasit (Hellevik 2009: 133-135). Dersom utvalgets sammensetning samsvarer rimelig godt med kjente befolkningsfordelinger skaper det et grunnlag for å si at utvalget er representativt, noe som igjen gjør at vi kan trekke vitenskapelige slutninger fra analyser gjort med bakgrunn i Norsk Monitor. Det er utviklet en vekt som tar hensyn til skjevheter i utvalget. Vekten veier utvalget etter Statstisk Sentralbyrås befolkningsstatistikk i forhold til alder, kjønn og bosted. I gjennomføring av analysen i denne oppgaven vil det derfor bli benyttet en vekt kalt *vekt* i Norsk Monitors data. Ifølge Hellevik er Norsk Monitor landsrepresentativt for den norske befolkningen fra 15 år og eldre (Hellevik 2001a: 28).

Etter 1997 gjennomføres første del av undersøkelsen ved spørsmål fra intervjuer gjennom CATI (Computer-Assisted Telephone Interviewing). Før 1997 var det første intervjuet et besøksintervju i respondentens hjem og inneholdt flere spørsmål. I den første delen stilles det bare noen få spørsmål, men respondentene blir spurt om de vil fylle ut et selvutfyllingsskjema som blir tilsendt per post, såkalt postalt enquete. Gjennomførelse av undersøkelsen gjennom CATI eller besøksintervju sikrer et høyt samsvar mellom avgitte svar og registrerte svar. Når det gjelder postalt selvutfyllingsskjema stiller dette en del krav til intervjuobjektet. Det kreves blant annet at intervjuobjektet forstår spørsmålene som er stilt, og at alle spørsmål som stilles besvares. At det kan fremkomme mistolkninger i denne formen for undersøkelser er klart, og det må derfor forventes en viss feilmargin i tolkningen av konklusjonene en finner i en analyse.

Mange av spørsmålene i undersøkelsen er stilt i samtlige eller i et flertall av runder for Norsk Monitor. Dette gjør at en har tidsserier som kan vise utviklingstendenser på en rekke samfunnsområder. Norsk Monitor er ikke en panelundersøkelse, det er ikke de samme personene som deltar i undersøkelsen i hver runde. Som følge av dette er det bare nettoendringen for befolkningen som helhet eller undergrupper som kan påvises (Hellevik 2001: 28). Fordi Norsk Monitor er å anse som en representativ undersøkelse fra år til år kan det trekkes slutninger om generalitet til tross for at det er ulike individer som deltar i undersøkelsen fra år til år. For oppgavens problemstillinger er det ingen problem at

undersøkelsen ikke er paneldata. Endringer på gruppenivå i for eksempel verdioppfatninger kan undersøkes fra år til år som følge av at dataene for hvert år er representative.

4.3 Operasjonalisering av variabler

4.3.1 Hvordan skal den avhengige variabelen behandles?

Den avhengige variabelen i denne oppgaven er spørsmålet om standpunkt til EU. Oppgaven tar sikte på å se på både dem som har et positivt standpunkt til EU og dem som har negativt standpunkt til EU, men det er formuleringen av problemstillingen som danner grunnlag for hvordan vi skal forholde oss til den avhengige variabelen i analysen. Slik problemstillingen er formulert er det forskjellen mellom menn og kvinners standpunkt til EU som skal analyseres..

En oversikt for fordeling av svar på den avhengige variabelen er vist i tabell 3.1. Andelen som ikke har tatt standpunkt til EU, ”vet ikke”, er i samtlige år forholdsvis stor. Disse enhetene kan derfor ikke utelukkes fra analysen. Det vil medføre at vi ville få store problemer med å trekke sikre slutninger i oppgaven. Frekvensfordelingen i tabell 3.1 viser for det første at utvalget er relativt stort, det varierer mellom 3000 og 4000 respondenter. Dette har betydning for den metoden jeg velger i analysedelen. For det andre er det en jevn fordeling mellom de ulike svarkategoriene.

Én måte å inkludere ”vet ikke”-gruppen på, og som vil bli benyttet i analysen for denne oppgaven, er å kode den avhengige variabelen fra -100 til 100. Det vil si at de enhetene som er for EU-medlemskap blir kodet -100, de som ikke har tatt noe standpunkt blir kodet 0 og de som er mot EU blir kodet 100. Grunnen for at nei-standpunkt gis høy verdi på den avhengige variabelen er at kvinner er mer negative til EU enn menn. Ved å gi ”kvinne” høy verdi på kjønnsvariabelen, og mot medlemskap i EU høy verdi på den avhengige variabelen, kan vi forvente en positiv sammenheng og det blir lettere å beskrive resultatene. Når den avhengige variabelen behandles på denne måten får vi inkludert alle enhetene i analysen, og de resultater vi kommer ut med vil være mer robuste. Denne metoden å behandle en avhengig variabel på er benyttet av Hellevik og er i følge Hellevik en god måte å behandle avhengig variabel på for å se balanseforhold mellom høye og lave verdier på avhengig variabel (Hellevik 2003: 247-256).

Nedenfor er det vist en tabell for balanseforholdet mellom de som er mot EU og for EU, for kvinner og menn separat. Differansen i prosentpoeng mellom disse to balanseforholdene utgjør så forskjellen i standpunkt til EU mellom kvinner og menn, og det er nettopp denne forskjellen som det søkes forklaring på ved hjelp av sosiale kjennetegn og verdier.

Tabell 4.1. Balanse mellom negativt og positivt standpunkt til EU for menn og kvinner. Forskjell i balanse i standpunkt til EU mellom kvinner og menn. Alle tall oppgitt i prosenter. (NM 1991-2007).

År	Kvinner				Menn				Differanse Kvinner - Menn
	For	Vet ikke	Mot	Balanse Mot - For	For	Vet ikke	Mot	Balanse Mot - For	
1991	22	43	35	13	41	29	29	-12	24
1993	19	35	45	26	31	30	38	7	20
1995	27	14	59	32	38	11	51	13	19
1997	21	19	60	39	31	15	55	24	15
1999	29	23	48	18	44	16	40	-4	22
2001	28	25	48	20	41	19	40	-1	21
2003	36	27	37	1	52	17	31	-21	21
2005	28	28	43	15	43	18	39	-3	18
2007	30	24	46	17	42	16	42	1	16

Tabell 4.2 gir i tillegg en oversikt over balanseforholdet mellom negative og positive holdninger hvor de ulike undersøkelsesårene er slått sammen som angitt i kapittel 3.3. Kolonnen for "Differanse Kvinner – Menn" vil da utgjøre den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU i analysen.

Tabell 4.2. Balanse mellom negativt og positivt standpunkt til EU for menn og kvinner for sammenslåtte undersøkelsesår. Forskjell i balanse i standpunkt til EU mellom kvinner og menn. Alle tall oppgitt i prosenter. (NM 1991-2007).

År	Kvinner				Menn				Differanse Kvinner- Menn
	For	Vet ikke	Mot	Balanse Mot - For	For	Vet ikke	Mot	Balanse Mot - For	
91-93	21	39	40	20	36	30	34	-2	22
95-97	23	17	59	36	34	13	53	19	17
99-01	29	24	48	19	42	18	40	-2	22
2003	36	27	37	1	52	17	31	-21	21
05-07	29	26	45	16	42	17	41	-1	17

Spørsmålsformuleringen som er stilt alle år spørsmålet om EU er med i undersøkelsen er: ”Mener du at Norge bør bli medlem av EU, eller mener du at Norge ikke bør bli medlem, eller har du ikke noe standpunkt til dette?” Svarkategoriene er ”Bør bli medlem av EU”, ”Bør ikke bli medlem av EU” eller ”Ikke tatt noe standpunkt”. Spørsmålsformuleringen som er benyttet i Norsk Monitor er tidsuavhengig. Det er meningen til respondenten på det tidspunkt det spørres som man er interessert i. Svarene viser hvordan opinionen forholder seg til et eventuelt norsk medlemskap i EU. Noe annet hadde vært dersom spørsmålet var hva respondentene stemte ved siste EU-avstemning. En slik spørsmålsformulering kan åpne for mange målefeil fordi respondenter kan ha glemt hva de stemte, endret standpunkt siden EU-avstemningen og mange ville ikke hatt stemmerett i 1994 eller ikke deltatt i folkeavstemningen. Spørsmålsformuleringen slik den fremgår av Norsk Monitor er nøytral, og er etter min mening velegnet for denne type analyse.

4.3.2 Hvordan skal uavhengige variabler behandles?

Sosiale kjennetegn

Sosiale bakgrunnsvariabler, eller sosiale kjennetegn som det kalles i denne oppgaven, har i samfunnsvitenskapelige analyser spilt en stor rolle som forklaringsgrunnlag for holdninger og adferd. Dette gjelder variabler som for eksempel kjønn, alder, utdanning, yrke og inntekt. Som nevnt tidligere utfylles bildet ved å trekke inn verdier som forklaringsvariable, men de sosiale kjennetegnene spiller fortsatt en stor rolle ettersom vi spør om sosiale kjennetegn kan forklare forskjell i standpunkt til EU mellom menn og kvinner.

Rekkefølgen for variablene som inngår som sosiale kjennetegn må komme naturlig etter hverandre for når variablene inntreffer i tid. Gjennomgangen nedenfor under kommentering av de ulike sosiale kjennetegn viser rekkefølgen variablene vil inntreffe i analysen. De uavhengige variablene vil ofte være kontinuerlige i regresjonsanalyser. Da viser regresjonskoeffisientene forventet endring langs den avhengige variabelen ved en endring langs den uavhengige på en skalaenhet. Når den uavhengige variabelen er en dikotomi viser regresjonskoeffisienten forventet forskjell i gjennomsnitt på den avhengige variabelen mellom enheter med høy og lav verdi på den uavhengige. For variabler med mer enn to verdier, er en mulighet å omkode dem til dummyvariabler. Å konstruere dummyvariabler gir en indikator på om et kjennetegn er til stede eller ikke, og en bruker da kodene 0 og 1. Spørsmålet i konstruksjon av dummyvariabler er hvilken av verdigruppene som skal utgjøre referansegruppen, det vil si sammenlikningskategorien. Hvilken gruppe som er

referansegruppe avgjøres som regel av problemstillingen i oppgaven. Imidlertid er det ikke klart i denne sammenhengen fordi øvrige sosiale kjennetegn enn kjønn nevnes ikke i problemstillingen. En må da støtte seg på tidligere teori i konstruksjonen av dummyvariablene. Som nevnt under teorikapittelet har blant annet Frode Berglund gjort analyse av hvilke grupper som stemte ja og hvilke som stemte nei ved folkeavstemningen til EU i 1994 (Berglund 1997). Jeg vil derfor støtte meg på dette, og de grupper innenfor de ulike sosiale kjennetegnene som hadde størst tilbøyelighet til å stemme ja til EU vil utgjøre referansegruppen.

- *Kjønn*: Kvinner gis verdien 1 og menn 0. Det kan være hensiktsmessig å la kvinner inneha den høye verdien fordi jeg tidligere i oppgaven i stor grad har fokusert på at forskjellen som skal forklares tar utgangspunkt i kvinner. Vi analyserer en forskjell der blant annet hypotesene er beskrevet ut fra antakelser om hvilke verdier kvinner har, til forskjell fra menn. Når vi så skal kommentere resultatene er det enklere å forstå disse når kvinner er den høye verdi, og eventuelle endringer i den avhengige variabel skyldes at vi ser på endringer fra menn til kvinner.

- *Utdanning*: Denne bakgrunnsvariabelen har hatt en stor betydning for å forklare folks standpunkt til EU. I Norsk Monitor skiller utdanningsvariabelen mellom følgende kategorier: ”grunnskole”, ”ungdomsskole/realskole”, ”videregående skole/gymnasnivå” og ”universitetsnivå”. Ettersom det er meget få personer i dag som kun har grunnskole som høyest fullførte utdanning har jeg valgt å slå sammen kategoriene ”grunnskole” og ”ungdomsskole/realskole”. Gruppen ”universitetsnivå” innbefatter både dem som har høyere og lavere utdanning fra universitetet. En findeling av denne gruppen kunne kanskje vært hensiktsmessig. Imidlertid er oppdelingen av utdanningsvariabelen i tråd med andre analyser, for eksempel Berglund (1997). Gruppen som har ”universitetsnivå” som høyeste utdanning vil utgjøre referansegruppen i konstruksjon av dummyvariabler for utdanning. Denne gruppen er ifølge tidligere forskning mest positive til EU, mens de øvrige utdanningsgruppene da vil være dummyvariabler.

- *Sektor*: Grunnen for å ta med denne variabelen er at ansatte i privat sektor viser seg å være mer positiv til EU enn offentlige ansatte. Det blir derfor vesentlig å kontrollere for variabelen da sektortilknytning kan ha effekt for resultatet. Normalt skilles det mellom privat og offentlig sektor. I Norsk Monitor er det fra og med 1999 også spurt om respondentene arbeider i ”offentlig kommune” eller ”offentlig stat”. Jeg velger å ikke skille

mellom dette i oppgaven, og slår derfor disse kategoriene sammen. Kategorien ”privat sektor” vil utgjøre referansegruppen mot andre. Det oppstår imidlertid et problem med denne variabelen i det en god del av respondentene ikke har svart på spørsmålet, eller de har besvart i kategorien ”Andre svar”. Dette kan være personer som er pensjonister eller studenter. Disse enhetene kan derfor ikke utelukkes fra analysen fordi det ville ha skapt problemer for å trekke slutninger i oppgaven. Enhetene må derfor inkluderes som egen gruppe. I tillegg er det for enkelte år et stort antall missing for sektorvariabelen. Dette utgjør enheter som ikke har svart på spørsmålet om hvilken sektor de arbeider i. Det er nærliggende å anta at personer som ikke har svart på spørsmålet kan være utenfor arbeidslivet, og derfor ikke finner en passende kategori. Enhetene må inkluderes i analysen for at ikke utvalget skal bli skjevt. Enheter som er satt til missing blir derfor omkodet inn under gruppen ”andre svar”.

- *Stilling*: For personer ansatt i ulike stillinger viser tidligere forskning at funksjonærer er mest positive til EU medlemskap. Det er da naturlig at denne gruppen utgjør referansekategori for oppgavens analyse, mens de øvrige gruppene behandles som dummyvariabler. I Norsk Monitor er det spurt om hvilken stilling respondenten har, hvor det er oppgitt 12 svarkategorier. I behandling av variabelen stilling i denne analysen vil enkelte kategorier bli slått sammen. Dette fordi det gir et mer oversiktlig bilde og fordi frekvensen for enkelte av de 12 svarkategoriene er svært lav slik at det ville gitt problemer med hensyn til å trekke slutninger å behandle dem som egne dummyvariabler. Tradisjonelt har man skilt mellom gruppene funksjonærer, arbeidere og selvstendige. I tillegg er det mange respondenter i Norsk Monitor som er i en posisjon hvor de er utenfor yrkeslivet. Dette utgjør grupper som ”alderspensionister”, ”studenter eller elever”, ”arbeidsløse”, ”trygdet” og ”gift uten eget betalt arbeid”. Disse vil bli slått sammen til én gruppe; ”ikke-arbeidende”. Gruppen for ”funksjonærer” er slått sammen av svarkategoriene ”toppledere”, ”funksjonær, ledende stilling ellers” og ”funksjonær ellers”. Gruppen ”arbeidere” utgjør både ”arbeider/operatør ufaglært” og ”arbeider/operatør faglært”. I tillegg kommer ”selvstendige” som egen gruppe. I spørsmålet stilt i Norsk Monitor er det også oppgitt en svarkategori ”annet”. Det er veldig vanskelig å si hvem disse enhetene er, men de inkluderes i kategorien ”ikke-arbeidende” for å ikke miste enheter.

- *Inntekt*: Tidligere forskning viser at personer med høy inntekt er mer positive til EU-medlemskap enn folk med lavere inntekt. Når det gjelder inntekt er det to måter å måle dette på, enten ved personlig inntekt eller husstandens inntekt. Jeg velger å måle inntekt ved

husstandens inntekt. Dette fordi husstandens inntekt kan sette større grenser for en persons økonomiske disposisjoner enn hva personlig inntekt kan. For eksempel personer med lav personlig inntekt, men som er medlem av en familie med høy husholdningsinntekt, vil sannsynligvis som følge av dette ha forbruk større enn andre personer med lav personinntekt i familier med lav husholdningsinntekt. Data skiller mellom enheter som har under 300.000 i husholdningsinntekt, mellom 300.000 – 499.000, og over 500.000 i inntekt. I tillegg er det en fjerde kategori for ubesvart. Denne gruppen har få enheter, mellom 100 – 500. Etersom personer med høy inntekt er mest positive til EU vil også denne gruppen utgjøre referansekategorien når det konstrueres dummyvariabler for variabelen inntekt.

Beskrivelser av verdiindeksene

Så langt har de variablene som inngår i oppgaven vært relativt enkle å forholde seg til, og det er i liten grad spørsmål om deres operasjonalisering. Derimot er dette et mer vesentlig moment når jeg nå skal kommentere verdiindeksene som altså er mål på verdiene i Norsk Monitor. Som nevnt i teorikapittelet, punkt 2.1, er verdiindeksene i Norsk Monitor konstruert som additive indekser av ulike holdningsspørsmål som tilfredsstillter krav for å måle verdiene. Det er om lag 70 spørsmål som danner grunnlag for konstruksjon av de 25 verdiindeksene, hvor igjen jeg har valgt ut 14 indekser som skal analyseres i denne oppgaven. Hvilke spørsmål dette er fremkommer av i appendiks side 122-124.

Det er forskjellig for de ulike indeksene hvor mange spørsmål som inngår, med et minimum på to spørsmål. Det vil si at noen indekser har ni skalaverdier (summen av to 0-4 indikatorer gir indeksskårer 0-8), mens andre har flere skalaverdier. For at vi skal få regnet ut nøyaktige effekter i analysen må indeksene behandles slik at det blir enklere for oss å vite hvor store effekter hver enkelt indeks bidrar med på den avhengige variabel. Måten dette løses på er å normere samtlige verdiindekser slik at skårene går fra 0 til 100, med 50 som skalaens midtpunkt. De normerte verdiindeksene må da forstås slik at der befolkningsgjennomsnittet nærmer seg ekstremskåren på 100 på en aktuell verdi, for eksempel likestilling, er det flertallet av befolkningen som kan gi støtte om en denne verdien. For motpolen, tradisjonelle kjønnsroller, støttes denne verdien bare av et mindretall av befolkningen (Hellevik 2002b: 20). De normerte verdiskårene vises i tabell 4.3, som også gir en oversikt over hva som er og lave verdier på verdiindeksene. Å normere verdiindeksene på denne måten vil i tillegg gjøre det enkelt å tolke resultatene for hvilke effekter verdiindeksene har på den avhengige variabelen i den multivariate analysen.

Tabell 4.3. Fordeling på verdiindeksene. Gjennomsnittskåre for normerte indekser mellom 0 og 100. $N = 33\ 283$. (NM 1991-2007).

Skåre 100	Gjennomsnitt	Skåre 0
Rural	70,4	Urban
Patriotisme	69,4	Ikke-patriotisme
Likhet	63,2	Ulikhet
Miljøvern	58,4	Industrivekst
Toleranse	57,3	Intoleranse
Anti-autoritet	50,5	Autoritet
Egoisme	49,8	Altruisme
Offentlig	49,0	Privat
Tradisjon	47,8	Nyhet
Ikke-selvrealisering	45,2	Selvrealisering
Puritanisme	42,2	Frigjorthet
Materialisme	29,4	Anti-materialisme
Religion	24,5	Ikke-religiøs
Tradisjonelle kjønnsroller	18,8	Likestilling

Som nevnt tidligere i dette kapittelet kan en støte på enkelte problemer når undersøkelsen er gjennomført ved postalt selvutfyllingsskjema. Et problem når det gjelder konstruksjon av verdiindeksene er at respondentene ikke har forstått spørsmålene som inngår i indeksene. På en annen side er spørsmålene enkle og forstå, og to eller flere spørsmål som kombineres demper effekten av feiltolkning. Når det gjelder konstruksjonen av selve verdiindeksene har det i forhold til Norsk Monitors verdier vært stilt spørsmålstegn ved verdimålene. I artikkelen "Norsk Monitors segmenteringsprosjekt: Et alternativ til sosio-økonomisk segmentering" retter Christer Thrane kritikk mot Norsk Monitor og bruk av verdier som forklaringsvariabler for adferd (Thrane 1997: 221). I denne oppgaven må jeg støtte meg på det tidligere arbeidet som er gjort av Hellevik med grunnlag i Norsk Monitors verdimål, og at dette er en god måte å måle verdier på (se blant annet Hellevik (1993; 2002b)). Kritikken som er reist mot Norsk Monitors verdier må derfor stå for seg selv, og vil ikke bli tatt hensyn til i oppgavens analysedel i kommentering av effekter av verdier.

4.4 Hvordan finne svar på oppgavens problemstilling?

I denne oppgaven har vi en antakelse om at de uavhengige variablene, sosiale kjennetegn og verdier, har en relasjon både til kjønn og til den avhengige variabelen, standpunkt til EU, slik at de fungerer som mellomliggende variabler som kan forklare hvorfor det er sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt. Vi har da å gjøre med en multivariat analyse innenfor en definert kausalmodell. En god metode for å finne svar på en slik type problemstilling er OLS-regresjon (Ordinary Least Squares). Analyseformen er en meget anvendt og robust statistisk analyseteknikk. For problemstillinger av den art som denne oppgaven representerer, hvor det er definert et klart kausalforhold mellom variablene, er derfor OLS-regresjon en god metode for å finne svar. I tillegg er resultatene fra en OLS-regresjon enkle å formidle, og er samtidig relativt intuitiv å forstå.

Ved gjennomføring av regresjonsanalyse får man ut et mål på regresjonsmodellens forklaringskraft. Dette måles ved koeffisienten R^2 , som viser hvor stor andel av variasjonen for den avhengige variabel som forklares av de uavhengige variablene (Skog 2004: 224). I tillegg vil vi få ut mål på effektene av sosiale kjennetegn og verdiene som inngår som uavhengige variabler i analysen. Effektene måles ved regresjonskoeffisienter, og i denne analysen vil vi benytte de ustandardiserte regresjonskoeffisientene, B .

Regresjonskoeffisienten tolkes som regresjonslinjens helningsvinkel, og den forteller hvor mange skalaenheter den avhengige variabel forventes å øke eller avta når en uavhengig variabel øker med én enhet (Skog 2004: 216). Størrelsen på regresjonskoeffisientene sier hvor stor effekt de uavhengige variablene har for å forklare den aktuelle forskjellen vi studerer. Disse målene benyttes for å besvare de oppstilte hypotesene.

Opgaven tar sikte på å finne ut hva som skjer med den bivarierte sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU når vi kontrollerer for de mellomliggende variabler.

Analyseformen som benyttes for å finne svar kalles stianalyse, og er en form for kausalanalyse basert på multippel regresjon. Modellen er hierarkisk oppbygd, og uttrykkes i et sett regresjonslikninger (Ringdal 1987: 17). Verdien av stianalysen står og faller med at den modellen man estimerer faktisk gir en rimelig beskrivelse av den reelle kausale strukturen. For denne oppgaven vil jeg argumentere med at den kausale strukturen er god, og gir en tilfredsstillende beskrivelse av virkeligheten. Grunnen for dette henter jeg fra argumentasjon som ble gjort under kapittel 2.1 om verdiforskning.

Gjennom stianalysen dekomponeres den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU i deler som skyldes kontrollvariablene. På bakgrunn av kausalmodellen vi opererer med i denne oppgaven, figur 2.2, fortolkes komponentene kausalt som direkte, indirekte eller spuriøse effekter (Hellevik 2002a: 280). Regresjonskoeffisientene, som også kan kalles stikoeffisienter, måler styrken på den sammenhengen vi ønsker å finne, og disse koeffisientene dekomponeres for å finne de ønskede effekter (Skog 2004: 321). Grunnen for at jeg benytter en slik fremgangsmåte er for å si nøyaktig hva de ulike sosiale kjennetegnene og verdimalene bidrar med for å forklare forskjeller på den avhengige variabel.

Regresjonskoeffisientene gir oss muligheten til å dekomponere resultatene slik at vi ser hvor mye effekt kjønn har på den avhengige variabelen. Når de øvrige mellomliggende variablene trekkes inn vil det skape endringer i sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Den endringen som oppstår kan vi da tilskrive sosiale kjennetegn og/eller verdier. ”Suksesskriteriet” for oppgaven er derfor hvor langt ned mot 0 sammenhengen kan reduseres ved kontroll for de mellomliggende variablene. Ved dette kan jeg gi et konkret svar på oppgavens problemstilling, om sosiale kjennetegn og verdier kan forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner.

Dekomponeringen av effektene kan gjøres på to ulike måter. Det kan gjøres etter effektendrings- eller effektoverføringsmetoden. Det som skiller de to analyseteknikkene er hvordan kausaleffekten beregnes. Disse to metodene går ut på å finne ulike effekter mellom variablene, bivariate sammenhenger, direkte effekt, indirekte effekt og spuriøs effekt. Effektendringsmetoden undersøker hvordan sammenhengen mellom to variabler endres når vi kontrollerer for andre variabler. Metoden viser hva som er konsekvensen for en uavhengig variabls effekt på den siste variabelen av å kontrollere for andre variabler i modellen. Effektoverføringsmetoden går ut på at man finner indirekte effekt mellom to variabler der man først bestemmer styrken til hvert enkelt ledd i påvirkningskjeden. Den indirekte effekten finnes så som produktet av de direkte effektene som inngår i påvirkningskjeden (Hellevik 2002a:290-293). Hvilken metode som skal brukes, effektendrings- eller effektoverføringsmetoden, kommer an på hva hvilke statistiske forhold vi ønsker å avdekke (Hellevik 1988: 155). I og med at jeg i denne oppgaven ønsker å finne ut hvordan sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt formidles via ulike mellomliggende variabler er det naturlig å velge effektendringsmetoden for analyseform.

Regresjonsanalysen skal gjennomføres for de enkelte perioder jeg har stilt opp, som vist under kapittel 3.3. Resultatene fra de ulike epoker kan da sammenlignes for å se om det har

vært endringer i hvilke sosiale kjennetegn og verdier som er i stand til å forklare sammenhengen.

OLS-regresjon viser en lineær sammenheng mellom de uavhengige variable og den avhengige variabel. Denne metoden benyttes ofte når en skal finne sammenhenger der den avhengige variabel er kontinuerlig (Skog 2004: 215). Imidlertid er det blitt argumentert med at OLS-regresjon også kan benyttes i tilfeller der en har en dikotom avhengig variabel. Denne diskusjonen er relevant for denne oppgaven på grunn av den avhengige variabel som benyttes, og diskusjonen blir derfor gjengitt nedenfor.

4.4.1 Om OLS-regresjon kontra logistisk regresjon

I behandling av data i regresjon hvor en tar utgangspunkt i en avhengig variabel med rangerte verdier er den logistiske metoden ofte brukt (rangert logistisk regresjon). Etersom denne oppgaven vil benytte en rangert avhengig variabel ville det muligens være naturlig og nettopp benytte den logistiske metoden for å finne svar på oppgavens problemstilling. Imidlertid er det ikke nødvendigvis slik at denne metoden er best egnet ut fra forskningsspørsmålet som er stilt, men en annen metode, som for eksempel OLS-regresjon er i større grad egnet for å finne svar på spørsmålet som er stilt. For eksempel kan bare OLS-regresjon kan brukes til kausal dekomponering av sammenhenger.

Ottar Hellevik argumenterer i artikkelen ”Linear versus logistic regression when the dependent variable is dichotomy” for hvorfor en kan benytte OLS-regresjon i analyser som har en binær avhengig variabel. Det er spesielt to argumenter som er benyttet for å ikke benytte OLS-regresjon i de tilfeller hvor en har en binær avhengig variabel. For det første blir det sagt at man gjennom OLS-regresjon får koeffisienter som kan gi meningsløse resultater fordi predikerte sannsynligheter kan falle utenfor området $0 - 1$. For det andre blir det argumentert med at statistiske tester for lineær analyse ikke passer med en binær avhengig variabel. Imidlertid blir det anført som motargument mot logistisk regresjon at resultatene er vanskelig å forstå, og da særlig for å gi resultatene en substansiell mening. Resultater fra undersøkelser som har benyttet logistisk regresjon blir lite intuitive og dermed gjerne lite tilgjengelig som forskning (Hellevik 2009).

Å få resultater ut over intervallet $0 - 1$ kan selvsagt forekomme når en benytter lineær regresjon for en binær avhengig variable. Dette kan skje på grunn av ekstreme kombinasjoner av verdier på den uavhengige variabelen. Dersom en har en antakelse om at

slikt vil skje i analysen kan det være fordelaktig å kode den kontinuerlige variabelen om til dummyvariabler. Med dette vil en ikke oppleve å få resultater utover intervallet 0 – 1 (Hellevik 2009). I denne oppgaven er dette gjort for de sosiale kjennetegnene.

Hellevik trekker i tillegg frem at å gjennomføre lineær regresjon med en binær avhengig variabel er særlig nyttfullt i de tilfeller der en er ute etter kausal dekomponering av bivariate sammenhenger. I slike analyser er jo en ikke på utkikk etter sannsynligheter, men en sum av en sammenheng bestående av direkte, indirekte og spuriøs effekt. På bakgrunn av dette kan en argumentere for å benytte lineær regresjon i denne oppgaven vil være passende nettopp fordi vi tar utgangspunkt i en kausalmodell for å si noe om sammenhenger mellom variabler (figur 2.2). I tillegg vil resultatene for lineær eller logistisk regresjon bli svært like dersom man har andeler mellom 30/- og 70 prosent på den avhengige variabelen og antall enheter i utvalget er stort (Hellevik 2009).

Vi kan finne eksempler på bruk av OLS-regresjon i andre analyser hvor standpunkt til EU er analysert. For eksempel den multivariate analysen til Aardal (1995) hvor standpunkt til EU blir analysert i forhold til ideologiske dimensjoner eller Berglund (1997) som analyserer standpunkt til EU i forhold til en rekke bakgrunnsvariabler.

Et argument som har vært anført mot å benytte lineær regresjon i de tilfeller hvor man har en dikotom avhengig variabel er forholdet til homoskedastisitet som da brytes. Det vil si samme variasjon på den avhengige variabel for enheter som har forskjellig verdi på den uavhengige variabel (Hellevik 2002a: 274). Med dette vil standardfeilen, og dermed også signifikanstesten, bli feil. Her kan det imidlertid innvendes at dette blir mindre relevant for omfangsrike undersøkelser hvor antall enheter er stor, over flere tusen, og sannsynligheten for tilfeldige målefeil er derfor minimal (Hellevik 2009).

Det kan konkluderes med at metoden som benyttes i denne oppgaven er forsvarlig for oppgavens problemstilling. Metoden vil gi resultater som det kan trekkes vitenskapelige slutninger av.

5. Analyse av problemstillingen

I dette kapitlet skal analysen av oppgavens problemstilling, om sosiale kjennetegn og verdier forklarer forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner, gjennomføres. Analysen skjer med ved data fra Norsk Monitor fra 1991 til 2007.

5.1 Kapitlets rammer

Det overordnede målet med analysekapitlet er å se hva som skjer med variabelen kjønns effekt på EU-standpunkt når det kontrolleres for de mellomliggende variablene mellom kjønn og standpunkt til EU. Analysens ”suksesskriterium” er å kunne få den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU ned til 0, eller så nærme 0 som mulig. Det er først da oppgaven har klart å få frem hvilke mellomliggende mekanismer som forklarer sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU.

Kapitlet vil være inndelt i fem delkapitler, ett for hvert av de undersøkelsesårene som er slått sammen. Fremstillingen er kronologisk. De ulike delkapitlene blir forholdsvis like hverandre i oppbygning og struktur. Dette må likevel til for at det skal bli en konsistent og helhetlig presentasjon av analysen som gjennomføres. Selv om de siste undersøkelsesårene selvfølgelig er de mest aktuelle ettersom de ligger nærmest opp til i dag, vil svarene som kommer ut av oppgavens analyser være enda mer robuste når det dekker et så langt tidsrom som er tilfellet for denne oppgaven. Når oppgaven til sammen spenner over et tidsrom over 16 år vil dette skape en god sikkerhet for konklusjonene som trekkes. Tilslutt vil kapitlet ende med en oppsummering hvor resultatene vil bli gjennomgått samlet. Det vil da bli vist hvordan effekten av kjønn på standpunkt til EU forklares og hvordan dette eventuelt har endret seg over tid.

I de ulike delkapitlene vil jeg for det første vise resultater av den sekvensielle regresjonsanalysen med de ulike modellene som inngår. Effektene i de ulike modellene vil bli kommentert nærmere for å se hvilken retning og styrke disse har. På bakgrunn av dette kan det gis støtte til den tidligere forskningen som har vurdert ulike velgergruppers standpunkt til EU. Det er kun de effekter som er signifikante som vil bli kommentert nærmere. Det er disse resultatene som vi med stor grad av sikkerhet kan si ikke skyldes

tilfeldigheter. På bakgrunn av effektene i de enkelte modellene kan resultatene tolkes substansielt. I tillegg vil den bivarierte sammenhengen mellom alle de uavhengige variablene og den avhengige variabelen vises i samme tabell. Jeg velger å inkludere dette slik at man enklere kan se hva slags sammenheng det er mellom variablene i utgangspunktet.

Videre vil det bli gjennomført dekomponering av koeffisienten til kjønn etter effektendringsmetoden. Jeg benytter effektendringsopplegget fordi det er dummyvariabler i modellen. Dette gjennomføres for å se hvor mye de sosiale kjennetegnene og verdiene kan forklare av forskjellen i standpunkt til EU mellom kjønnene. Når det gjennomføres dekomponering etter effektendringsmetoden ser vi på ulike effekter av variabelen kjønn. Korrelasjonen mellom to variable i modellen er lik summen av direkte effekter, indirekte effekter og spuriøse ledd (Ringdal 1987:89).

De effektene vi er ute etter å finne er for det første bivariat sammenheng. Det vil i tabellen for regresjonsanalysen være å forstå som sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Fordi vi benytter den rangerte avhengige variabelen, hvor negativt standpunkt er høy verdi og kvinner er høy verdi, vil den bivarierte sammenhengen være forskjellen i overvekten mellom kvinner og menn i standpunkt til EU.

Samlet kausaleffekt er sammenheng mellom en variabel og den avhengige variabelen etter kontroll for forutgående variabler. I oppgavens modell er det ingen forutgående variabler for kjønn, og den samlede kausaleffekten blir derfor lik den bivarierte sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Dette innebærer at det ikke er spuriøs effekt.

Direkte effekt vil si sammenheng mellom en variabel og den avhengige variabel etter kontroll for alle andre uavhengige variabler. Direkte effekt av kjønn på standpunkt til EU vil derfor fremkomme i den siste sekvensen hvor det er kontrollert for alle sosiale kjennetegn og verdier. I analysedelen vil jeg i tillegg vise effekten av alle kontrollene på sammenhengen. Vi får da sett hvor mye som går via den aktuelle mellomliggende variabel.

Den indirekte effekten vil si differansen mellom den samlede kausaleffekten og direkte effekten. Det er altså hvor mye som blir forklart av de ulike mellomliggende variablene, og vi finner ut hva som forklarer sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU og hvor mye variablene forklarer.

Fordi den avhengige variabel er kodet -100, 0, 100, hvor ja til norsk EU-medlemskap er kodet -100, vet ikke 0 og nei 100, viser koeffisientene i regresjonsanalysen forskjeller i prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere for ulike skalaverdier på den uavhengige variabelen. Som eksempel: Hvis fordelingen i gruppen med høy verdi på den uavhengige variabelen er 50 prosent nei, 20 prosent vet ikke og 30 prosent ja, blir prosentovervekten $50 - 30 = 20$. I gruppen med lav verdi er fordelingen 30 prosent nei, 30 prosent vet ikke og 40 prosent ja, med prosentovervekt $30 - 40 = -10$.

Regresjonskoeffisienten blir da $20 - (-10) = 30$. Når resultatene kommenteres sies det at prosentovervekten øker/synker med X prosentpoeng ved en økning på en måleenhet på den uavhengige variabelen, eller at prosentovervekten for en dummy-gruppe er høyere/lavere enn for referansegruppen.

Når vi viser de ustandardiserte regresjonskoeffisientene er effektene uttrykt i variabelenes måleenheter. Dette gjør at effektene for verdiene blir lave siden vi har normert verdiindeksene fra 0 til 100, mens de øvrige variablene er dikotome, 0 og 1. Jeg har derfor valgt å multiplisere verdikoeffisientene med 100 i regresjonstabellen. Det som vises da er hvor mange poeng prosentovervekten på den avhengige variabelen forventes å bli endret når vi går fra 0 til 100 på verdiindeksen, det vil si fra laveste til høyeste skalaverdi. I tabellen er det verdipolen som står til venstre som er den høye verdien, kodet 100, mens verdien til høyre er den lave verdien, kodet 0.

Når det er brukt en befolkningsvekt i gjennomføringen av analysen sikrer dette at datagrunnlaget som behandles er representativt for befolkningen i Norge fra 15 år og over når det gjelder kjønn, alder og bosted. Som følge av det store antallet enheter som det opereres med er det et solid grunnlag for å kunne trekke generelle slutninger av de funn som gjøres i analysen.

5.2 Analyse for 1991 og 1993

5.2.1 Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter

Resultatene fra regresjonsanalysen for perioden 1991-1993 vises i tabell 5.2.2. Det totale datagrunnlaget for disse to årene er 6598 enheter.

Tabell 5.2.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 1991-1993. $N = 6598$.

Variabelgruppe	R ²	Forbedring R ²
Kjønn	0,019	
Utdanning	0,034	0,015
Sektor	0,039	0,005
Stilling	0,047	0,008
Inntekt	0,051	0,004
Verdier	0,211	0,160

Det første vi kan se er forklaringskraften til de ulike uavhengige variablene i regresjonsanalysen. Tabell 5.2.1 viser forklart varians i de forskjellige sekvensene som gjennomføres. Vi ser at verdier har den klart største forklarte variansen i modellen hvor modellen forbedres med 0,160. At verdiene bidrar mest til den forklarte variansen er ikke unaturlig ettersom det er 14 indekser med i analysen, og at verdier nettopp er vide begrep som er i stand til å forklare adferd på en god måte, i følge resonnementet i den tidligere verdiforskningen som er gjengitt i kapittel 2.2. Den totale forklaringskraften til de sosiale kjennetegnene er 0,051, der den største forbedringen skjer ved utdanning med en endring på 0,015. Den store forbedringen i forklart varians for verdier viser at det er sterkere sammenheng mellom verdier og den avhengige variabelen, standpunkt til EU, enn det er mellom sosiale kjennetegn og standpunkt til EU.

Tabell 5.2.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1991-1993. N = 6598.

Variabel	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6	Bivariat sammenheng
Kjønn – Kvinner	22,4*	20,4*	18,5*	18,4*	17,5*	7,0*	22,4
Utdanning – Grunnskole		25,4*	27,1*	22,0*	19,5*	8,8*	18,2
Utdanning – Videregående		21,7*	15,2*	11,3*	10,3*	7,3*	-2,2
Sektor – Offentlig			14,8*	15,7*	15,3*	5,3*	7,0
Sektor - Andre svar			8,1*	5,3	2,8	-4,4	7,7
Stilling – Arbeider				21,1*	18,7*	12,6*	10,9
Stilling – Selvstendig				16,6*	14,9*	14,1*	-7,1
Stilling - Ikke-arbeidende				17,2*	13,5*	12,1*	8,5
Inntekt - under 300.000					13,8*	2,8	4,5
Inntekt - 300.000 - 499.000					5,2*	-0,8	-3,7
Inntekt – Ubesvarte					13,3*	9,0	12,6
Offentlig – Privat						20,4*	0,7
Tradisjonelle kjønnsroller - Likestilling						19,0*	0,2
Anti-autoritet – Autoritet						2,9	-0,2
Egoisme – Altruisme						9,8*	-0,1
Toleranse - Intoleranse						10,4*	-0,1
Ikke-selvrealisering - Selvrealisering						5,5	0,1
Likhet – Ulikhet						50,0*	0,7
Materialisme - Anti-materialisme						21,5*	0,0
Tradisjon - Nyhet						16,6*	0,4
Patriotisme - Ikke-patriotisme						82,2*	1,1
Puritanisme – Frigjorthet						18,0*	0,5
Religion - Ikke-religiøs						20,6*	0,4
Rural – Urban						28,7*	0,6
Miljøvern – Industrivekst						32,7*	0,5
Konstantledd	-2,2	-15,8	-23,3	-33,7	-35,6	-117,2	

* Signifikant på 0,05 nivå.

I modell 1 i tabell 5.2.2 ser vi at den bivariante sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU for perioden 1991-1993 er 22,4 prosent. Den bivariante sammenhengen er differansen kvinner minus menn for overvekten av prosent nei minus prosent ja. Denne sammenhengen skal jeg forsøke å forklare ved å bryte den ned i ulike effektkomponenter ved hjelp av de mellomliggende variablene.

I modell 2 er sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU kontrollert for utdanning. Begge koeffisientene er signifikante. Koeffisientene viser hvor mye mer negativ

prosentovervekten er for personer med grunnskole og videregående enn for personer med universitetsutdannelse. Når prosentovervekten til personer med grunnskoleutdanning er 25,4 betyr dette at overvekten av nei over ja er 25,4 prosentpoeng høyere enn for personer med universitetsutdannelse. Tilsvarende for personer med videregående utdannelse er 12,7 prosentpoeng. Resultatene er i samsvar med tidligere forskning som også finner at universitetsutdannede er mest positive til EU.

I modell 3 er det kontrollert for hvilken sektor respondentene jobber i. Også i denne modellen finner vi resultater som er i samsvar med tidligere forskning hvor personer innenfor offentlig sektor er mer negative til EU enn personer som arbeider i privat sektor. Vi ser av tabell 5.2.2 at prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere er 14,8 prosentpoeng høyere enn for personer i privat sektor. I tillegg er prosentovervekten av motstandere over tilhengere for personer innenfor gruppen ”andre svar” 8.1 prosentpoeng høyere enn for privat sektor, kontrollert for de forutgående variablene.

Modell 4 har med variabelen stilling som kontroll for sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU hvor referansegruppen altså er funksjonærer. Her ser vi at prosentovervekten av EU-motstandere over tilhengere for alle dummy-gruppene i analysen er høyere enn for personer som er funksjonærer. Resultatene i tabell 5.2.2 er i samsvar med den tidligere forskningen.

I modell 5 kontrolleres det i tillegg for inntekt. Referansegruppen for inntekt er enheter med over 500.000 i husholdningsinntekt. I tabell 5.2.2 er prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere høyere for alle dummy-gruppene enn for referansegruppen. For personer med under 300.000 i husstandsinnkomst er prosentovervekten 13.8 prosentpoeng høyere enn referansegruppen. Prosentovervekten for dem som har mellom 300 – 499.000 i inntekt er 5.2 prosentpoeng høyere enn referansegruppen, mens prosentovervekten blant dem som ikke har besvart spørsmålet er 13.3 prosentpoeng høyere enn referansegruppen.

I modell 6 trekkes verdiene inn i analysen. De fleste av de sosiale kjennetegnene som er forutgående for verdier er signifikante også i modell 6 med unntak av ”andre svar” for sektor og koeffisientene for inntekt. Av tabell 5.2.2 ser man at de fleste verdiindekser er signifikante for perioden 1991-1993. Dette gjelder ikke for verdiindeksene anti-autoritet - autoritet og ikke-selvrealisering – selvrealisering.

Verdiindeksen offentlig privat har en positiv prosentovervekt på 20,4. Dersom man går fra 0 til 100 på verdiindeksen, det vil si fra laveste til høyeste skalaverdi, forutsier dette en økning på 20,4 i prosentovervekten for nei minus ja. Jeg har altså multiplisert resultatet til verdiindeksen med 100. Videre i oppgaven vil jeg betegne det å gå fra lavest til høyest skalaverdi på en verdiindeks som prosentovervekten for EU-motstandere over tilhengere. At personer som er negativ til EU er mer offentlig rettet enn privat er i samsvar med den tidligere forskningen som er beskrevet i kapittel 2.

Går vi fra laveste til høyeste skalaverdi på denne verdiindeksen likhet – ulikhet forutsier dette en økning på 50 i prosentovervekten for EU-motstandere over tilhengere, som er en sterk økning. Indeksene offentlig – privat og likhet - ulikhet måler på mange måter de samme underliggende fenomener, hvor personer som er for likhet etter all sannsynlighet også er for offentlige løsninger. De to indeksene fanger samtidig opp et skille mellom motsetningene mellom venstresiden og høyresiden, hvor personer som støttet venstresiden også var mer tilbøyelig til å være mer negativ til EU (Aardal 1995: 167). På bakgrunn av dette er det ikke unaturlig at disse to indeksene har positive effekter.

En endring fra laveste til høyeste verdi på verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller - likestilling forventes å gi en økning i prosentovervekten av EU-motstandere over tilhengere på 19 prosentpoeng. I bidraget fra Todal Jenssen og Bratterud i kapittel 2 ble det poengtert at argumenter om likestilling ikke kunne forklare kvinners ”nei til EU”. Når indeksen har et positivt resultat i denne analysen kan dette skyldes det konservative som fanges opp i denne indeksen, og bruk av apolitiske argument som ”vet hva vi har, men...”. En slik argumentasjon støttes av at den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller - likestilling og standpunkt til EU har et positivt fortegn som vi ser av tabell 5.2.2.

Går vi fra 0 til 100 på verdiindeksen egoisme - altruisme gir det en forventet økning på 9,8 prosentpoeng på prosentovervekten, som vil si at personer med verdien egoisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien altruisme. Ser vi på holdningsspørsmålene som inngår i indeksen av, appendiks side 122-124, er det kanskje ikke unaturlig at koeffisienten er positiv når det er spurt om man bør løse problemer i eget land før det brukes penger på å hjelpe folk i andre land. De personer som vil vektlegge og løse problemer i Norge, og som dermed skårer på den egoistiske siden av indeksen, vil sannsynligvis også være mer negative til EU. På en annen side har den bivariate

sammenhengen mellom verdiindeksen egoisme – altruisme og standpunkt til EU et negativt fortegn. Dette betyr at fortegnet påvirkes av kontrollene som gjøres i en multivariat analyse.

En endring fra laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen toleranse - intoleranse forventes å gi en økning i prosentovervekten på 10,4 prosentpoeng. Det betyr at personer med verdien toleranse har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien intoleranse. Ut fra spørsmålene som inngår i indeksen skulle en anta at personer som er intolerante vil være negative til EU. På en annen side kan venstresidens oppfatninger om toleranse være avgjørende for utslaget. Dette betyr at personer som tilhører venstresiden i norsk politikk, og som er orientert om toleranse, er negative til EU. Også for denne indeksen er fortegnet påvirket av kontrollene i analysen ettersom den bivarierte sammenhengen mellom toleranse - intoleranse og standpunkt til EU har et negativt fortegn.

Verdiindeksen materialisme – anti-materialisme viser at dersom går fra laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen gir det en forventet økning på 21,5 prosentpoeng på prosentovervekten. Dette indikerer at personer med verdien materialisme har mer negative holdninger til EU enn post-materialister.

Dersom vi går fra 0 til 100 i skalaverdi på nyhet – tradisjon gir det en forventet økning på 16,6 poeng på prosentovervekten. I kapittel 4 i oppgaven beskrev jeg en forventning om at personer med verdien tradisjon vil ha mer negative holdninger til EU enn personer med verdien nyhet. Dette bekreftes i analysen. Grunnen for at denne indeksen slår ut positivt kan ligge i det konservative som måles gjennom indeksen, og en tilbøyelighet til å tro på det gamle og velprøvde, som for eksempel at Norge har hatt økonomisk vekst til tross for at vi har stått utenfor EU. Også den bivarierte sammenhengen mellom nyhet – tradisjon og standpunkt til EU har positivt fortegn.

Verdiindeksen patriotisme – ikke-patriotisme er den indeksen har sterkest effekt i modell 6. Det vil gi en forventet økning på 82,2 prosentpoeng når vi går fra laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen. Dette viser at personer med verdien patriotisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien ikke-patriotisme. Som jeg beskrev i kapittel 3 kan denne indeksen fange opp det Aardal ønsker å måle gjennom sin indeks ”nasjonal stolthet” hvor det nettopp forventes at personer med høy ”nasjonal stolthet” vil være mer negative til EU (Aardal 1995: 175). På dette punktet samsvarer oppgavens analyse med tidligere forskning.

Også verdiindeksen puritanisme – frigjorthet slår ut på den måten som jeg antok i kapittel 3. Personer med verdien puritanisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien frigjorthet, hvor prosentovervekten er signifikant positiv på 18 prosentpoeng. Å gå fra laveste til høyeste skalaverdi på denne indeksen vil gi en forventet økning på 18 prosentpoeng på prosentovervekten. Det kan være det moralsk restriktive i indeksen som gir utslag, hvor moralsk restriktive er negative til EU som følge av for eksempel en mer restriktiv alkoholpolitikk i Norge enn i EU. Samtidig kan en se at verdiindeksen religion – ikke-religiøs er positiv med 20,6 prosentpoeng, som i tillegg bekrefter inntrykket av at religiøse personer er mer negative til EU. Denne argumentasjonen får støtte ved at indeksene har et positivt fortegn i den bivariante sammenhengen mellom indeksene og standpunkt til EU.

At verdiindeksen rural – urban har positivt fortegn er som forventet. Indeksen viser en forventet økning på 28,7 prosentpoeng på prosentovervekten når vi går fra laveste til høyeste skalaverdi. Det er naturlig at personer som foretrekker det rurale og landlige er mer negativ til EU, nettopp for å beskytte distriktenes interesser som har vært en av nei-sidens aller viktigste saker. Ser vi på den bivariante sammenhengen mellom rural – urban og standpunkt til EU kan vi finne støtte for en slik argumentasjon fordi sammenhengen har et positivt fortegn.

Til slutt ser vi i modell 6 at verdiindeksen miljøvern - industrivekst er signifikant med 32,7 prosentpoeng. Dette sier oss at personer med verdien miljøvern har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien industrivekst. Dersom vi går fra skalaverdi 0 til 100 gir dette en forventet økning i prosentovervekten på 32,7 prosentpoeng. Dette svarer til forventningene som er beskrevet i kapittel 2 og 3, og samsvarer med den bivariante sammenhengen mellom indeksen og den avhengige variabel fordi den har et positivt fortegn.

5.2.2 Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?

Tabell 5.2.3 viser dekomponeringen av den bivariante sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU kontrollert for de ulike mellomliggende variablene. Den bivariante sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er lik i alle modeller. Det samme gjelder for den samlede kausaleffekten siden kjønn ikke har noen forutgående variabler. Den direkte effekten viser sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU når det kontrolleres for de

mellomliggende variablene som er med i modellen. Med andre ord den direkte effekten av kjønn dersom modellen hadde endt ved den siste uavhengige variabelen. Differansen mellom samlet kausaleffekt og direkte effekt utgjør indirekte effekt, som er den effekt de ulike variablene kan forklare av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. I tillegg vises den indirekte effekten i prosentpoeng av den bivariate sammenhengen som vil si prosenten av den opprinnelige sammenhengen som er indirekte effekt via de mellomliggende variablene som det kontrolleres for. Endring av denne fra den forrige modell vil vise oss hvor mye som er den indirekte effekt som går via den enkelte variabel som første mellomliggende variabel, nemlig indirekte effekt via stier der variabelen er med, men der effekt via stier der også forutgående mellomliggende variabler inngår, ikke er regnet med.

Tabell 5.2.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1991 og 1993.

	Modell 2 Utdanning	Modell 3 + Sektor	Modell 4 + Stilling	Modell 5 + Inntekt	Modell 6 + Verdier
Bivariat sammenheng (BS) - kjønn	22,4	22,4	22,4	22,4	22,4
Samlet kausaleffekt (SK) - kjønn	22,4	22,4	22,4	22,4	22,4
Direkte effekt (DE) - kjønn ved kontroll	20,4	18,5	18,4	17,5	7,0
Indirekte effekt: IE = SK - DE	2,0	3,9	4,0	4,9	15,4
IE i prosent av BS	8,9	17,4	17,9	21,9	68,8
Endring fra forrige modell		8,5	0,4	4,0	46,9

Som fremgår av tabell 5.2.3 fører kontrollen for utdanning til en endring på 2 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. Det vil si at 8,9 prosentpoeng av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er indirekte effekt som går via utdanning. Når det i tillegg kontrolleres for sektor ser vi at den indirekte effekten i prosent av den bivariate sammenhengen øker til 17,4 prosentpoeng. Dette gir en endring på 8,5 prosentpoeng i forhold til modell 2, som er den indirekte effekten som går via sektor som første mellomliggende variabel. Den indirekte effekten endres lite ved kontroll for stilling. Stilling bidrar derfor i liten grad til å forklare sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt. Inntekt bidrar også lite for å forklare sammenhengen ettersom det bare er 4 prosentpoeng av den bivariate sammenhengen mellom kjønn og EU-syn som er indirekte effekt via inntekt som første mellomliggende variabel.

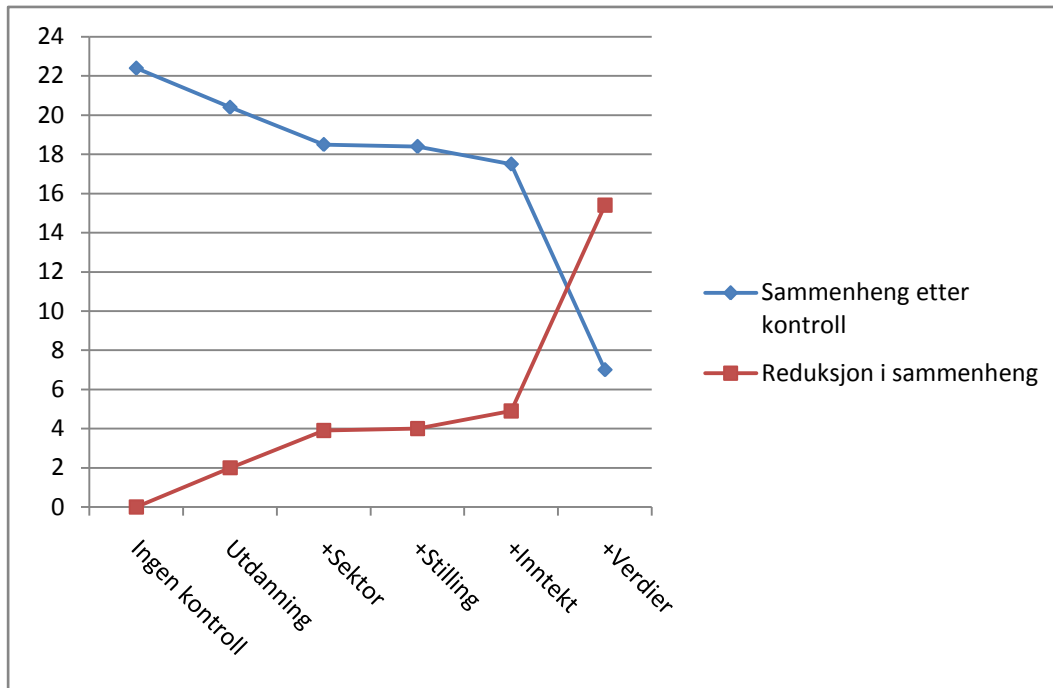
Samlet reduserer de sosiale kjennetegnene sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt med 4,9 poeng. Dette svarer til 21,9 prosentpoeng av den opprinnelige sammenhengen.

Verdier forklarer mye mer av sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt enn hva sosiale kjennetegn gjør. I modell 6 kan man se at når det i tillegg trekkes inn verdier, reduseres sammenhengen til 7 poeng, der verdienes bidrag er 10,5 poeng. Dette betyr at 46,9 prosent av den bivariate sammenhengen er indirekte effekt som går via verdier som første mellomliggende variabel. Dermed forklarer kontrollen 68,7 prosentpoeng av den opprinnelige sammenhengen, mens 31,2 prosentpoeng gjenstår. Hva som forklarer de siste 31,2 prosentene av sammenhengen er vanskelig å si, og det ligger heller ikke i oppgavens problemstilling å se nærmere på dette, da det nettopp er spurt om sosiale kjennetegn og verdier kan forklare forskjellen mellom kjønn og standpunkt til EU.

I forhold til oppgavens problemstilling for perioden 1991-1993 kan vi gi et delvis bekreftende svar til problemstillingen om at sosiale kjennetegn og verdier kan forklare deler av forskjellen. Men det er klart at verdier forklarer sammenhengen i større grad enn hva sosiale kjennetegn gjør. Det er ikke unaturlig at verdier har en større forklaringskraft. For det første har jeg benyttet 14 verdiindekser i analysen. For det andre er verdier vide begrep som fanger opp mange underliggende holdninger, og er dermed i stand til å forklare mange sider ved folks holdning til EU.

Den forklarte sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU kan illustreres gjennom figur 5.2.1 hvor kurver for den direkte og indirekte effekten av kjønn etter kontroll for de mellomliggende variablene er tegnet inn. Den blå kurven viser med andre ord sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU etter kontroll for de ulike mellomliggende variablene, mens den røde kurven viser hvor mye hver kontroll reduserer sammenhengen. Figuren gir en oversikt over hvor mye hver mellomliggende variabel forklarer av sammenhengen mellom kjønn og EU-syn. For hver variabel er det kontrollert for foregående variabel.

Figur 5.2.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 1991-1993. $N = 6598$.

5.3 Analyse for 1995 og 1997

5.3.1 Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter

I dette delkapittelet skal perioden 1995-1997 gjennomgås. Undersøkelsene er slått sammen slik at det totale datagrunnlaget er 6920 enheter og vi kan følge det samme resonnement som under 5.1 når det gjelder å trekke vitenskapelige slutninger om generalitet fra utvalget.

Tabell 5.3.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 1995-1997. N = 6920.

Variabelgruppe	R ²	Forbedring R ²
Kjønn	0,009	
Utdanning	0,025	0,017
Sektor	0,030	0,005
Stilling	0,043	0,013
Inntekt	0,052	0,008
Verdier	0,167	0,116

Modellens forklaringskraft i tabell 5.3.1 viser hvor mye de enkelte variablene forklarer av variansen til standpunkt til EU. Det er store likhetstrekk mellom denne og tabell 5.2.1. De sosiale kjennetegnene står for til sammen 0,052 av variansen, mens verdier har en større forklaringskraft hvor det er en forbedring av R² på 0,116. Den største forbedringen av variansen for de sosiale kjennetegnene kommer ved utdanning, i likhet med perioden 1991-1993.

I tabell 5.3.2 vises resultatene av den gjennomførte sekvensielle regresjonsanalysen for perioden 1995-1997.

Tabell 5.3.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1995-1997. N = 6920.

Variabel	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6	Bivariat sammenheng
Kjønn – Kvinner	16,6*	15,1*	15,1*	15,3*	15,0*	5,6*	16,6
Utdanning – Grunnskole		27,9*	32,7*	25,4*	22,1*	13,1*	17,4
Utdanning – Videregående		20,7*	23,0*	16,8*	14,8*	11,9*	5,8
Sektor – Offentlig			8,3*	7,9*	7,5*	0,7	6,2
Sektor - Andre svar			-7,8*	-10,1*	-13,1*	-16,1*	-2,5
Stilling – Arbeider				30,5*	26,1*	21,5*	21,8
Stilling – Selvstendig				23,6*	20,4*	17,7*	2,5
Stilling – Ikke-arbeidende				21,8*	16,7*	16,4*	1,7
Inntekt - under 300.000					21,6*	11,2*	10,7
Inntekt - 300.000 - 499.000					19,2*	11,7*	8,8
Inntekt – Ubesvarte					18,7*	10,8*	8,5
Offentlig – Privat						24,8*	0,5
Tradisjonelle kjønnsroller – Likestilling						6,0	0,2
Anti-autoritet - Autoritet						1,4	-0,2
Egoisme – Altruisme						6,8	-0,1
Toleranse – Intoleranse						11,0*	-0,2
Ikke-selvrealisering – Selvrealisering						6,5	0,1
Likhet – Ulikhet						33,1*	0,6
Materialisme - Anti-materialisme						17,8*	0,0
Tradisjon - Nyhet						21,7*	0,5
Patriotisme - Ikke-patriotisme						73,6*	1,0
Puritanisme – Frigjorthet						11,1*	0,4
Religion - Ikke-religiøs						18,9*	0,4
Rural – Urban						33,2*	0,7
Miljøvern – Industrivekst						43,1*	0,6
Konstantledd	17,4	1,4	-0,4	-14,3	-22,2	-88,3	

* Signifikant på 0,05 nivå.

I modell 1 ser vi at den bivarierte sammenheng mellom kjønn og standpunkt til EU, som altså uttrykker differansen kvinner minus menn for overvekten av prosent nei minus ja, er 16,6. Dette er en lavere sammenheng enn for perioden 1991-1993 og bakgrunnen for det finner vi i tabell 4.1 og 4.2. Her ser vi at andelen menn som er negativ til EU økt siden 1991-1993. For kvinnene er det langt færre som uttrykker ”vet ikke” holdning i 1995-1997, og også for kvinner har nei-andelen økt siden de to foregående undersøkelsesårene. Dette gjør at menn og kvinner blir mer ”like hverandre” i standpunkt til EU, og den bivarierte sammenheng

som uttrykker forskjellen i standpunkt til EU mellom menn og kvinner blir derfor lavere. Grunnen for at det er færre som ”ikke” tar standpunkt kan skyldes at målingene kommer etter EU-avstemningen i 1994 og mange velgere har ikke endret standpunkt siden den gang. Når det foretas målinger forholdsvis kort tid etter EU-avstemningen husker mange velgere hva de stemte ved folkeavstemningen, og fastholder gjerne sitt standpunkt.

For utdanning har både de med grunnskole og videregående som høyest fullførte utdanning en prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere som er høyere enn referansekategorien, personer med universitetsutdanning. Vi ser at personer med grunnskole skiller seg mest fra referansekategorien med en prosentovervekt på 27,9 prosentpoeng mot videregående som har prosentovervekt på 20,7 prosentpoeng.

I modell 3 ser vi at personer innenfor offentlig sektor er mer negative til EU enn referansekategorien, personer med arbeid innen privat sektor, hvor prosentovervekten er 8,3 prosentpoeng høyere. Dette er en lavere prosentovervekt enn for perioden 1991-1993, noe som betyr at forskjellen mellom privat og offentlig sektor har blitt mindre. I tillegg ser man at personer som er oppført med ”andre svar” har en negativ prosentovervekt, hvor prosentovervekten er 7,8 prosentpoeng lavere enn referansekategorien. Ut ifra hvordan variabelen ble tolket i metodekapittelet ville dette være å forstå som at personer som er uten jobb er mindre negative til EU enn personer i privat sektor. Imidlertid er det vanskelig å gi en substansiell tolkning av gruppen ”andre svar” ettersom den blant annet inneholder en stor andel enheter som i utgangspunktet var registrert som ”missing”.

Modell 4 viser at prosentovervektene til stilling er sterkere enn i forrige analyse. For arbeidere er prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere 30,5 prosentpoeng høyere enn for funksjonærene. Også for selvstendige er prosentovervekten betydelig større enn referansegruppen med 23,6 prosentpoeng. Ikke-arbeidende har en prosentovervekt som er 21,8 prosentpoeng høyere enn funksjonærer.

Alle inntektsgrupper i modell 5 har en høyere prosentovervekt enn referansekategorien med prosentovervekter på henholdsvis 21,6, 19,2 og 18,7 prosentpoeng. Retningen for prosentovervektene er samme som forrige periode, men vi ser samtidig at resultatene er sterkere. Ut ifra tallene i modell 5 er det en vesentlig forskjell på de ulike inntektsgruppene i standpunkt til EU i forhold til referansekategorien, der altså de med laveste inntekt har mest

markert prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere i forhold til de med høyest inntekt.

I stor grad er koeffisientene til verdiindeksene i modell 6 lik koeffisientene i forrige periode med hensyn til retning og styrke. Vi kan se at både verdiindeksene offentlig – privat og likhet – ulikhet har signifikante positive resultater. Personer med verdien offentlig har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien privat. Går vi fra den laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen offentlig – privat forventes det å gi en økning i prosentovervekten på 24,8 prosentpoeng. For verdiindeksen likhet – ulikhet gir det en forventet økning i prosentovervekten på 33,1 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste skalaverdi til høyeste. Dette er en svakere prosentovervekt i forhold til analysen i 5.2, men verdiindeksen likhet – ulikhet har fremdeles en sterk prosentovervekt i forhold til øvrige verdiindekser.

I motsetning til forrige analysen har verdiindeksene tradisjonelle kjønnsroller - likestilling og egoisme – altruisme ikke signifikante resultat. Det gir grunnlag for å si at disse verdimotsetningene sannsynligvis ikke har betydning for EU-syn i dette tidsrommet. I tillegg gir heller ikke verdiindeksene anti-autoritet - autoritet og ikke-selvrealisering - selvrealisering signifikante resultater.

Personer med verdien toleranse har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien intoleranse. Dersom det endres fra 0 til 100 skalaverdier på verdiindeksen toleranse - intoleranse forventes det å gi en økning i prosentovervekten på 11 prosentpoeng. Den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU har et negativt fortegn som viser at fortegnet er påvirket av kontrollene i den multivariate analysen.

Personer med verdien materialisme har i likhet med forrige analyse mer negative holdninger til EU enn personer med verdien anti-materialisme. Prosentovervekten av EU-motstandere over tilhengere forventes å gi en økning på 17,8 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi. Personer med verdien tradisjon har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien nyhet. Her vil prosentovervekten gi en forventet økning på 21,7 prosentpoeng. Når den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen tradisjon - nyhet også i denne analysen har et positivt fortegn gir det et grunnlag for å bygge på resonnetet om at det er det konservative som måles gjennom indeksen som gir utslag.

I likhet med analysen for 1991-1993 er det verdiindeksen patriotisme – ikke patriotisme som har den sterkeste effekten. Her vil en endring fra laveste til høyeste skalaverdi gi en forventet økning på i prosentovervekten på 73,6 prosentpoeng. Dette er ikke unaturlig dersom man ser på spørsmålene som inngår i indeksen. Spørsmålene fanger direkte opp holdninger om forholdet mellom Norge og utlandet, som i stor grad spørsmålet om standpunkt til EU nettopp handler om for mange velgere. Verdiindeksene puritanisme – frigjorthet og religion – ikke religiøs som fanger opp det moralsk restriktive er i stor grad lik som i forrige analyse, hvor altså personer med verdiene puritanisme og religion har mer negative holdninger til EU enn personer med verdiene frigjorthet og ikke-religiøs. Prosentovervekten for verdiindeksen puritanisme – frigjorthet er riktignok litt lavere enn ved forrige analyse, hvor det forventes å gi en økning i prosentovervekten på 11,1 prosentpoeng. Tilsvarende gjelder for verdiindeksen religion – ikke religiøs hvor det kan forventes en økning i prosentovervekten på 18,9 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi.

En endring fra laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen rural - urban forventes å gi en økning i prosentovervekten på 33,2 prosentpoeng. Den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU har et positivt fortegn som styrker argumentasjonen om at personer som er opptatt av distriktenes interesser og vektlegger det landlige er mer negativ til EU. Til slutt ser vi også at personer med verdien miljøvern har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien industrivekst. Prosentovervekten viser at det gir en forholdsvis sterk økning dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi med en økning på 43,1 prosentpoeng. Som det ble diskutert under kapittel 5.2 sammenfaller dette med tidligere forskning om EU-velgere.

I modell 6 ser man for sektor at personer som har ”andre svar” har en prosentovervekt som er 16,1 prosentpoeng lavere enn referansekategorien. Det er vanskelig å gi en enhetlig tolkning av enhetene innen kategorien ”andre svar” om hvem disse er og hvorfor de er mindre negativ til EU enn personer innen privat sektor. Én tolkning kan være at det er mange selvstendige utenfor primærnæring innen denne gruppen som ser seg tjent med EU-medlemskap på bakgrunn av økonomisk politikk. Samtidig ser man at forskjellen mellom private og offentlige ”hviskes ut” i modell 6 ettersom koeffisienten til offentlig ikke er signifikant. Den bivariate sammenhengen mellom ”andre svar” og standpunkt til EU har riktignok et negativt fortegn, men resultatet kan være påvirket av kontrollene som gjøres i den multivariate analysen.

5.3.2 Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?

Tabell 5.3.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1995-1997.

	Modell 2 Utdanning	Modell 3 + Sektor	Modell 4 + Stilling	Modell 5 + Inntekt	Modell 6 + Verdier
Bivariat sammenheng (BS) - kjønn	16,6	16,6	16,6	16,6	16,6
Samlet kausaleffekt (SK) - kjønn	16,6	16,6	16,6	16,6	16,6
Direkte effekt (DE) - kjønn ved kontroll	15,1	15,1	15,3	15,0	5,6
Indirekte effekt: IE = SK - DE	1,5	1,5	1,3	1,6	11,0
IE i prosent av BS	9,0	9,0	7,8	9,6	66,3
Endring fra forrige modell		0,0	-1,2	1,8	56,6

Tabell 5.3.3 viser dekomponeringen av den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU hvor det er kontrollert for de ulike mellomliggende variablene fra modellene. Ved kontroll for utdanning reduseres sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU til 15,1, som gjør at den indirekte effekten av utdanning blir 1,5 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. 9 prosentpoeng av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er indirekte effekt som går via utdanning. Dette er den samme effekten som vi finner i modell 3 som betyr at når det i tillegg kontrolleres for sektor, bidrar sektor lite for å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. I modell 4 er sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU 15,3 ved kontroll for stilling dersom modellen hadde endt med stilling som mellomliggende variabel. Stilling forklarer dermed 1,3 poeng endring i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. I dette tilfellet er det ikke bare slik at stilling bidrar lite til å forklare forskjellen i standpunkt til EU mellom menn og kvinner, men stilling bidrar til å øke sammenhengen i forhold til modell 2 og 3 når variabelen legges til. Imidlertid er det bare en svak økning.

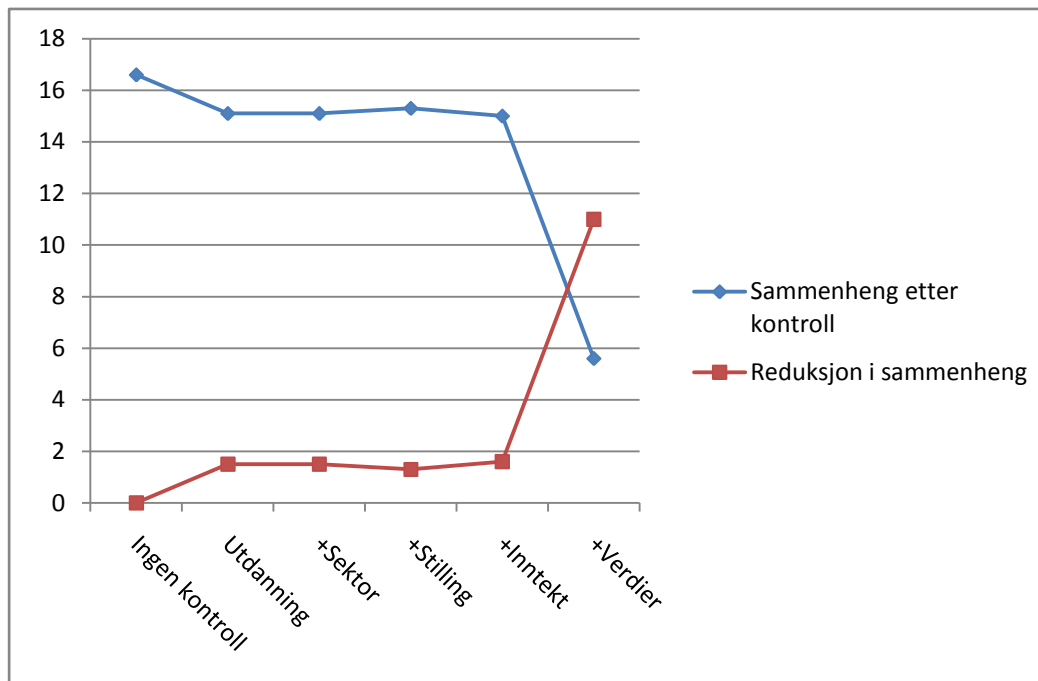
Heller ikke inntekt bidrar i noen særlig grad til å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU når inntekt legges til som mellomliggende variabel. Riktignok får vi en økning i modell 5 i den indirekte effekten til 1,6 poeng. Det vil si at når det i tillegg kontrolleres for inntekt øker den indirekte effekten av bivariat sammenheng til 9,6 prosentpoeng. Men i forhold til modell 2 og 3 er det en minimal økning i indirekte effekt for

inntekt, 0,6 prosentpoeng endring som er den indirekte effekten som går via inntekt som første mellomliggende variabel. Samlet bidrar sosiale kjennetegn i liten grad til å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU i perioden 1995-1997. Sosiale kjennetegn reduserer sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU med 1,6 poeng, som svarer til 9,6 prosentpoeng av den opprinnelige sammenhengen.

Når det i tillegg kontrolleres for verdier kan en se i tabell 5.3.3 at den direkte effekten av kjønn på standpunkt til EU reduseres til 5,6, som gjør at den indirekte effekten når det i tillegg kontrolleres for verdier i modellen øker til 11,0 poeng. Sammenhengen reduseres altså med 11 poeng, der verdier bidrar med $11 - 1,6 = 9,4$ poeng. Kontrollen gjør at 66,3 prosentpoeng av sammenhengen mellom kjønn og EU-standpunkt er indirekte effekt som går via alle mellomliggende variabler. Verdier bidrar med $66,3 - 9,6 = 56,7$ prosentpoeng som er den indirekte effekten som går via verdier som mellomliggende variabel. Etter kontroll for de verdiindekser som er trukket inn i oppgavens analyse står man altså igjen med en ikke forklart andel på 43,3 prosentpoeng av den opprinnelige sammenhengen. Vi har en høyere uforklart andel i denne analysen enn i 5.2.2 etter kontroll for sosiale kjennetegn og verdier. Det gir et grunnlag for å si at sosiale kjennetegn og verdier kan forklare deler av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU, men at det er verdier som i størst grad bidrar til å forklare sammenhengen.

Figur 5.3.1 viser den direkte og indirekte effekten av kjønn når modellen utvides med de forskjellige uavhengige variablene. Figuren gir en oversiktlig illustrasjon over forklaringsgrunnlaget til de ulike sosiale kjennetegn og verdier for oppgavens problemstilling hvor det i hvert ledd er kontrollert for den foregående variabelen.

Figur 5.3.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 1995-1997. $N = 6920$.

5.4 Analyse for 1999 og 2001

5.4.1 Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter

Utvalgsgrunnet for perioden 1999-2001 er 6999 enheter når det er brukt vekt i den gjennomførte analysen.

Tabell 5.4.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 1999 og 2001. $N = 6999$.

Variabelgruppe	R ²	Forbedring R ²
Kjønn	0,013	
Utdanning	0,018	0,004
Sektor	0,021	0,004
Stilling	0,035	0,013
Inntekt	0,039	0,004
Verdier	0,158	0,119

I tabell 5.4.1 vises den forklarte variansen av de ulike sosiale kjennetegn og verdier i den gjennomførte sekvensielle regresjonsanalysen. Den samlede forklaringskraften til de sosiale kjennetegnene er 0,039 som er lavere enn de foregående analysene. Av de ulike variablene er det stilling som bidrar mest i forklart varians. Dette skiller seg fra analysene i 5.2 og 5.3 hvor utdanning har bidratt mest i varians for sosiale kjennetegn. I likhet med de foregående analysene ser vi at verdier helt klart bidrar mest i den forklarte variansen av analysen. Samlet sett er den totale forklarte variansen av de uavhengige variablene for perioden 1999-2001 0,158, noe som er en lavere total varians enn i de foregående analysene. Dette betyr likevel ikke annet enn den statistiske avhengigheten mellom variablene, og har lite betydning for det kausale forholdet som er hovedmålet i denne oppgaven.

Tabell 5.4.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1999-2001. N = 6999.

Variabel	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6	Bivariat sammenheng
Kjønn – Kvinner	20,4*	19,9*	18,8*	18,8*	18,2*	9,8*	20,4
Utdanning – Grunnskole		15,5*	19,3*	14,0*	12,1*	5,6	12,1
Utdanning – Videregående		7,8*	10,2*	5,1*	4,0	1,9	1,9
Sektor – Offentlig			10,9*	11,7*	11,5*	-1,6	10,6
Sektor - Andre svar			-2,9	-2,1	-5,3	-12,6*	-0,3
Stilling – Arbeider				28,0*	25,8*	21,9*	18,1
Stilling – Selvstendig				30,8*	29,1*	22,8*	9,9
Stilling - Ikke-arbeidende				15,7*	12,5*	12,5*	2,6
Inntekt - under 300.000					16,1*	9,7*	14,0
Inntekt - 300.000 - 499.000					7,5*	2,9	1,9
Inntekt – Ubesvarte					9,3	5,6	4,2
Offentlig – Privat						42,8*	0,7
Tradisjonelle kjønnsroller - Likestilling						15,0*	0,2
Anti-autoritet - Autoritet						5,8	-0,1
Egoisme – Altruisme						13,0*	-0,1
Toleranse – Intoleranse						27,5*	0,0
Ikke-selvrealisering – Selvrealisering						6,7	0,1
Likhet – Ulikhet						26,0*	0,5
Materialisme - Anti-materialisme						19,7*	0,0
Tradisjon – Nyhet						15,0*	0,5
Patriotisme - Ikke-patriotisme						77,8*	0,9
Puritanisme – Frigjorthet						17,7*	0,4
Religion - Ikke-religiøs						20,9*	0,4
Rural – Urban						21,5*	0,5
Miljøvern – Industrivekst						37,8*	0,6
Konstantledd	-2,7	-9,1	-12,7	-25,2	-28,1	-84,1	

* Signifikant på 0,05 nivå.

I modell 1 i tabell 5.4.2 er den bivarierte sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU 20,4 som altså er en sterkere sammenheng enn i delkapittel 5.3. For perioden 1999-2001 er det en høyere "vet ikke" andel enn perioden 1995-1997 dersom vi ser på tabell 4.1 og 4.2. I motsetning til den forrige analysen som lå nærmere i tid for EU-avstemningen i 1994 er det ikke unaturlig at flere velgere er usikre i EU-spørsmålet i denne analysen. Nye politiske saker kan ha kommet på dagsorden som gjør at mange som hadde et fast standpunkt heller begynner å tvile. Samtidig er det en lavere balanse mellom negative og positive kvinner enn

ved den forrige analysen som i all hovedsak skyldes at færre kvinner er negative til EU. For menn er det et knapt ja-flertall. Til sammen medfører dette at vi har en økt differanse mellom kvinner og menn for perioden 1999-2001, og den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er derfor 20,4.

I modell 2 har både grunnskole og videregående positive signifikante resultater som betyr at de er mer negative til EU enn referansekategorien, universitetsnivå. Prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere er 15,5 prosentpoeng høyere for personer med grunnskoleutdanning enn i referansekategorien, og 7,8 prosentpoeng høyere for personer med videregående utdanning som høyest fullførte utdanning.

I modell 3 opprettholdes inntrykket av skillet mellom offentlig og privat sektor når prosentovervekten er 10,9 prosentpoeng høyere for personer med arbeid innen offentlig sektor enn for referansekategorien, privat sektor. Kategorien "andre svar" er som i forrige analyse negativ, men er ikke signifikant i modell 3.

Inntekt kommer inn i modell 4. Også i tabell 5.4.2 finner vi lignende resultat som i de foregående periodene for variabelen stilling. Arbeidere, selvstendige og ikke-arbeidende har en høyere prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere enn referansekategorien, funksjonærer. Imidlertid skiller gruppen selvstendige seg mest fra referansekategorien hvor prosentovervekten er 30,8 prosent høyere enn funksjonærene.

I modell 5 finner vi resultatene til husholdningsinntekt. Retningen på dummyvariablene følger det samme mønster som for analysene i 5.2 og 5.3 hvor både dem med lavere inntekt enn 300 000 og personer med inntekt mellom 300 000 og 499 000 har en høyere prosentovervekt enn referansegruppen. Den laveste inntektsgruppen skiller seg mest fra referansegruppen, hvor de har en høyere prosentovervekt på 16,1 prosentpoeng. Funnene er i samsvar med den tidligere forskningen som er beskrevet i teorikapittelet hvor personer med lav inntekt altså er mest negativ til EU.

Modell 6 viser tilnærmet like resultater som i delkapitlene 5.2 og 5.3 med hensyn til verdiindeksenes styrke og retninger. Det gir et rimelig konsistent mønster som forsterker vårt grunnlag for å kunne trekke sikrere slutninger om velgerne ettersom like resultater går igjen over en så lang periode. For verdiindeksen offentlig – privat vil en endring fra laveste til høyeste skalaverdi forente å gi en økning i prosentovervekten 42,8 prosentpoeng, som betyr at personer med verdien offentlig har mer negative holdninger til EU enn personer med

verdien privat. Prosentovervekten for verdiindeksen likhet – ulikhet vil gi en forventet økning på 26 prosentpoeng.

I likehet med analysen i 5.2 gir verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller - likestilling et signifikant resultat. I tillegg har indeksen positivt fortegn, som betyr at personer med verdien tradisjonelle kjønnsroller har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien likestilling. Dersom vi endrer fra skalaverdi 0 til 100 på indeksen forventes det å gi en økning i prosentovervekten på 15 prosentpoeng.

Verdiindeksen egoisme – altruisme gir et signifikant resultat i tabell 5.4.2 i likhet med analysen i delkapittel 5.2. Vi vil få en økning i prosentovervekten på 13 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste skalaverdi til høyeste. Personer med verdien egoisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien altruisme. Den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU har imidlertid et negativt fortegn som betyr at fortegnet i den multivariate analysen er påvirket av kontrollene som gjennomføres. Verdiindeksen intoleranse - toleranse har et positivt resultat som betyr at personer med verdien toleranse har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien intoleranse. En endring fra 0 til 100 på verdiindeksen forventes å gi en økning i prosentovervekten på 27,5 prosentpoeng som er et sterkere resultat enn i de foregående analysene.

I tabell 5.4.2 ser vi videre at personer med verdien materialisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien anti-materialisme hvor prosentovervekten vil forvente å gi en økning på 19,7 prosentpoeng dersom det endres fra laveste til høyeste skalaverdi.

Personer med verdien tradisjon har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien nyhet. Her vil prosentovervekten forventes å gi en økning på 15 prosentpoeng. I likhet med de to foregående periodene er det verdiindeksen patriotisme – ikke-patriotisme som har det sterkeste resultatet. Prosentovervekten forventes å gi en økning på 77,8 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi. Det moralsk restriktive som måles gjennom verdiindeksene puritanisme – frigjorthet og religion – ikke-religiøs gir i likhet med tidligere perioder et signal om at de moralsk restriktive har mer negative holdninger til EU enn liberale ettersom begge verdiindeksene er signifikante med positive koeffisienter.

Verdiindeksen puritanisme – frigjorthet vil gi en forventet økning i prosentovervekten på 17,7 prosentpoeng. For verdiindeksen religion – ikke-religiøs forventes det å gi en økning i prosentovervekten på 20,9 prosentpoeng når vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi.

At personer med verdien rural har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien urban er ikke unaturlig med tanke på primærnæringsens interesser som er nei-sidens store sak. Her kan det forventes å gi en økning i prosentovervekten på 21,5 prosentpoeng. Til slutt ser vi at miljøvernere har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien industrivekst. En endring fra laveste til høyeste skalaverdi forventes her å gi en økning i prosentovervekten på 37,8 prosentpoeng.

5.4.2 Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?

Tabell 5.4.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1999-2001.

	Modell 2 Utdanning	Modell 3 + Sektor	Modell 4 + Stilling	Modell 5 + Inntekt	Modell 6 + Verdier
Bivariat sammenheng (BS) - kjønn	20,4	20,4	20,4	20,4	20,4
Samlet kausaleffekt (SK) - kjønn	20,4	20,4	20,4	20,4	20,4
Direkte effekt (DE) - kjønn ved kontroll	19,9	18,8	18,8	18,2	9,8
Indirekte effekt: IE = SK - DE	0,5	1,6	1,6	2,2	10,6
IE i prosent av BS	2,5	7,8	7,8	10,8	52,0
Endring fra forrige modell		5,4	0,0	2,9	41,2

I tabell 5.4.3 vises dekomponeringen av den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU, som altså er 20,4 for perioden 1999-2001. Når vi så skal redusere sammenhengen ned mot 0 med de uavhengige variablene, ser vi for det første at sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er 19,9 etter kontroll for utdanning dersom modellen hadde endt med utdanning som siste uavhengige variabel. Den indirekte effekten av utdanning utgjør 0,5 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. Dette betyr at 2,5 prosentpoeng er indirekte effekt som går via utdanning som første mellomliggende variabel. Ser vi dette i forhold til tabellene 5.3.3 og 5.2.3 er det en lavere indirekte effekt av utdanning i denne analysen enn i de foregående analysene. Den reduserte forklaringssevnen til utdanning kan skyldes at det er mindre forskjell mellom kjønnene i utdannelse.

I modell 3 reduseres sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU til 18,8 dersom modellen hadde endt med sektor som siste uavhengige variabel. Indirekte effekt av sektor utgjør 1,6 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt

til EU-medlemskap. Det gir totalt 7,8 prosentpoeng i indirekte effekt av den bivariate sammenhengen, som gir en endring på $7,8 - 2,5 = 5,3$ prosentpoeng fra modell 3 til modell 2 som er den indirekte effekten som går via sektor som første mellomliggende variabel. Sektor forklarer dermed litt mer av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU enn utdanning. Sektor som mellomliggende variabel får i tillegg en økt forklaringskraft i forhold til analysen av perioden 1995-1997, hvor sektor ikke bidro til å forklare sammenhengen.

Når det i tillegg kontrolleres for stilling i modell 4 ser vi at den sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er det samme som i modell 3, 18,8, dersom analysen hadde endt med stilling som siste uavhengige variabel. Stilling bidrar dermed i liten grad til å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU for perioden 1999-2001. Her ser vi det samme mønster som de to foregående analyser, inntekt har svak eller ingen forklaringskraft i forhold til sammenhengen.

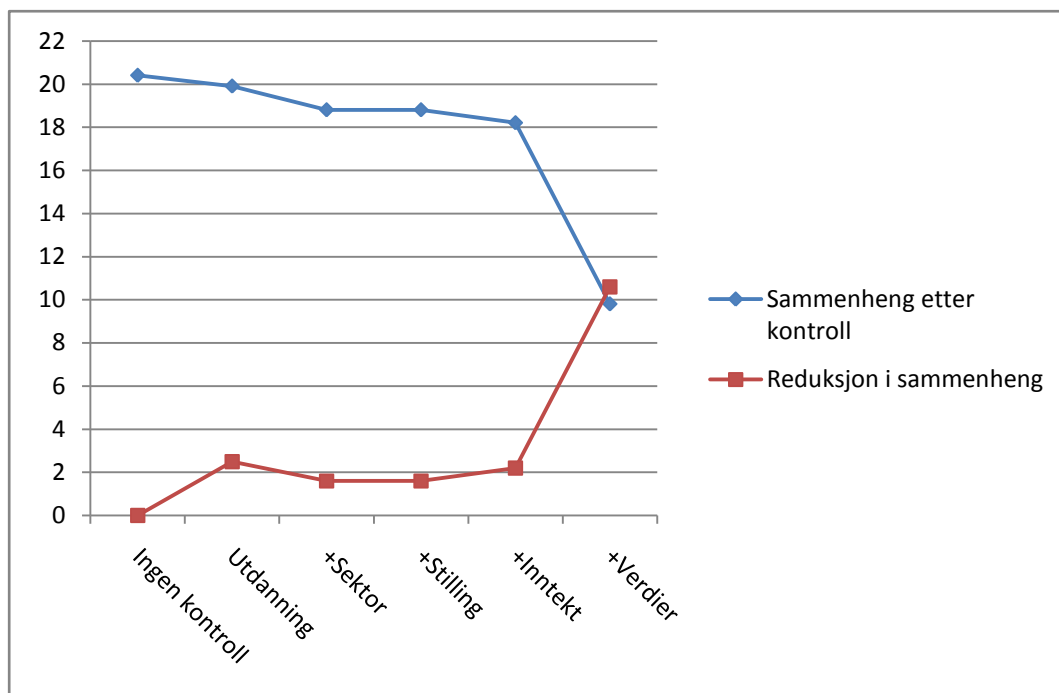
Ved kontroll for inntekt er sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU 18,2 dersom modellen hadde endt med inntekt som siste uavhengige variabel. Indirekte effekt av inntekt utgjør 2,2 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. Når det i tillegg kontrolleres for inntekt gir det 10,8 prosentpoeng i indirekte effekt av den bivariate sammenhengen. Dette er det totale antall prosentpoeng som sosiale kjennetegn gir i indirekte effekt av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Ved å trekke inn stilling i analysen gir det en endring på $10,8 - 7,8 = 3$ prosentpoeng i forhold til modell 4 som er den indirekte effekten som går via inntekt som første mellomliggende variabel. Forklaringskraften til inntekt for forskjellen i standpunkt til EU mellom kvinner og menn liten. Analysen for 1999-2001 følger det samme mønsteret som for de foregående årene når det gjelder forklaringssevnen til husholdningsinntekt. Det er riktignok en effekt av inntekt for sammenhengen, men i samtlige analyser er det en veldig svak effekt.

I modell 6 kontrolleres det i tillegg for verdier som gjør at den direkte effekten til kjønn er 9,8 poeng. Den indirekte effekten i modellen etter at verdier er trukket inn blir 10,6 poeng. Dette gjør at 52 prosentpoeng av den indirekte effekten av sammenhengen forklares ved sosiale kjennetegn og verdier. Dette gir en endring på $52 - 10,8 = 41,2$ prosentpoeng som er den indirekte effekten som går via verdier som første mellomliggende variabel. Igjen finner vi at verdier forklarer mest av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. De mellomliggende variablene forklarer mindre av sammenhengen i forhold til de to foregående

analysene. Totalt sett for perioden 1999-2001 er det 52 prosentpoengpoeng i indirekte effekt av den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU som forklares av de mellomliggende variablene, og vi kan gi et delvis positivt svar på oppgavens problemstilling basert på denne perioden, sosiale kjennetegn og verdier kan forklare deler av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU?

Figur 5.4.1 viser direkte og indirekte effekten av kjønn for de ulike modellene i analysen.

Figur 5.4.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 1999-2001. N = 6999.

5.5 Analyse for 2003

5.5.1 Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter

Grunnen for at året 2003 analyseres alene er fordi det er et ja-flertall for dette året som en kan se av tabell 3.1. Dette er det eneste året hvor spørsmålet om standpunkt til EU viser et flertall for medlemskap i EU gjennom de årene spørsmålet er tatt med i Norsk Monitor. Det er en

kraftig økning fra 1999 og 2001 i andelen positive menn som gjør at det totalt sett blir et flertall for EU i 2003 som en av tabell 4.1. Også for kvinner er det en økning av andelen positive til EU, men fremdeles nei-flertall. Utvalgsgrunnet for 2003 er 3545 enheter når det er brukt vekt.

Tabell 5.5.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 2003. N = 3545.

Variabelgruppe	R ²	Forbedring R ²
Kjønn	0,014	
Utdanning	0,033	0,019
Sektor	0,036	0,003
Stilling	0,052	0,016
Inntekt	0,056	0,004
Verdier	0,166	0,110

Den forklarte variansen av regresjonsmodellen fremkommer i tabell 5.5.1. I motsetning til forrige periode gir utdanning høyest forbedring i forklart varians av de sosiale kjennetegnene, 0,019. Ut over forskjellen i utdanning er tabell 5.5.1 forholdsvis lik resultater for den forklarte variansen for perioden 1999-2001. Sektor gir en lav forbedring i forklart varians på den avhengige variabel, med en økning på 0,003 i tabell 5.5.1. Det samme gjelder for inntekt, mens stilling gir en forbedring på 0,016 i forklart varians. Totalt sett gir sosiale kjennetegn en forklart varians på den avhengige variabel på 0,056. Verdier gir igjen den klart høyeste andelen av forklart varians på den avhengige variabelen, og denne analysen skiller seg derfor ikke fra de tidligere år.

Tabell 5.5.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2003. N = 3545.

Variabel	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6	Bivariat sammenheng
Kjønn – Kvinner	21,1*	20,1*	18,7*	17,7*	17,1*	10,7*	21,1
Utdanning - Grunnskole		30,8*	33,6*	28,9*	26,7*	16,9*	21,9
Utdanning - Videregående		18,0*	19,9*	17,1*	15,3*	11,7*	6,7
Sektor – Offentlig			11,0*	13,3*	13,4*	5,5	6,1
Sektor - Andre svar			0,7	-4,6	-6,9	-12,0*	5,8
Stilling – Arbeider				17,0*	14,4*	11,5*	4,3
Stilling – Selvstendig				49,9*	46,8*	38,1*	30,8
Stilling - Ikke-arbeidende				23,0*	18,6*	19,0*	11,9
Inntekt - under 300.000					14,0*	9,2*	15,8
Inntekt - 300.000 - 499.000					12,7*	8,1*	9,1
Inntekt – Ubesvarte					11,4	9,9	9,3
Offentlig – Privat						24,2*	0,5
Tradisjonelle kjønnsroller - Likestilling						18,8*	0,3
Anti-autoritet - Autoritet						-5,9	-0,2
Egoisme – Altruisme						-2,3	-0,1
Toleranse - Intoleranse						17,3*	-0,2
Ikke-selvrealisering - Selvrealisering						-1,6	0,0
Likhet – Ulikhet						29,6*	0,5
Materialisme - Anti-materialisme						13,5*	-0,1
Tradisjon - Nyhet						17,8*	0,5
Patriotisme - Ikke-patriotisme						79,6*	1,0
Puritanisme – Frigjorthet						2,8	0,4
Religion - Ikke-religiøs						24,3*	0,4
Rural – Urban						22,9*	0,5
Miljøvern - Industrivekst						35,0*	0,5
Konstantledd	-16,5	-29,9	-33,9	-47,6	-50,3	-103,0	

* Signifikant på 0,05 nivå.

Modell 1 viser bivariat sammenheng mellom kjønn og standpunkt til EU, som for 2003 er 21,1. Til tross for at det er et ja-flertall i 2003 viser den bivarierte sammenheng i modell 1 at det er en jevn sammenheng mellom kjønn og standpunkt til EU for de ulike undersøkelsesårene.

I modell 2 er det kontrollert for utdanning. Både personer med grunnskole og videregående skole har en høyere prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere i forhold til referansekategorien, universitetsutdannede. For personer med grunnskole som høyeste

utdanning er prosentovervekten 30,8 prosentpoeng høyere enn referansekategorien. Personer med videregående som høyeste fullførte utdanning har en høyere prosentovervekt 18 prosentpoeng enn referansekategorien

Sektor er trukket inn i oppgavens analyse i modell 3 og offentlig sektor har en høyere prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere med 10,1 prosentpoeng i forhold til privat sektor. Gruppen ”andre svar” er ikke signifikant. Resultatet i modell 3 er i overensstemmelse med de tidligere analyser hvor vi finner et stabilt skille mellom offentlig og privat sektor.

I modell 4 er det i tillegg kontrollert for stilling. Alle dummyvariablene har en høyere prosentovervekt enn referansekategorien med koeffisienter på henholdsvis 17,0, 49,9 og 23,0. I likhet med forrige periode har selvstendige den største forskjellen i forhold til referansekategorien, funksjonærer. Prosentovervekten for selvstendige er 49,9 prosentpoeng høyere enn funksjonærene.

Når det i tillegg kontrolleres for inntekt i modell 5 ser en at både personer med husholdningsinntekt under 300 000 og personer med husholdningsinntekt mellom 300 000 – 499 000 har positive signifikante resultater. Vi får en bekreftelse på den tidligere forskningen som har beskrevet lavere inntektsgrupper som mer negativ til EU, hvor dem med laveste inntektsgruppe har den høyeste prosentovervekten i forhold til referansekategorien på 14 prosentpoeng.

I modell 6 er det i tillegg kontrollert for verdier. Det er tilnærmet like resultater som for perioden 1999-2001 med hensyn til prosentovervektenes styrke og retning. Personer som er orientert i venstre retning har mer negative holdninger til EU enn personer orientert i høyre retning ettersom verdiindeksene offentlig – privat og likhet – ulikhet har positive prosentovervekter. Verdiindeksen offentlig – privat vil gi en forventet økning i prosentovervekten på 24,2 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi. Det er et svakere resultat enn i forrige analysekapittel som kan bety at denne verdiindeksen ikke er like betydningsfull. For verdiindeksen likhet – ulikhet vil en endring fra laveste til høyeste verdi forvente å gi en økning på 29,6 prosentpoeng.

Verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller – likestilling har et signifikant positivt resultat. Her vil vi ha en forventet økning i prosentovervekten på 18,8 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi. At personer med verdien toleranse har mer negative

holdninger til EU enn personer med verdien intoleranse går også igjen i denne analysen i likhet med de foregående analysene. Men vi ser samtidig at den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen toleranse - intoleranse har negativt fortegn som viser at fortegnet på koeffisienten er påvirket av de øvrige kontrollene i analysen. En endring fra laveste til høyeste verdi forventes å gi en økning i prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere på 17,3 prosentpoeng. Dette er et svakere resultat enn analysen for 1999-2001 som kan bety at verdiindeksen har redusert betydning i forhold til forrige periode.

Videre har personer med verdien materialisme mer negative holdninger til EU enn personer med verdien anti-materialisme hvor vi vil få en forventet økning i prosentovervekten på 13,5 prosentpoeng ved endring fra laveste til høyeste skalaverdi. Imidlertid skiller denne analysen seg fra de foregående ved at den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen materialisme – anti-materialisme og standpunkt til EU har et negativt fortegn. I utgangspunktet skulle man altså anta at personer med anti-materialistisk orientering var mer negativ til EU, men kontrollvirksomheten i analysen gir et motsatt resultat. Dersom man ser på holdningsspørsmålene som inngår i verdiindeksen gir det derimot ikke noen klare signal i den ene eller andre retning om materialistene eller anti-materialistene har mer negative holdninger til EU.

En endring fra laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen tradisjon – nyhet forventes å gi en økning i prosentovervekten på 17,8 prosentpoeng. Vi forsterker med dette inntrykket av at personer med verdien tradisjon har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien nyhet. Verdiindeksen patriotisme – ikke-patriotisme viser også i denne analysen et sterkt resultat. Her vil det forventes å gi en økning i prosentovervekten på 79,6 prosentpoeng når vi går fra skalaverdi 0 til 100 på verdiindeksen. I tillegg har verdiindeksen, i likhet med de tidligere analysene, den sterkeste bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU. Personer med verdien religion har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien ikke-religiøs. En endring fra laveste til høyeste skalaverdi forventes å gi en økning i prosentovervekten på 24,3 prosentpoeng for denne verdiindeksen. Imidlertid er det resultater i denne analysen som kan tyde på at det moralsk restriktive nødvendigvis ikke er like viktig som forklaringsgrunnlag for nei-velgerne fordi verdiindeksen puritanisme – frigjorthet ikke gir et signifikant resultat.

Resultatet for verdiindeksen rural – urban er stabilt dersom man ser det i forhold til de foregående periodene. En endring fra 0 til 100 skalaverdier vil gi en forventet økning i

prosentovervekten på 22,9 prosentpoeng. Det samme gjelder for verdiindeksen miljøvern - industrivekst som også i 2003 har et signifikant positivt resultat. Vi vil ha en forventet økning i prosentovervekten på 35 prosentpoeng når vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi.

5.5.2 Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?

Tabell 5.5.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2003.

	Modell 2 Utdanning	Modell 3 + Sektor	Modell 4 + Stilling	Modell 5 + Inntekt	Modell 6 + Verdier
Bivariat sammenheng (BS) - kjønn	21,1	21,1	21,1	21,1	21,1
Samlet kausaleffekt (SK) - kjønn	21,1	21,1	21,1	21,1	21,1
Direkte effekt (DE) - kjønn ved kontroll	20,1	18,7	17,7	17,1	10,7
Indirekte effekt: IE = SK - DE	1,0	2,4	3,4	4,0	10,4
IE i prosent av BS	4,7	11,4	16,1	19,0	49,3
Endring fra forrige modell		6,6	4,7	2,8	30,3

Tabell 5.5.3 viser dekomponering av variabelen kjønn når vi kontrollerer for de mellomliggende variablene. Målet med denne dekomponeringen er som tidligere nevnt å redusere sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU ned til 0, eller så nærme 0 som mulig, for å se hva som forklarer forskjellen i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Den bivariante sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er 21,1. I modell 2 kontrolleres det for utdanning som mellomliggende variabel. Sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er 20,1 dersom modellen hadde endt med utdanning som siste variabel. Den indirekte effekten av utdanning utgjør 1 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. 4,7 prosentpoeng av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er indirekte effekt som går via utdanning som første mellomliggende variabel. Dette er en økning i forklaringsevnen til utdanning i forhold til analysen i delkapittel 5.4, men likevel svakere enn hva utdanning har kunnet forklare i de to første analysekapitlene. Når det i tillegg kontrolleres for sektor i modell 3 reduseres sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU 18,7 dersom sektor var siste variabel i analysen. Dette gir 11,4 prosentpoeng i indirekte effekt av sammenhengen, og en endring på 6,6 prosentpoeng fra forrige modell som er den indirekte effekten som går via

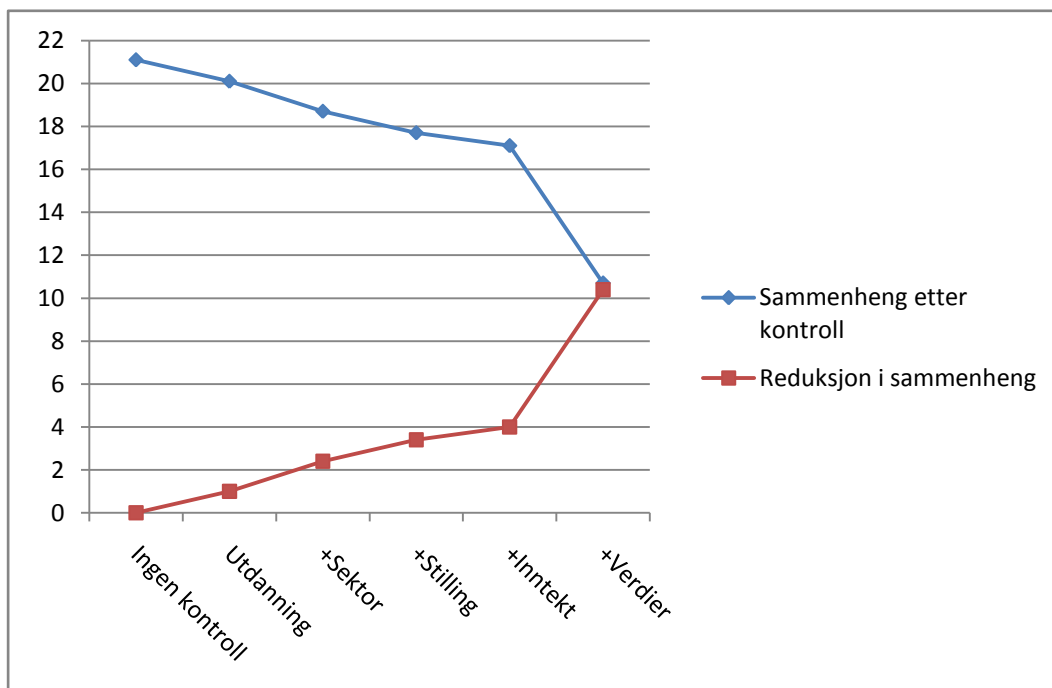
sektor som første mellomliggende variabel. I likhet med forrige analyse forklarer sektor mer av forskjellen i standpunkt til EU mellom kjønn enn hva utdanning gjør.

I modell 4 er det i tillegg kontrollert for stilling. De foregående analysene har vist at stilling bidrar lite for å kunne forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Dette endrer seg imidlertid i denne analysen når sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er 17,7 når det i tillegg er kontrollert for stilling. Dette gir 16,1 prosentpoeng i indirekte effekt av den bivarierte sammenhengen. I 2003 fremstår stilling som en variabel som kan tillegges en viss forklaringskraft ettersom det er en økning på $16,1 - 11,4 = 4,7$ prosentpoeng som er indirekte effekt som går via stilling som første mellomliggende variabler. Inntekt som kontrollvariabel kommer inn i modell 5 og man kan da se at sammenhengen mellom kjønn og standpunkt reduseres til 17,1 dersom inntekt var siste variabel i analysen. Den indirekte effekten av de sosiale kjennetegnene når vi i tillegg har kontrollert for inntekt er da 4 poeng, som gir totalt 19 prosentpoeng i indirekte effekt av den bivarierte sammenhengen. Selv om inntekt kan gis en viss forklaringskraft for hvorfor det er forskjeller i standpunkt til EU mellom kvinner og menn, er forklaringsvekten lav i forhold til de øvrige sosiale kjennetegn i tabell 5.5.3. Vi får en økning på $19 - 16,1 = 2,9$ prosentpoeng i indirekte effekt fra modell 4 til modell 5 som er den indirekte effekt som går via sektor som første mellomliggende variabel. Det totale inntrykket av de sosiale kjennetegnene er at de forklarer mer av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU enn i delkapitlene 5.3 og 5.4. Sosiale kjennetegn har derfor fått en økt betydning som forklaringsgrunnlag for oppgavens problemstilling.

Likevel er det også i denne analysen slik at verdier bidrar helt klart mest med å forklare forskjellen i standpunkt til EU mellom kvinner og menn, hvor vi ser at den direkte effekten av kjønn på standpunkt til EU reduseres til 10,7 poeng når vi i tillegg kontrollerer for verdier. Dette gir en total indirekte effekt av de mellomliggende variablene på 10,4, som altså er det vi har klart å forklare ved hjelp av sosiale kjennetegn og verdier av sammenhengen for året 2003. Den totale indirekte effekten av den bivarierte sammenhengen er 49,3 prosentpoeng. Det betyr at 30,3 prosent av den bivarierte sammenhengen er indirekte effekt som går via verdier som første mellomliggende variabel. I forhold til den foregående analysen i 5.4 er dette en tilnærmet likt resultat. Vi kan se et mønster av at de mellomliggende variablene forklarer mindre av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt enn de tidligere analysene. Imidlertid er det i analysen for 2003 et grunnlag for å kunne si at sosiale kjennetegn og verdier forklarer deler av oppgavens problemstilling.

Figur 5.5.1 viser forklaringsvevnen til sosiale kjennetegn og verdier i de forskjellige modellene hvor vi ser hvor mye de forskjellige uavhengige variablene bidrar med for å redusere den direkte effekten til kjønn på standpunkt til EU. For hver variabel er det kontrollert for den foregående.

Figur 5.5.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenheng etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler. NM 2003. N = 3545.

5.6 Analyse for 2005 og 2007

5.6.1 Gjennomføring av regresjonsanalyse – kommentering av effekter

I denne delen skal perioden 2005-2007 analyseres. Ser vi på tabell 3.1 er det et flertall mot EU i disse to årene. Utvalgsgrunnlaget for årene 2005-2007 er 7290 enheter etter at det er brukt vekt.

Tabell 5.6.1. Forklart varians av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU. Sekvensiell regresjonsanalyse. NM 2005-2007. N = 7290.

Variabelgruppe	R ²	Forbedring R ²
Kjønn	0,009	
Utdanning	0,021	0,012
Sektor	0,023	0,002
Stilling	0,032	0,008
Inntekt	0,038	0,006
Verdier	0,151	0,113

I tabell 5.6.1 vises forklart varians av de ulike sosiale kjennetegnene og verdier. De sosiale kjennetegnene har en total forklart varians på 0,038 på den avhengige variabel. Utdanning er den variabel som gir størst forbedring i variansmålet. Dette er i samsvar med hva utdanning har bidratt med i variansmålet for de tidligere analysene, med unntak av analysen for perioden 1999 -2001. Verdiene gir helt klart den største forbedringen i variansmålet hvor modellen forbedres med 0,113. Forklart varians av de uavhengige variablene i denne analysen skiller seg på denne måten ikke nevneverdig fra de foregående analysene.

I tabell 5.6.2 vises resultatene av den gjennomførte sekvensielle regresjonsanalysen for perioden 2005-2007.

Tabell 5.6.2 Betydning av sosiale kjennetegn og verdier for standpunkt til EU (kodet avhengig variabel, -100, 0 og 100). Sekvensiell regresjonsanalyse. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2005-2007. N = 7290.

Variabel	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	Modell 6	Bivariat sammenheng
Kjønn – Kvinner	16,9*	17,1*	15,4*	14,7*	13,5*	6,9*	16,9
Utdanning – Grunnskole		18,6*	20,6*	15,8*	13,7*	12,3*	10,8
Utdanning – Videregående		18,9*	20,7*	16,5*	14,7*	13,0*	12,1
Sektor – Offentlig			10,6*	10,4*	10,8*	4,7	7,0
Sektor - Andre svar			2,5	-1,6	-4,3	-9,6*	3,4
Stilling – Arbeider				20,5*	18,4*	14,9*	12,0
Stilling – Selvstendig				25,3*	24,1*	17,7*	5,8
Stilling – Ikke-arbeidende				18,6*	14,4*	11,9*	8,7
Inntekt - under 300.000					18,5*	13,2*	19,6
Inntekt - 300.000 - 499.000					9,6*	6,3*	5,8
Inntekt – Ubesvarte					10,8*	12,3*	5,1
Offentlig – Privat						39,9*	0,5
Tradisjonelle kjønnsroller - Likestilling						15,6*	0,2
Anti-autoritet – Autoritet						12,7*	-0,1
Egoisme – Altruisme						3,4	-0,1
Toleranse – Intoleranse						-12,1*	-0,4
Ikke-selvrealisering – Selvrealisering						0,6	0,0
Likhet – Ulikhet						19,0*	0,4
Materialisme - Anti-materialisme						4,6	-0,1
Tradisjon - Nyhet						14,5*	0,4
Patriotisme - Ikke-patriotisme						76,1*	1,0
Puritanisme – Frigjorthet						9,2*	0,4
Religion - Ikke-religiøs						24,3*	0,5
Rural – Urban						24,5*	0,5
Miljøvern - Industrivekst						34,2*	0,5
Konstantledd	0,870	-9,732	-13,785	-24,425	-26,257	-93,242	

* Signifikant på 0,05 nivå.

Den bivariante sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU fremkommer i modell 1 og er 16,9. Den bivariante sammenhengen er svakere enn ved foregående analyse. Grunnen for den svakere sammenhengen er at det er forholdsvis store endringer blant menn og kvinner i standpunktbalansen dersom man ser på tabell 4.2. Den største endringen finner vi hos mennene hvor nei-andelen har økt kraftig siden 2003. Kvinner har også en større nei-andel enn ved forrige analyse. Vi ser samtidig at andelen av både menn og kvinner som ikke har tatt et standpunkt, ”vet ikke”, holder seg ganske stabil for de siste undersøkelsesårene.

Totalt sett gjør dette at vi har en lavere bivariat sammenheng mellom kjønn og standpunkt til EU.

I modell 2 er det i tillegg kontrollert for utdanning. Som de tidligere analysene i dette kapittelet viser prosentovervektene for grunnskole og utdanning positive signifikante resultater. Prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere for personer med grunnskoleutdanning er 18,6 prosentpoeng høyere enn referansekategorien, universitetsutdannede. For personer med videregående som høyeste utdanning har disse en høyere prosentovervekt på 18,9 prosentpoeng enn referansekategorien.

Sektorvariabelen har i alle analysene vist at offentlige har en høyere prosentovervekt enn referansekategorier, personer med arbeid i privat sektor. I denne analysen har offentlig en høyere prosentovervekt på 10,8 prosentpoeng i forhold til referansekategorien. Funn i den tidligere forskningen om offentlig ansatte som mer negative til EU enn privat ansatte kan bekreftes gjennom alle analysekapitlene.

Når det i tillegg kontrolleres for stilling i modell 4 kan har samtlige grupperinger positive signifikante resultater. Prosentovervekten for arbeidere er 20,5 prosentpoeng høyere enn for funksjonærer. Selvstendige har en høyere prosentovervekt på 25,3 prosentpoeng enn funksjonærene, mens personer som ikke er i arbeid har en høyere prosentovervekt på 18,6 prosentpoeng i forhold til referansegruppen.

I modell 5 er det i tillegg kontrollert for inntekt. Personer med husholdningsinntekt under 300 000 har en høyere prosentovervekt i forhold til referansegruppen på 13,2 prosentpoeng. Personer med husholdningsinntekt mellom 300 000 og 499 000 har en høyere prosentovervekt enn referansekategorien på 6,3 prosentpoeng. Den laveste inntektsgruppen skiller seg altså mest fra referansegruppen, et resultat som går igjen fra analysen for 2003. Imidlertid har personer som ikke har besvart spørsmålet en høyere prosentovervekt enn referansegruppen på 12,3 prosentpoeng. Det er imidlertid vanskelig å si noe generelt om denne gruppen fordi de ikke har besvart spørsmålet. Vi vet ikke hvem som utgjør denne gruppen.

Modell 6 har i tillegg kontrollert for verdier. En endring fra laveste til høyeste skalaverdi, fra 0 til 100, på verdiindeksen offentlig – privat forventes å gi en økning i prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere på 39,9 prosentpoeng. Dette er til sammenlikning et sterkere resultat enn analysen for 2003. Personer med verdien offentlig har mer negative

holdninger til EU enn personer med verdien privat. Tidligere i oppgaven har det vært argumentert med at verdiorientering om offentlige og likhet er et utslag av venstreorientering hos velgere. Argumentasjonsrekken forsterkes i dette analysekapittelet når i tillegg verdiindeksen likhet – ulikhet har et signifikant positivt resultat. Endring fra laveste til høyeste skalaverdi på denne verdiindeksen vil gi en forventet økning i prosentovervekten på 19 prosentpoeng.

Vi har også konsistente resultater for verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller - likestilling gjennom oppgavens analysedeler. For perioden 2005-2007 vil det forventes å gi en økning i prosentovervekten på 15,6 prosentpoeng ved en endring fra 0 til 100 skalaverdier på verdiindeksen. Verdiindeksen anti-autoritet - autoritet viser i denne analysen et positivt signifikant resultat. Dette er unikt ettersom verdiindeksen i de foregående analysene ikke har hatt et signifikant resultat. Resultatet gir inntrykk av at personer med verdien anti-autoritet har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien autoritet. En endring fra laveste til høyeste skalaverdi forventes å gi en økning i prosentovervekten på 12,7 prosentpoeng. Grunnen for at verdiindeksen ble tatt med i analysen i utgangpunktet var fordi holdningsspørsmålene som inngår i indeksen gir et signal som kan tolkes i moralsk restriktiv retning. Jeg forventet da at personer med verdien autoritet ville ha mer negative holdninger til EU enn personer med verdien anti-autoritet. Imidlertid viser resultatet det motsatte når verdiindeksen har et positivt fortegn. På en annen side har den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU et negativt fortegn. Det viser at fortegnet i modell 6 for verdiindeksen er påvirket av kontrollene som skjer i den multivariate analysen.

For verdiindeksen toleranse - intoleranse er det et annerledes resultat i denne perioden enn i de foregående analysene. Koeffisienten til verdiindeksen viser et negativt signifikant resultat hvor en endring fra laveste til høyeste skalaverdi forventes å gi en reduksjon i prosentovervekten på -12,1 prosent. Den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU har samtidig et negativt fortegn som forsterker inntrykket at personer med verdien intoleranse har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien toleranse. Tidligere i oppgaven har det blitt argumentert med venstresidens toleransebegrep kan forklare utslaget til verdiindeksen i analysen. Imidlertid er det ikke unaturlig at det er et positivt resultat for verdiindeksen når en ser på holdningsspørsmålene som inngår i indeksen.

For verdiindeksen tradisjon - nyhet er det et konsistent mønster gjennom hele analysen. Dersom vi endrer fra 0 til 100 skalaverdier på verdiindeksen vil det gi en forventet økning i

prosentovervekten på 14,5 prosentpoeng. Ettersom den bivariate sammenhengen mellom verdiindeksen og standpunkt til EU har et positivt fortegn, i likhet med de foregående analysene, skaper det et godt utgangspunkt for å si at personer med verdien tradisjon har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien nyhet. Konsistente resultat har vi i tillegg for verdiindeksen patriotisme – ikke patriotisme som gjennom alle analysene har hatt det sterkeste resultatet. Her vil det forventes en økning i prosentovervekten på 76,1 prosentpoeng dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi.

Argumentasjonsrekken om at moralsk restriktive personer har mer negative holdninger til EU enn liberale får støtte gjennom analyseresultatene fra 2005-2007. Verdiindeksen puritanisme – frigjorthet har, i motsetning til analysen i 2003, et positivt signifikant resultat hvor endring fra laveste til høyeste skalaverdi forventes å gi en økning i prosentovervekten på 9,2 prosentpoeng. Verdiindeksen religion – ikke religiøs har også i denne analysen et positivt signifikant resultat. En endring fra laveste til høyeste skalaverdi på verdiindeksen forventes å gi en økning i prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere på 24,3 prosentpoeng. I tillegg er størrelsen på koeffisienten relativt lik gjennom hele analysen som viser at det er et stabilt mønster for personer med verdien religion som mer negative til EU enn personer med verdien ikke-religiøs.

Resultatene for verdiindeksen rural – urban viser også et stabilt resultat gjennom hele analyseperioden. Dersom vi endrer fra laveste til høyeste skalaverdi på rural – urban verdiindeksen forventes det å gi en økning i prosentovervekten på 24,5 prosentpoeng. Det viser at personer med verdien rural har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien urban. En endring fra skalaverdi 0 til 100 på verdiindeksen miljøvern - industrivekst vil gi en forventet økning i prosentovervekten på 34,2 prosentpoeng. Størrelsen på koeffisienten er forholdsvis stabil i alle undersøkelsesårene som gir et solid inntrykk av personer med verdien miljøvern som mer negative til EU enn personer med verdien industrivekst.

5.6.2 Dekomponering – hva forklarer kjønnsforskjeller i standpunkt til EU?

Tabell 5.6.3 Dekomponering av effekt for kjønn på standpunkt til EU kontrollert for mellomliggende variabler. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 2005-2007.

	Modell 2 Utdanning	Modell 3 + Sektor	Modell 4 + Stilling	Modell 5 + Inntekt	Modell 6 + Verdier
Bivariat sammenheng (BS) – kjønn	16,9	16,9	16,9	16,9	16,9
Samlet kausaleffekt (SK) - kjønn	16,9	16,9	16,9	16,9	16,9
Direkte effekt (DE) - kjønn ved kontroll	17,1	15,4	14,7	13,5	6,9
Indirekte effekt: IE = SK – DE	-0,2	1,5	2,2	3,4	10,0
IE i prosent av BS	-1,2	8,9	13,0	20,1	59,2
Endring fra forrige modell		10,1	4,1	7,1	39,1

I tabell 5.6.3 kan en se dekomponering av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU når det kontrolleres for de ulike mellomliggende variablene. Spørsmålet i denne delen er likt som de foregående analysekapittel, hvor langt ned mot 0 vi klarer å redusere sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU.

I modell 2 er det kontrollert for utdanning. Sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU dersom utdanning var siste uavhengige variabel er 17,1, som gjør den indirekte effekten av utdanning er -0,2 poeng i kjønnsforskjellen for overvekten mellom negative og positive standpunkt til EU-medlemskap. Dette betyr at utdanning ikke kan forklare den bivarierte sammenhengen for perioden 2005-2007.

Gjennom oppgavens analysedeler har betydningen av sektorvariabelen vært varierende for å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. I denne analysen reduseres sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU til 15,4 dersom sektor var siste mellomliggende variabel. Sektor bidrar da med 8,9 prosentpoeng i indirekte effekt av den bivarierte sammenhengen. Som i de to foregående analysene forklarer sektor mer av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU enn utdanning.

De tidligere analysene har vist at stilling bidrar i liten grad for å forklare den bivarierte sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. For perioden 2005-2007 forklarer stilling deler av sammenhengen ettersom vi har en reduksjon i sammenhengen til 14,7. Dette gjør at den indirekte effekten i prosent av den bivarierte sammenhengen er 13 prosentpoeng

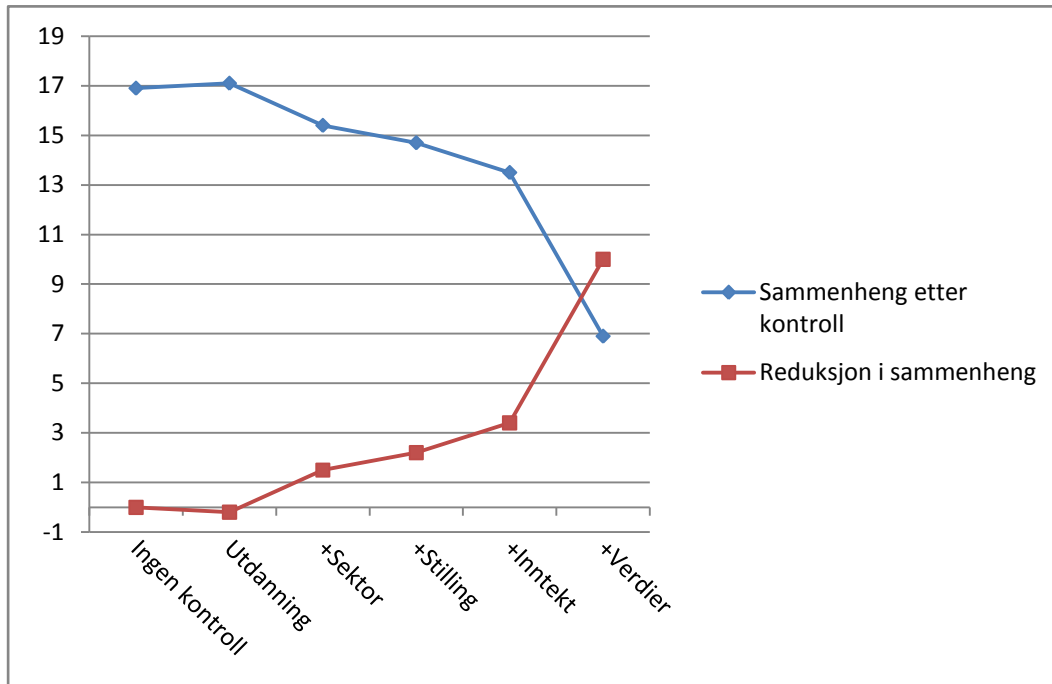
når det i tillegg kontrolleres for stilling. Vi får en økning på $13 - 8,9 = 4,1$ prosentpoeng i indirekte effekt av den bivarierte sammenhengen som er den indirekte effekten som går via stilling som første mellomliggende variabel. Dersom man ser dette i forhold til de foregående analysene gir det et inntrykk av at stilling har fått økt forklaringskraft jo nærmere vår tid vi kommer.

Når det i tillegg kontrolleres for inntekt ser vi at sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU reduseres til 13,5 dersom inntekt var den siste mellomliggende variabel i modellen. Ved å legge til stilling i modellen gir det 20,1 prosentpoeng i indirekte effekt av den bivarierte sammenhengen. Vi har dermed en økning på $20,1 - 13 = 7,1$ prosentpoeng i indirekte effekt av bivariat sammenheng fra modell 4 til modell 5, som er den indirekte effekten som går via inntekt som første mellomliggende variabel. Sett i forhold til de tidligere analysene er det klart at inntekt har fått økt betydning som forklaringsgrunnlag for sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. I denne analysen viser inntekt seg å være det sosiale kjennetegnet som i størst grad kan forklare sammenhengen.

I modell 6 kontrolleres det for verdier, og verdier bidrar helt klart mest for å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Den direkte effekten av kjønn på standpunkt til EU reduseres til 6,9 poeng som gir en indirekte effekt når det i tillegg kontrolleres for verdier på 10 poeng. Dette gjør at den totale indirekte effekten i prosent av den bivarierte sammenhengen er 59,2 prosentpoeng. I forhold til de sosiale kjennetegnene har vi en økning i indirekte effekt av bivariat sammenheng på $59,2 - 20,1 = 29,1$ prosentpoeng som er den indirekte effekt som går via verdier som første mellomliggende variabel. Sammenlignet med de tidligere analysene gir kontroll for verdier mindre økning i indirekte effekt i prosent av den bivarierte sammenhengen i de senere analysene. Hvorvidt dette gir et grunnlag for å si at verdier har fått redusert betydning for å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er vanskelig å si. De verdiindeksene som er trukket inn i oppgaven får riktignok en redusert forklaringssevne utover analysen, men samtidig er det viktig å presisere at det kan være andre verdiindekser, som ikke er tatt med i denne oppgaven, som kunne vært avgjørende for å forklare sammenhengen. Likevel skapes det et inntrykk gjennom analysen av perioden 2005-2007 at sosiale kjennetegn og verdier forklarer deler av oppgavens problemstilling, hvor verdier i størst grad er i stand til å forklare forskjellen i standpunkt til EU mellom menn og kvinner.

Tabell 5.6.2 viser sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt etter kontroll for mellomliggende variabler.

Figur 5.6.1. Sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt og reduksjon i sammenhengen etter kumulativ kontroll for mellomliggende variabler.. NM 2005 og 2007. $N = 7290$.

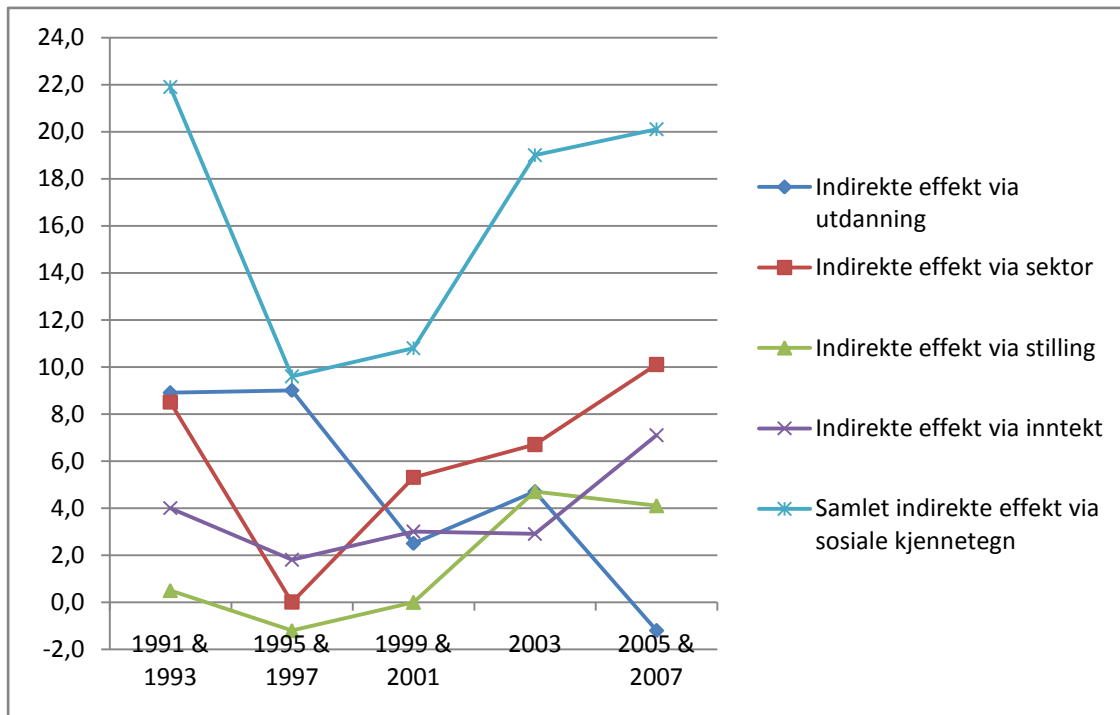
5.7 Oppsummering av analysekapittel

Målet i denne delen er å besvare oppgavens problemstilling om i hvilken grad sosiale kjennetegn og verdier forklarer forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner, basert på analysene som er gjort i delkapitlene. I analysekapitlene har jeg dekomponert sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU, hvor oppgavens ”suksesskriterium” er å redusere den bivarierte sammenhengen ned til 0, eller så nærme 0 som mulig. Det blir vist figurer for indirekte effekt i prosent av bivariat sammenheng mellom kjønn og EU-standpunkt som går via de ulike mellomliggende variablene. Figurene gjør det mulig å sammenligne de mellomliggende variablene når det gjelder hvor stor betydning de har for sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. I de ulike delkapitlene er det vist at sosiale kjennetegn og verdier kan forklare deler av sammenhengen. Imidlertid har det variert mellom de ulike analysene hvor mye de sosiale kjennetegnene og verdier har forklart.

Det vil da bli en diskusjon av hvorfor det er endringer i forklaringskraften til de mellomliggende variablene. I utgangspunktet skulle en anta at vi hadde stabile resultater gjennom måleperioden. Sosiale kjennetegn endrer seg lite, mens verdier er ment å være generelle og stabile mål som endres i liten grad over tid, i motsetninger til holdninger som er spesifikke for et konkret fenomen og vil endres ofte. Når det likevel oppstår endringer må dette analyseres nærmere for å se hva som kan være årsaken. På grunn av oppgavens modell er det to forhold som kan bidra til at det oppstår endringer. For det første kan det være forholdet mellom kjønn og de mellomliggende variablene som er endret. Dette får vi analysert ved å se på bivariate sammenhenger mellom kjønn og de mellomliggende variablene. For det andre kan det være forholdet mellom de mellomliggende variablene og standpunkt til EU som skaper endringene. Vi får analysert det ved å se på direkte effekt mellom de mellomliggende variabler og standpunkt til EU, det vil si modell 6 i regresjonsanalysen. En endring i betydningen til sosiale kjennetegn eller verdier som formidler av indirekte effekt kan enten skyldes at det er mindre forskjell mellom kvinner og menn i forhold en bestemt mellomliggende variabel, eller at forskjellen for prosentovervekten av EU-motstandere over EU-tilhengere for de ulike verdiene til en mellomliggende variabel har blitt mindre.

5.7.1 Sosiale kjennetegn

Figur 5.7.1 Indirekte effekt mellom kjønn og EU standpunkt som går via ulike sosiale kjennetegn som første mellomliggende variabel i prosent av bivariat sammenheng. NM 1991 – 2007.

Utdanning bidrar mest for å forklare sammenhengen i de første analysene, men forklaringskraften synker gjennom de siste analysene. Som det har vært diskutert under analysekapitlene kan endringen som oppstår skyldes at stadig flere kvinner har høyere utdanning, og at det blir stadig mindre forskjell mellom kvinner og menn i utdannelse. Når denne strukturelle endringen oppstår, og vi fremdeles har en klar forskjell i standpunkt til EU mellom menn og kvinner, er det klart at utdanning mister deler av sitt grunnlag for å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. For utdanning har vi sett at personer med lavere utdanning enn universitetsnivå er mer negativ til EU enn referansekategori som bekrefter den tidligere forskningen. Figur 5.7.1 viser et relativt stabilt resultat for forklaringskraften til sektor, med unntak av analysen for 1995-1997. Gjennom alle analysene har jeg vist at personer ansatt i offentlig sektor er mer negativ til EU enn personer ansatt i privat sektor. Dette samsvarer med den tidligere forskningen. Stilling bidrar i de tre første analysene i liten, eller ingen, grad til å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt

til EU. For de to siste analysene er det en økning i forklaringskraften til stilling opp mot 5 prosentpoeng som gjør at stilling bidrar i en viss grad til å forklare sammenhengen. Samtlige analyser har vist at arbeidere, selvstendige og ikke-arbeidende er mer negativ til EU enn funksjonærer, som bekrefter tidligere forskning. Kurven for inntekt er forholdsvis stabil gjennom hele måleperioden, men med en økning i forklaringskraft for stilling i den siste analysen. Her er det vist et klart bilde gjennom analysedelene at personer med lav husholdningsinntekt er mer negativ til EU enn referansekategorien, personer med over 500 000 i husholdningsinntekt, som er i samsvar med tidligere forskning.

Kurven ”samlet indirekte effekt via sosiale kjennetegn” viser hvor mye de sosiale kjennetegnene bidrar for å forklare sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU totalt sett gjennom periodene. Inntrykket vi får er at det er store endringer i forklaringskraften mellom årene. Spørsmålet er naturligvis hvorfor disse endringene oppstår og hva som kan forklare endringene. Jeg velger å ta utgangspunkt i de mest ekstreme tilfellene for å analysere hvorfor endringer oppstår, det vil si perioden 1991-1993 hvor sosiale kjennetegn viser 21,9 prosentpoeng, 1995-1997 med 9,6 prosentpoeng og 2005-2007 med 20,1 prosentpoeng.

Vi kan for det første se på de bivarierte sammenhengene mellom kjønn og de mellomliggende variablene for de tre undersøkelsesårene. Dersom kvinner og menn har blitt mer like hverandre i et sosialt kjennetegn gir det et signal om at dette forklarer mindre av en forskjell i en bestemt type adferd, for eksempel standpunkt til EU.

Tabell 5.7.1. Bivariat sammenheng mellom kjønn og sosiale kjennetegn (regresjonskoeffisienter som svarer til proporsjonsdifferanser, NM 1991 – 1997 og 2005 – 2007).

	1991 & 1993	1995 & 1997	2005 & 2007
Grunnskole	0,084*	0,050*	0,014
Videregående	-0,003	0,006	-0,021
Sektor – Offentlig	0,059*	0,079*	0,136*
Sektor - Andre svar	0,111*	0,123*	0,094*
Stilling – Arbeider	-0,019	-0,043*	-0,007
Stilling – Selvstendig	-0,041*	-0,041*	-0,029*
Stilling - Ikke arbeidende	0,099*	0,132*	0,102*
Inntekt - under 300.000	0,087*	0,070*	0,085*
Inntekt - 300.000 - 499.000	-0,054*	-0,073*	-0,009
Inntekt – Ubesvarte	0,056*	0,056*	0,031*

* Signifikant på 0,05 nivå.

Det er en stadig mindre forskjell mellom kvinner og menn i andelen som bare har grunnskole som høyeste fullførte utdanning, fra 8,4 prosentpoeng til 1,4. Dette kan forklare nedgangen i forklaringskraft for de sosiale kjennetegnene fra 1991-1993 til 1995-1997. Det er en økning i forskjell mellom kvinner og menn for variabelen offentlig fra 5,9 prosentpoeng til 13,6. Økningen i 2005-2007 kan forklare den høye forklaringskraften til sosiale kjennetegn i denne analysen i forhold til 1995-1997. Vi ser en markert endring i forskjell mellom kvinner og menn for stillingen arbeidere og ikke arbeidende i 1995-1997 fra de to andre måleårene hvor det er en større forskjell mellom kjønnene i 1995-1997. For den laveste inntektsgruppen, personer med under 300 000 i husholdningsinntekt, er det en mindre forskjell mellom kvinner og menn i 1995-1997 enn de to andre måleårene som kan forklare den lave forklaringskraften til sosiale kjennetegn i 1995-1997.

Endringer i forklaringskraften til sosiale kjennetegn kan som nevnt også skyldes endringer i den direkte effekten mellom sosiale kjennetegn og standpunkt til EU. Dette vises i tabell 5.7.2 for de tre utvalgte periodene.

Tabell 5.7.2. Direkte effekt av sosiale kjennetegn på standpunkt til EU.
Ustandardiserte regresjonskoeffisienter. NM 1991 – 1997 og 2005 – 2007.

	1991 & 1993	1995 & 1997	2005 & 2007
Kjønn	7,0*	5,6*	6,9*
Grunnskole	8,8*	13,1*	12,3*
Videregående	7,3*	11,9*	13,0*
Sektor – Offentlig	5,3*	0,7	4,7
Sektor - Andre svar	-4,4	-16,1*	-9,6*
Stilling – Arbeider	12,6*	21,5*	14,9*
Stilling – Selvstendig	14,1*	17,7*	17,7*
Stilling - Ikke – Arbeidende	12,1*	16,4*	11,9*
Inntekt - under 300.000	2,8	11,2*	13,2*
Inntekt - 300.000 - 499.000	-0,8	11,7*	6,3*
Inntekt – Ubesvarte	9,0	10,8*	12,3*

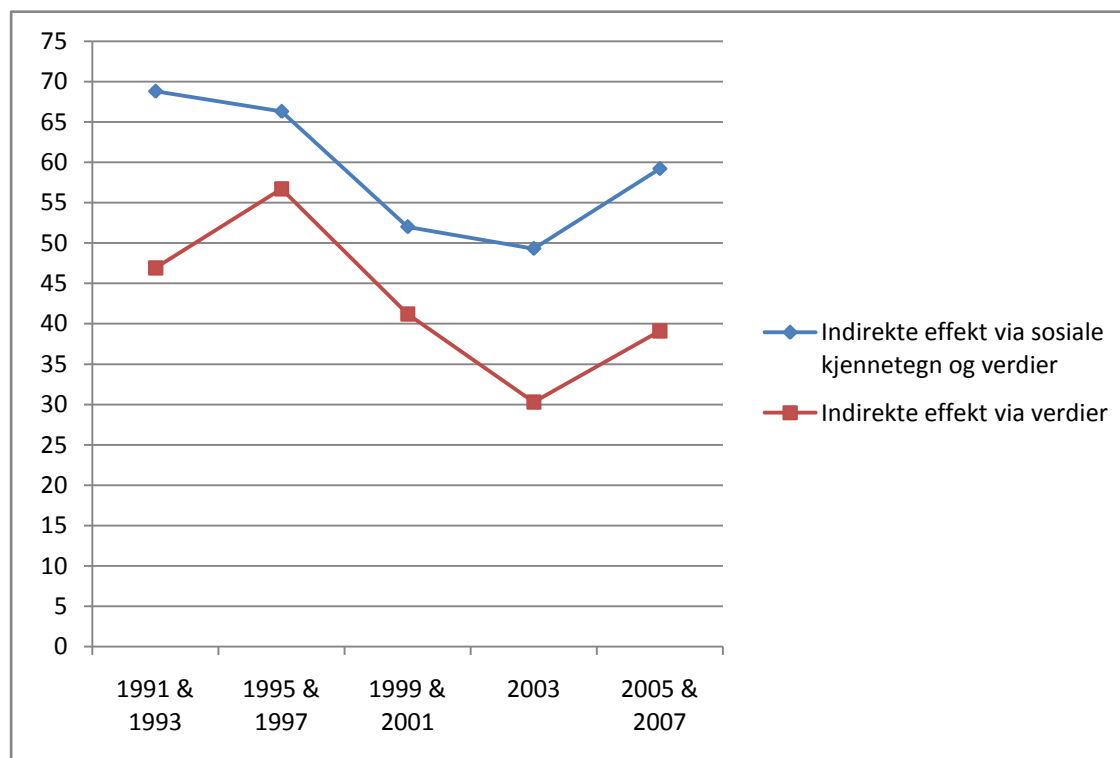
* Signifikant på 0,05 nivå.

Det er en stadig økning i prosentovervekten for personer som har videregående som høyeste fullførte utdanning i forhold til referansekategorien, personer med universitetsutdanning, som kan forklare den økte forklaringskraften til sosiale kjennetegn fra periodene 1995-1997 til 2005-2007. For offentlig sektor er det et signifikant resultat i 1991-1993 med prosentovervekt på 5,3 prosentpoeng i forhold til referansekategorien, privat sektor, mens periodene 1995-1997 og 2005-2007 ikke har signifikante resultat. Den kraftige reduksjonen til offentlig sektor kan være en viktig forklaring for endringen i forklaringskraften til de sosiale kjennetegnene mellom 1991-1993 til 1995-1997. Økningen i prosentovervekten for inntekt under 300 000 og inntekt ubesvarte fra 1995-1997 til 2005-2007 kan forklare den økte forklaringskraften til sosiale kjennetegn mellom disse to årene.

For flere av de andre variablene er det en spesielt sterk effekt i midtperioden, 1995-1997. Likevel må tabell 5.7.1 og 5.7.2 sees i sammenheng med hverandre for å finne forklaring på hvorfor sosiale kjennetegn forklarer mindre av den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU i 1995-1997.

5.7.2 Verdier

Figur 5.7.1 Indirekte effekt mellom kjønn og EU standpunkt som går via verdier som første mellomliggende variabel i prosent av bivariat sammenheng. NM 1991 – 2007.

Kurven ”Indirekte effekt via verdier” viser differansen mellom indirekte effekt i prosent av bivariat sammenheng fra modellen hvor det er kontrollert for alle mellomliggende variabler, og indirekte effekt i prosent av bivariat sammenheng i siste modell hvor det er kontrollert for verdier som mellomliggende variabler. Området mellom de to kurvene viser med andre ord forklaringsvevnen til de sosiale kjennetegnene som mellomliggende variabler. Det er store forskjeller fra de ulike undersøkelsesår i forklaringskraften til verdier for sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Forklaringskraften varierer fra 56,7 prosentpoeng i 1995-1997 til 30,3 prosentpoeng i 2003 hvor det var et ja-flertall for EU-medlemskap. Spørsmålet blir også her hvorfor endringene oppstår og hva som kan forklare endringene. Jeg velger også her å ta utgangspunkt i de mest ekstreme tilfellene for å analysere endringene, og analyserer derfor perioden 1995-1997 mot 2003.

Tabell 5.7.3. Bivariat sammenheng mellom kjønn og verdier som mellomliggende variabler. Forskjeller mellom kvinner og menn i indeksskåre, normert fra 0 til 100. NM 1995-1997 og 2003.

	1995 & 1997	2003
Offentlig - Privat	3,953*	2,641*
Tradisjonelle kjønnsroller - Likestilling	-4,487*	-3,954*
Anti-autoritet - Autoritet	0,924	2,331*
Egoisme - Altruisme	-1,898*	-1,601*
Toleranse - Intoleranse	0,180	-0,556
Ikke-selvrealisering - Selvrealisering	-3,649*	-2,670*
Likhet - Ulikhet	7,039*	7,709*
Materialisme - Anti-materialisme	-4,168*	-2,124*
Tradisjon - Nyhet	1,781*	0,318
Patriotisme - Ikke-patriotisme	3,320*	2,176*
Puritanisme - Frigjorthet	19,325*	16,162*
Religion - Ikke-religiøs	7,445*	6,345*
Rural - Urban	-0,641	0,500
Miljøvern - Industrivekst	7,012*	7,393*

* Signifikant på 0,05 nivå.

Tabellen viser indeksskåre mellom kvinner og menn. Dersom en verdiindeks viser at det er lavere indeksskåre mellom kvinner og menn, er det et signal på at kvinner og menn har blitt mer like hverandre, noe som vil svekke verdiindeksenes evne til å forklare forskjeller mellom menn og kvinner for en bestemt type adferd, i dette tilfellet standpunkt til EU. Når det gjelder verdiindeksen offentlig – privat er forskjellen mellom kvinner og menn blitt klart mindre mellom de to måleårene. Det samme gjelder for verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller - likestilling, men reduksjonen i indeksskåren er mindre. Det er en reduksjon i indeksskåren mellom egoisme – altruisme som viser at kvinner og menn har blitt mer like hverandre. For verdiindeksene ikke-selvrealisering - selvrealisering, materialisme – anti-materialisme, tradisjon - nyhet, patriotisme – ikke-patriotisme, puritanisme – frigjorthet og religion – ikke-religiøs er det større endringer i indeksskårene. For disse verdiindeksene har forskjellen mellom kvinner og menn blitt mindre. Totalt sett gjør dette at verdier får en redusert forklaringssevne i 2003 i forhold til årene 1995 og 1997. Det er riktignok en økt forskjell mellom kvinner og menn for verdiindeksene anti-autoritet - autoritet, likhet – ulikhet og miljøvern - industrivekst, men det generelle bildet at forskjellene mellom kvinner og menn har blitt mindre for verdiindeksene.

En endring i redusert forklaringskraft til verdier kan skyldes at effekten på EU-standpunkt for en verdiindeks har blitt mindre, og spesielt dersom dette er en kraftig endring. Dette vises i tabell 5.7.4.

Tabell 5.7.4. Direkte effekt av verdier på standpunkt til EU. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter multiplisert med 100. NM 1995-1997 og 2003.

	1995 & 1997	2003
Offentlig - Privat	24,8*	24,2*
Tradisjonelle kjønnsroller - Likestilling	6,0	18,8*
Anti-autoritet - Autoritet	1,4	-5,9
Egoisme - Altruisme	6,8	-2,3
Toleranse - Intoleranse	11,0*	17,3*
Ikke-selvrealisering - Selvrealisering	6,5	-1,6
Likhet - Ulikhet	33,1*	29,6*
Materialisme - Anti-materialisme	17,8*	13,5*
Tradisjon - Nyhet	21,7*	17,8*
Patriotisme - Ikke-patriotisme	73,6*	79,6*
Puritanisme - Frigjorthet	11,1*	2,8
Religion - Ikke-religiøs	18,9*	24,3*
Rural - Urban	33,2*	22,9*
Miljøvern - Industrivekst	43,1*	35,0*

* Signifikant på 0,05 nivå.

Det er en reduksjon i effekter fra 1995-1997 til 2003 for verdiindeksene offentlig – privat, likhet – ulikhet, materialisme – anti-materialisme, tradisjon - nyhet, puritanisme – frigjorthet, rural – urban og miljøvern - industrivekst. De reduserte effektene medfører at verdiindeksenes evne til å forklare forskjeller svekkes i 2003 i forhold til 1995-1997.

Imidlertid er det også motsatte resultat når vi sammenligner de to måleårene. For verdiindeksene tradisjonelle kjønnsroller - likestilling, toleranse - intoleranse, patriotisme – ikke-patriotisme og religion – ikke-religiøs har vi økninger i effektene.

Dersom man ser de to tabellene 5.7.3 og 5.7.4 i sammenheng gir det et generelt inntrykk av hvorfor verdier forklarer mindre av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU i 2003 enn i 1995-1997. Kjønnforskjellene har blitt mindre for de fleste verdiindekser og det er reduksjoner i direkte effekten av de fleste verdiindekser på standpunkt til EU.

6. Konklusjon

6.1 Svar på oppgavens problemstilling

Oppgavens problemstilling er om sosiale kjennetegn og verdier forklarer forskjeller mellom menn og kvinner i standpunkt til EU. Problemstillingen har vært analysert ved data fra Norsk Monitor for årene 1991 til 2007. Den bivariate sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU er dekomponert, ved hjelp av de mellomliggende variablene sosiale kjennetegn og verdier, med det mål å redusere den direkte effekten av kjønn ned mot 0, eller så nær 0 som mulig. Ut fra resultatene kan jeg gi et positivt svar på oppgavens problemstilling, sosiale kjennetegn og verdier kan forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Svaret må imidlertid modifieres ettersom jeg ikke har klart å forklare hele sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU i noen av undersøkelsesårene. Det er likevel klart at sosiale kjennetegn og verdier forklarer betydelige deler av sammenhengen, hvor verdier bidrar mest til å forklare sammenhengen. Både sosiale kjennetegn og verdier er riktignok stabile begreper, som kan forklare adferd på en god måte, men endringer kan altså oppstå når vi sammenligner et spørsmål over lengre tid. Som det er vist i delkapittel 5.7 kan endringene forklares ved at kvinner og menn på enkelte områder har blitt mer like hverandre, og at direkte effekt mellom mellomliggende variabler og avhengig variabel har fått mindre betydning i noen av de analyserte periodene.

6.2 Gjennomgang av oppgavens hypoteser og forventninger

Videre skal jeg gi en gjennomgang av hypotesene som ble utledet i kapittel 3, om hvilke verdier som kan sies å forklare forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner. Ut i fra gjennomgangen i kapittel 2 ble det gitt noen forventninger om hvilke faktorer som kan forklare forskjellen. På bakgrunn av forventningene trakk jeg analogier fra faktorene over på verdier slik det måles i Norsk Monitor. For eksempel kan verdiindeksene offentlig – privat og likhet – ulikhet fange opp venstreorientering hos velgerne, mens verdiindeksene puritanisme – frigjorthet og religion – ikke-religiøs fanger opp moralsk restriktivitet. I tillegg måler verdiindeksen rural – urban motsetninger mellom sentrum – periferi og verdiindeksen miljøvern – industrivekst måler motsetninger mellom hensyn til miljø. Alle disse

verdiindeksene fanger med andre ord opp sentrale forhold i det som har vært fremmet som viktige faktorer for å forklare hva som kjennetegner ja-velgerne og nei-velgerne, i tillegg til hva som har vært fremmet som forskjeller i verdiorienteringer mellom kvinner og menn i deres holdning til EU.

Testing av hypotesene tar form av en vurdering av styrke og retning for verdiindeksens effekter fra regresjonsanalysen for de ulike undersøkelsesårene. Dersom verdiindeksenes resultater har tilfredsstillende styrke, og fortegnet av verdiindekser er i riktig retning, vil det gi et grunnlag for å si at det er en sammenheng mellom den aktuelle verdien og kvinners negative standpunkt til EU.

Miljøhypotesen. Hypotesen ble utformet på følgende måte: Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer opptatt av miljøvern. I alle periodene har resultatet til verdiindeksen miljøvern - industrivekst hatt et positivt fortegn, som betyr at personer med verdien miljøvern har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien industrivekst. Samtidig har effekten av til verdiindeksen vært sterk gjennom alle analysedelene. Det gir et signal om at verdiindeksen er viktig som mellomliggende variabel når effekten såpass kraftig. Det totale datagrunnlaget, $N = 31\ 352$ som det opereres med gjennom analysekapitlene gjør at vi er i stand til å kunne trekke relativt sikre slutninger av funnene i oppgaven. Det kan gis støtte til bidragene i kapittel 2 som gir uttrykk for at miljøvern er viktig forklaringsgrunnlag for nei-velgernes standpunkt, og at orienteringen om miljøvern synes å være et grunnlag for at kvinner i større grad enn menn er motstandere til EU.

Rural hypotese. Hypotesen stiller følgende forventning: Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer opptatt av rurale verdier. I gjennomgangen av analysekapitlene har alle resultatene til verdiindeksen rural - urban et positivt fortegn som indikerer at personer med verdien rural har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien urban. Prosentovervekten til verdiindeksen har vært forholdsvis sterk gjennom hele måleperioden, men riktignok sterkest i de to første analysene. Imidlertid viser resultatet at det er en betydelig prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere for verdiindeksen ved endring fra laveste til høyeste skalaverdi. I kapittel 2 ble det fremhevet at nei-velgere er mer periferorienterte enn ja-velgerne (Aardal 1995). Samtidig er kvinner i større grad periferorienterte enn menn, som ble fremhevet som grunnlag for at kvinner i større grad enn menn er motstandere mot EU (Todal Jensen og Bratterud 1997). Disse konklusjonene får

støtte gjennom oppgavens analyse, og det gir et utgangspunkt for å hevde at kvinners orientering om miljøverdier synes å være et grunnlag for at de i større grad enn menn er motstandere mot EU.

Offentlig hypotese. Hypotesen er utformet på følgende måte: Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer positive til offentlige løsninger. Når det gjelder orientering om offentlige verdier er det nevnt flere bidrag i kapittel 2 som kan støtte denne forventningen. For det første kan man se av tabell 2.1 at velferdsstaten var et hyppigere nevnt argument hos kvinner enn menn for et nei-standpunkt. I forlengelsen av dette fant Todal Jenssen og Bratterud (1997) at allmenne symbolske predisposisjoner, som venstreorientering hos kvinner, var et viktig grunnlag for hvorfor kvinner i større grad enn menn er EU-motstandere. Argumentet blir underbygget av Vogt (1993) som fremhever at kvinner er opptatt av velferds- og sosialpolitikk (Vogt 1993). Mens Listhaug, Huseby og Matland (1995) hevder kvinner støtter i større grad opp om velferdsstaten enn menn. Aardal (1995) finner i tillegg at nei-velgere er mer orientert i venstretretning enn deres motstandere. I analysekapitlene har samtlige resultater til verdiindeksen offentlig – privat positive fortegn som viser at personer med verdien offentlig har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien privat. Resultatenes styrke har vært varierende gjennom analysekapitlene, men ikke svakere enn en forskjell i prosentovervekt på 20,4 poeng som totalt sett indikerer at verdiindeksen har en betydelig rolle. På bakgrunn av funnene i oppgaven kan vi gi støtte til de empiriske bidragene om at offentlig orientering er viktig grunnlag for velgere generelt, og kvinner spesielt, sitt nei til EU.

Likhetshypotese. Hypotesen er utformet med følgende forventning: Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer likhetsorienterte. I oppgavens analysedel har jeg argumentert med at verdiindeksene likhet – ulikhet og offentlig – privat måler det samme underliggende fenomen, venstreorientering hos velgere. Dette begrunnes med spørsmålene som inngår i indeksen. Spørsmålene omhandler tema som er sentralt for velferdsstaten, og vektlegge likhetstanker for styring. Forventningene til utslaget av verdiindeksen bygger på de samme bidrag som ble nevnt ovenfor når det gjaldt offentlig – privat. I oppgavens analysedel har samtlige resultater for verdiindeksen likhet – ulikhet et positivt fortegn, i tillegg til at verdiindeksen har hatt en sterk effekt i alle periodene. Den var sterkest i de tidlige periodene, men har ikke vært mindre enn 19 prosentpoeng. Også for likhet – ulikhet kan vi gi støtte til den tidligere forskningen som har vurdert kvinners opptatthet av velferdsstaten og likhet som grunnlag for deres standpunkt til EU. Det gir et

grunnlag for å hevde at kvinner i større grad enn menn er motstandere av EU fordi kvinner er mer likhetsorienterte.

Puritanisme hypotese. Denne hypotesen sier at: Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer puritanske enn menn. I oppgaven har jeg argumenter med at verdiindeksen puritanisme - frigjorthet måler moralsk restriktivitet dersom man ser på spørsmålene som inngår i indeksen. Spørsmålene avdekker et skille mellom dem som er moralsk tradisjonelle, ”gammeldags”, og personer som er mer liberale. De empiriske resultatene i kapittel 2 ga uttrykk for at nei-velgere og kvinner skulle være mer moralsk restriktive enn ja-velgere og menn. Motkultur ble for eksempel hyppigere brukt som argument hos nei-kvinner enn hos nei-menn dersom man ser på tabell 2.1. Todal Jenssen og Bratterud (1997) fant i tillegg ut at kvinners symbolske predisposisjoner om moralsk restriktivitet var et av grunnlagene for at flere kvinner enn menn var motstandere mot EU. I bidraget av Aardal (1993) var et av hans funn at moralsk restriktive er mer skeptisk til EU enn hva moralsk liberale er. I oppgavens analysedel har verdiindeksen puritanisme – frigjorthet et positivt fortegn i samtlige analyser. Det viser at personer med verdien puritanisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien frigjorthet. Så langt kan det gis støtte til den tidligere forskningen. Når det gjelder koeffisientens styrke har den vært svært varierende gjennom analysedelene. I 1991-1993 og 1999 -2001 er det effekter på henholdsvis 19 og 17,7 prosentpoeng. I de øvrige analysene er effekten svakere, og i 2003 er resultatet som ikke signifikant. Vi har med andre ord ikke like entydige resultater som for de øvrige hypotesene, slik vi ikke med like stor sikkerhet kan si at denne hypotesen kan tjene som forklaringsgrunnlag for hvorfor det eksisterer forskjeller i standpunkt til EU mellom menn og kvinner.

Religiøs hypotese. Denne hypotesen var basert på følgende forventning: Kvinner er i større grad enn menn motstandere av EU fordi kvinner er mer religiøse enn menn. Hypotesen tar utgangspunkt i verdiindeksen religion – ikke religiøs, med en forventning om at personer med verdien religion har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien ikke-religiøs. Spørsmålene som inngår i verdiindeksen måler et skille mellom dem som er religiøse og dem som ikke er det. I forlengelsen av dette fanger indeksen, i likhet med puritanisme – frigjorthet, opp det moralsk restriktive ettersom personer som er religiøse sannsynligvis også vil være orientert om det moralsk restriktive. Forventningene bak denne hypotesen bygger på de samme bidragene som er nevnt ovenfor for puritanismehypotesen. Effekten til verdiindeksen på EU-standpunkt har et positivt fortegn i samtlige

analysekapittel, og en stabil styrke. Det er en forventet forskjell på ca 20 prosentpoeng i prosentovervekt av EU-motstandere over EU-tilhengere mellom indeksens ytterpunkter i alle perioder. Det gir et godt grunnlag for å hevde at en grunn til at kvinner i større grad enn menn er motstandere av EU er fordi de er mer religiøse enn menn.

I kapittel 3 ga jeg uttrykk for forventninger til utfall for de øvrige verdiindeksene som inngår i analysene. Aardal (1995) har argumentert for at innvandringsmotstanden sto sterkere blant nei-folk enn ja-folk. Todal Jenssen (1993) beskrev kvinner som orientert om altruisme. Jeg valgte på bakgrunn av dette å inkludere verdiindeksene toleranse – intoleranse og egoisme – altruisme i analysen med forventning om at personer med verdiene intoleranse og egoisme ville ha mer negative holdninger til EU enn personer med verdiene intoleranse og altruisme. Verdiindeksen toleranse – intoleranse har vist positivt fortegn i samtlige analyser, unntatt 2005-2007, som viser at personer med verdien toleranse har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien intoleranse. Forventningene slo ikke ut for denne verdiindeksen. Verdiindeksen egoisme – altruisme hadde bare signifikant effekt i to perioder, og da med positiv fortegn. Det kan gi et signal om at personer med verdien egoisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien altruisme, og forventningene til verdiindeksen slo ikke til.

Aardal (1995) viste at EU-motstandere, i større grad enn tilhengere, har positivt syn på nasjonale verdier og nasjonal stolthet. I forhold til dette forventet jeg at verdiindeksen patriotisme – ikke patriotisme ville ha positiv effekt. Dette bekreftes i alle periodene hvor personer med verdien patriotisme har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien ikke-patriotisme. I tillegg har verdiindeksen den sterkeste effekten i samtlige analyser.

Todal Jenssen og Bratterud (1997) argumenterte med at likestillingsargument ikke var avgjørende for kvinners standpunkt til EU. Dette ønsket jeg å etterprøve gjennom oppgavens analyse. I fire perioder viste koeffisienten for verdiindeksen tradisjonelle kjønnsroller – likestilling et signifikant positivt resultat, noe som viser at personer med verdien tradisjonelle kjønnsroller har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien likestilling. Som følge av dette synes det ikke som om likestilling er sentralt for nei-velgere,

og at orientering om verdien er viktig for et nei-standpunkt. Jeg kan ikke avkrefte argumentasjonen til Todal Jenssen og Bratterud.

Forventningene om at personer med verdien tradisjon har mer negative holdninger til EU enn personer med verdien nyhet kan bekreftes fordi verdiindeksen tradisjon – nyhet har en positiv effekt i samtlige perioder. Verdiindeksene ikke-selvrealisering – selvrealisering og anti-autoritet – autoritet ble tatt med fordi bruk av apolitiske argument blant EU-motstandere kunne gi et signal på at personer med verdiene ikke-selvrealisering og autoritet ville ha mer negative holdninger til EU enn personer med verdiene selvrealisering og autoritet.

Verdiindeksen ikke-selvrealisering – selvrealisering viser et resultat som ikke er signifikant i noen av oppgavens analysedeler. Vi får med andre ord ikke bekreftet forventningene tilknyttet denne verdiindeksen. Verdiindeksen anti-autoritet – autoritet har kun i 2005-2007 et resultat som er signifikant, og da med et positivt fortegn. Heller ikke for denne verdiindeksen får vi bekreftet forventningene.

Til slutt inkluderte jeg verdiindeksen materialisme – anti-materialisme hvor jeg forventet at materialistene hadde mer negative holdninger til EU enn anti-materialistene. I de fire første periodene viser verdiindeksen signifikante positive effekter som gjør at forventningene kan bekreftes i disse periodene.

Når jeg i denne oppgaven har vist at sosiale kjennetegn og verdier forklarer deler av forskjellen mellom menn og kvinner i standpunkt til EU vil det kanskje ved en senere anledning være interessant å se på hva som forklarer resten av sammenhengen mellom kjønn og standpunkt til EU. Kausalmodellen som oppgaven forholder seg til er som nevnt ikke uttømmende. Andre forklaringsmekanismer kan tjene til hensikt å forklare resten av sammenhengen.

Kildeliste

Berglund, Frode (1997). *Nølende tilhengere, standhaftige motstandere. Utviklingen i nordmenns holdninger til EU under valgkampen i 1994*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Bjørklund, Tor (1994). "Public opinion in Norway, Sweden and Finland towards membership in the EU prior to referenda in the autumn 1994" i *Forskningsnotat (Universitetet i Oslo. Intitutt for statsvitenskap)*.02/94.

Bjørklund, Tor (2005). *Hundre år med folkeavstemninger. Norge og Norden 1905-2005*. Oslo: Universitetsforlaget.

Converse, Philip (1964). "The nature of belief systems in mass publics." i Apter, David (red.): *Ideology and Discontent*. New York: Free Press. Side 206-261.

Flanagan, Scott (1982a). "Changig Values in Advanced Industrial Societies. Inglehart's Silent Revolution from the Perspective of Japanese Findings" i *Comparative Political Studies*. Side 403-444.

Flanagan, Scott (1982b). "Measuring Value Change in Advanced Industrial Societies. A Rejoinder to Inglehart" I *Comparative Political Studies*. Side 99-128.

Gleditsch, Nils Petter og Ottar Hellevik (1977). *Kampen om EF*. Oslo: Pax

Inglehart, Ronald (1977). *The silent revolution. Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald (1990). *Culture Shift In Advanved Industrial Society*, Princeton: Princeton University Press.

Hellevik, Ottar (1978). "Om Beatrice Halsaa Albrektsen: Kvinner og politisk deltakelse." i *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 19. Nr. 3, side 241-256.

Hellevik, Ottar (1978b). "Kjønnsforskjeller i politisk deltakelse" i *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Vol. 19. Nr. 5-6, side 527-577.

Hellevik, Ottar (1988). *Introduction to Causal Analysis. Exploring Survey Data by Crosstabulation*. Oslo: Scandinavian University Press.

Hellevik, Ottar (1993). "Postmaterialism as a Dimension of Cultural Change" i *International Journal of Public Opinion Research*. Side 211-233.

Hellevik, Ottar (1999). "Verdier versus sosiale kjennetegn. Svar til Christer Thrane" i *Sosiologisk tidsskrift*. Vol. 7, nr. 2, side 133-145.

Hellevik, Ottar (2001a). "Ungdommens verdisynd – livsfase – eller generasjonsbetinget?" i *Tidsskrift for ungdomsforskning* 1 (1). Side 45-68.

Hellevik, Ottar (2001b). "Velstandsvekst og verdiutvikling" i Baldersheim, Harald, Bernt Hagtvedt og Knut Heidar (red.): *Statsvitenskapelig utsyn. Politiske tema og tenkemåter i en oppbruddstid*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. Side 257-266.

Hellevik, Ottar (2002a). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellevik, Ottar (2002b). "Forskning på verdier. Eksempler fra kvantitativ samfunnsforskning", i Johannessen, Kai Ingolf og Ulla Schmidt (red.): *Verdier – flerfaglige perspektiver*. Tapir akademiske forlag. Side 11-31.

Hellevik, Ottar (2003). "Economy, values and happiness in Norway." i *Journal of Happiness Studies* 4. Side 243-283.

Hellevik, Ottar (2008). *Jakten på den norske lykke: Norsk Monitor 1985-2007*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hellevik, Ottar (2009). "Linear versus logistic regression when the dependent variable is dichotomy" i *Qual Quant*.

Kalleberg, Ragnvald (1998). "Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog" i Holter, Harriet & Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Universitetsforlaget. Side 26-72.

King, Gary; Robert Keohane & Sidney Verba (1994). *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press.

Listhaug, Ola, Beate Huseby og Richard Matland (1995). "Valgadferd blant kvinner og menn: 1957-1993" i Raaum, Nina C (red.): *Kjønn og politikk*. TANO A.S. Side 276-296.

Martiussen, Willy (1975). "Politiske skillelinjer og politisk deltakelse" i Rogoff Ramsøy, Natalie, og Vaa, Mariken (red.): *Det norske samfunnet*. Oslo: Gyldendal.

MMI (2005): *Norsk Monitor 2005/2006. Selvutfyllingsskjema*.

Oskamp, Stuart & Schultz, P. Wesley (2005). *Attitudes and Opinions*, Third Edition. Mahwah, New Jersey & London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Ringdal, Kristen (1987). *Kausalanalyse i samfunnsvitenskap*. Universitetsforlaget A/S.

Ringdal, Kristen (1995). "Velgernes argumenter" i Todal Jenssen, Anders og Henry Valen (red.): *Brussel midt imot. Folkeavstemningen om EU*. Oslo: Ad Notam Gyldendal. Side 45-64.

Rokeach, Milton (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.

Rygshaug, Marianne og Anders Todal Jenssen (1999). *Den store styrkeprøven. Om EU-avstemningen i norsk politikk. Sluttrapport fra Folkeavstemningsprosjektet*. Trondheim: TAPIR forlag.

Saglie, Jo (2000). *Standpunkter og strategi, EU-saken i norsk partipolitikk*. Oslo: Institutt for

Statsvitenskap. Universitetet i Oslo.

Schwartz, Shalom H. (1994). "Are there Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values" i *Journal of Social Issues* 50 (4). Side 19-45.

Skog, Ole Jørgen (2004). *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Stinchcombe, Arthur (1987). "Ch. 2: The logic of Scientific Inference" i Stinchcombe, Arthur & Robert Merton (red.): *Constructing Social Theories*. Harcourt Brace Jovanovich.

Thrane, Christer (1997). "Norsk Monitors segmenteringsprosjekt: et alternativ til sosio-økonomisk segmentering i *Sosiologisk tidsskrift* Vol 5 nr 3. Side 217-234.

Todal Jenssen, Anders (1993). *Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal A/S.

Todal Jenssen, Anders og Åse Bratterud (1997). "Kvinnenes 'nei' til EU. Da den lille forskjellen fikk stor betydning." i *Tidsskrift for Samfunnsforskning*. Nr 3. Side 358-388.

Vogt, Gunnar (1993). "Norsk EF-opinion 1972-1993: Gamle og nye mønstre." i Asbjørnsen, Nils og Vogt, Gunnar (red.): *EF, Norge og 1990-årene. Seks artikler om EF-sakens betydning i norsk politikk*. Forskningsrapport 02/93. Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Aardal, Bernt (1995). "Ideologier på tvers?" i Todal Jenssen, Anders og Henry Valen (red.): *Brussel midt imot. Folkeavstemningen om EU*. Oslo: Ad Notam Gyldendal. Side 165-184.

Appendiks

Holdningsspørsmål som inngår i verdiindeksene i Norsk Monitor. Alle spørsmål er stilt i postalt spørsmålsskjema tilsendt til respondentene. Spørsmålene er hentet fra undersøkelsen i 2005. Nummerering av spørsmålene kan avvike fra tidligere og senere undersøkelser, men spørsmålene er de samme i alle gjennomføringer av Norsk Monitor.

Offentlig – Privat

1. Spørsmål 43 (37) – Mange oppgaver ville bli bedre og billigere løst, dersom de ble overført fra det offentlige til private selskaper
2. Spørsmål 43 (41) – Det er nødvendig med et høyt skattenivå for å opprettholde viktige offentlig virksomhet
3. Spørsmål 43 (31) – Selv anerkjente bedrifter kan komme til å lage dårlige og uholdbare ting hvis ikke myndighetene fører kontroll
4. Spørsmål 43 (35) – Det er for mye statlig innblanding og regulering i dagens samfunn

Tradisjonelle kjønnsroller – Likestilling

1. Spørsmål 33 (11) – Menn og kvinner bør dele ansvaret for husarbeid og barneoppdragelse likt
2. Spørsmål 51 – Det snakkes om endringer i menns og kvinners roller i familien. Nedenfor beskrives tre slags familier. Hvilke av disse [tre] svarer best til din oppfatning av hvordan en familie skal være

Anti-autoritet – Autoritet

1. Spørsmål 43 (25) – Det viktigste barn bør lære er lydighet og respekt for sine foresatte
2. Spørsmål 34 (3) – A: Å gi klare ordre som må følges. B: Andre måter enn påbud/ordrer

Egoisme – Altruisme

1. Spørsmål 43 (13) – Man bør alltid sette hensynet til andre foran egne ønsker
2. Spørsmål 43 (22) – Vi bør løse problemene i vårt eget land før vi bruker pengene på å hjelpe folk i andre land

Toleranse – Intoleranse

1. Spørsmål 43 (27) – Det finnes mange meninger som aldri burde bli tillatt fremført i radio og fjernsyn
2. Spørsmål 43 (25) – Folk bør kunne få se ut, kle seg og leve som de vil, enten andre liker

det eller ikke

3. Spørsmål 43 (34) – En bør kunne kreve at utledninger som kommer for å bosette seg i Norge lever som nordmenn

Ikke-selvrealisering – Selvrealisering

1. Spørsmål 33 (6) – Jeg liker å prøve alt som gir meg et rikere indre liv

2. Spørsmål 43 (6) – Jeg kunne tenke meg en kjedelig jobb, bare den er godt betalt

Spørsmål 31A – Et ønske oppfylt - Ville velge først: Å få bedre mulighet til å leve slik at jeg utvikler meg som menneske

3. Spørsmål 34 (2) – A: Ha muligheter til å være kreativ. B: å oppnå større økonomisk trygghet

Likhet – Ulikhet

1. Spørsmål 34 (4) – A: Å øke velstanden i landet. B: Å fordele velstanden mer jevnt

2. Spørsmål 43 (33) – Det er fint med private skoler eller sykehus. Dermed kan de som ønsker det få bedre utdannelse og helsestell ved å betale noe ekstra

Materialisme – Anti-materialisme

1. Spørsmål 43 (2) – Jeg savner en del materielle goder for å kunne leve slik jeg ønsker

2. Spørsmål 84 (7) – Anskaffe noe til hjemmet

3. Spørsmål 46 – Uventet fridag. Ville bruke dagen til å ”Handle noe til meg selv”

Tradisjon – Nyhet

1. Spørsmål 33 (5) – Jeg liker å vite om nye varer og tjenester raskt, slik at jeg kan ta dem i bruk

2. Spørsmål 43 (7) – Det gamle og velprøvde er som regel bedre enn nymotens påfunn

Patriotisme – Ikke-patriotisme

1. Spørsmål 43 (38) – Jeg foretrekker å kjøpe norske varer, selv når de koster litt mer

2. Spørsmål 62 – Hvor stolt er du over å være norsk?

3. Spørsmål 63 – Våre typiske nasjonale særtrekk kommer sannsynligvis til å forsvinne mer og mer. Norge kommer til mer likt andre land. Synes du dette er en forandring til det bedre eller til det verre?

Puritanisme – Frigjorthet

1. Spørsmål 43 (15) – Seksuelle erfaringer før ekteskapet bidrar til å gjøre ekteskapet mer

lykkelig

2. Spørsmål 61 – Synes du såkalte pornografiske blad, bøker og skrifter bør forbys, eller mener du at slike ting bør kunne selges fritt

Religion – Ikke-religiøs

1. Spørsmål 68 – Betrakter du deg selv som personlig kristen?

2. Spørsmål 259 (14 & 15) Vært tilstede på gudstjeneste i kirken og Vært på andre religiøse møter

Rural – Urban

1. Spørsmål 33 (3) – Livet på landet er mer tilfredsstillende enn livet i byer

2. Spørsmål 43 (4) – Bylivets mange muligheter betyr mer for meg enn natur og frisk luft

Miljøvern – Industrivekst

1. Spørsmål 33 (9) – For å trygge økonomisk vekst, trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene

2. Spørsmål 33 (36) – Jeg er villig til å gi avkall på varer og tjenester jeg nå bruker, hvis jeg med det kunne bidra til å bevare våre naturressurser